

Koperplaat uit de coll. Dom, met oudjavaansche inscriptie
en teekening.

EEN BELANGRIJKE HINDOE-JAVAANSCH TEEKENING OP KOPER

door

Dr. W. F. STUTTERHEIM.

„Na de beeldhouwkunst” zegt Dr. Krom in zijn Inleiding tot de Hindoe-Javaansche Kunst „noemen wij allereerst de schilderkunst, waarvan echter uitsluitend te vermelden valt, dat zij gekend en beoefend werd, doch dat er niets van rest.”

Hiermede meent de schrijver niet de ornamentale doch de figurale schilderkunst, zooals blijken kan uit hetgeen hij ter sprake brengt om aannemelijk te maken dat zulk een kunst ook op Java zou hebben bestaan.

„Het zou trouwens ongerijmd zijn, dat de kolonisten, wier beeldhouwkunst op zulk een hoogen trap stond, de schilderkunst geheel zouden hebben verwaarloosd, welke toch, naar Adjanta bewijst, in Voor-Indië juist in dezen tijd zulk een vlucht had genomen.”

De schrijver gaat dan voort: „Practisch hebben wij hieraan echter niet veel, want, gelijk gezegd, geen enkel spoor van Hindoe-Javaansche schilderkunst is op Midden- of Oost-Java gespaard gebleven, en wij weten dan ook volstrekt niet, of die schilderkunst zich nauw bij de Voor-Indische heeft aangesloten, dan wel, gelijk waarschijnlijker is, een eigen Javaansch karakter heeft gedragen.”

Nu is het inderdaad waar, dat frescoschilderingen, zooals die in de grottempels van Adjanta overvloedig te vinden zijn, op Java niet voorkomen. Doch de schrijver zegt onzes inziens te veel als hij beweert, dat het niet mogelijk is iets naders omtrent de verwantschap van hindoejavaansche schilderkunst, waarvan hij terecht het bestaan aanneemt, en die van Indië te weten te komen. Hij had op dit punt, de stijlverwantschap en in het bijzonder de graad daarvan, een meer positieve uitspraak kunnen doen, indien hij nogmaals had kennis genomen van de teekening op een

koperen plaat, die wij hier reproduceeren en die door hem in het Kwartaalverslag van den Oudheidkundigen Dienst 1914, eerste kwartaal, aldus is beschreven:

„Van den Heer G. Dom te Tjebongan ontving ik ter inzage een zeer merkwaardige koperplaat, waarop in het midden is voorgesteld een vrouwefiguur, welke een kind draagt; het geheel omgeven door 36 regels Midden-Javaansch Kawi-schrift. De inscriptie is vooral voor onze kennis der Hindoe-Javaansche godsdienstige voorstellingen van belang, daar zij klaarblijkelijk verschillende formules bevat ter eere van de ook door vele Sanskrit-epitheta gehuldigde Dewi.”

Voorzoover wij weten heeft Dr. Krom later deze plaat nimmer aan een nauwkeurig onderzoek onderworpen, althans van een publicatie van een dergelijk onderzoek is ons niets bekend. In zijn „Inleiding” missen wij de vermelding of een afbeelding ervan zeer. Dit is alleszins te betreuren, aangezien het bij die gelegenheid aan den schrijver zou duidelijk geworden zijn, dat de op deze koperen plaat gegraveerde teekening ons wel degelijk nadere gegevens kan verschaffen omtrent stijlovereenkomsten en speciaal omtrent het reeds in dien tijd al of niet voorkomen van een „eigen Javaansch karakter”.

Want, dat teekenkunst en schilderkunst voor de hindoejavaansche periode niet gescheiden mogen worden, zal weinig tegen spraak ontmoeten, indien men bedenkt dat de in Zuid-Azië algemeen gevolgde werkmethode sinds menschenheugenis gebruik maakte en maakt van uitvoerige voor schetsen, in dien zin, dat deze later met kleuren als het ware worden opgevuld. Een methode, waarvan de sporen zoowel bij de opgravingen in Turfan konden worden geconstateerd, als nog heden ten dage

in Tibet gebruikelijk is en, wat voor ons doel meer zegt, op Bali. Het is slechts hoogstonswaarschijnlijk te noemen, dat deze methode de hindoejavaansche periode als het ware zou hebben overgeslagen.

Het ligt niet in onze bedoeling hier de inscriptie nader te behandelen, wat eerder in een vaktijdschrift thuis hoort. Wij hopen haar dan ook ter anderer plaatse aan een nader onderzoek te onderwerpen.

Niettemin lijkt het wenschelijk nu reeds enkele der erin vervatte gegevens mede te deelen, die, in verband met de teekening, van belang kunnen zijn.

Zooals Dr. Krom terecht opmerkte wordt in deze inscriptie „de" godin, Dewi, aangeropen. En uit de verschillende opgesomde namen blijkt, evenals uit de daarbij behorende mystieke syllaben, dat men de godin in de veelheid harer kwaliteiten noemt, in het bijzonder in die van Godenmoeder, Moeder Gods.

Het milieu, waaruit de plaat voortkomt, is sjiwaëtisch en de aangeropen godin heeft als een andere verschijningsvorm de welbekende Doerga, zoowel die, welke wij in beeld aan hindoejavaansche tempels aantreffen (Doerga-Mahisjasoeramardini), als die, welke op Bali tot de beruchte kerkhofgodin is geworden (Doerga-Kalika). Daarnevens treedt de voor Java nog heden ten dage zoo belangrijke Sri in de rij der verschijningsvormen. De inscriptie is dan ook tot beter verstand der onderlinge verhoudingen van deze hoogstbelangrijke figuren van groote beteekenis.

Hier zullen wij ons echter, zooals gezegd, tot de stijlcritische behandeling van de erop gegraveerde teekening bepalen.

Tot het beste, wat de hindoejavaansche kunst van Midden-Java heeft opgeleverd behoort zij echter allerm minst, vooral als wij letten op den tijd, waarin zij moet zijn vervaardigd en dien wij, benaderenderwijs en afgaande op deschriftsoort, in de 8e-9e eeuw stellen. In de omgeving, waaraan zij haar ontstaan te

danken heeft, de zoogenaamde klassieke periode, is menig werkstuk te vinden, dat het onze verre overtreft en dat getuigt van een grooter kunstvaardigheid en schoonheidszin. Hier een eenigszins onbeholpen gewerkte vrouwefiguur met een te groot hoofd en zeer dunne beenen, absoluut misteekende teenen en een schematisch aangegeven gewaad. In de armen een kind, dat, zooal niet de moeder, dan toch anderen aan het schrikken zou gebracht hebben. Daarenboven heeft de kunstenaar hier en daar, b.v. bij de linkerborst, bepaald geknoeid en getuigt het voetstuk niet van overgroote zekerheid.

Toch valt het onmiddellijk op dat de geheele figuur een geest van teederheid ademt en een gratie vertoont, die deze fouten op het eerste gezicht niet in het oog doet vallen. Of deze goede kwaliteiten aan het genie van den maker zijn toe te schrijven, of dat hier de traditie en het daardoor gestelde voorbeeld van de Moeder-Godsuitbeelding den maker geholpen heeft, is niet lastig uit te maken. Het is duidelijk dat het laatste het geval moet geweest zijn.

En dit is tevens weer een bewijs voor de groote beteekenis van traditiekunst, n.l. dat daarin niet steeds genieën of ook maar talenten noodig zijn om tot een bevredigend of zelfs bekoorlijk resultaat te geraken. Want hier hebben wij, naast duidelijke bewijzen van onmacht van den maker, in zijn teekenfoutengemanifesteerd, een charme van het geheel, dat menigeen zich tot dit figuurtje, in zijn teeder liefkozende moederhouding, doet aangetrokken gevoelen. De traditioneele Moeder-Godsuitbeelding liet den maker met poovere middelen een uitslag bereiken, die zijn fouten volkomen op den achtergrond deed treden.

De roerende eenvoud van de voorstelling, uitgedrukt in de lichte buiging van het steunende onderlijf en de neiging van het krachtig gesneden hoofd, bekroond door een achtdeelige tooi, die even aan een chrysant doet denken, door de om-

vatting van het naar een pop gelijkende kind en de opheffing tot liefkozing van de rechterhand, staat in flagrante tegenstelling tot de aan het angstwekkende grenzende monstra van het tantrisme, die echter al evenzeer door de traditie van uit kunstenaarsbrein geboren vormen tot werkelijke schoonheid werden.

En toch is, blijkens de inscriptie, onze voorstelling niet zooveel minder tantrisch te noemen, grenst zij er al zeer nauw aan. Een bewijs te meer hoe gevaarlijk het is, indien kennis niet aan schoonsheidsextase vooraf gaat; hoe licht had men, afgaande op de eenvoud van dit vrouwenfiguurtje kunnen besluiten tot een evenredige eenvoud in de leer. Iets dergelijks dus, als men bij Baraboedoer ondervindt, waar de rustige soberheid der reliefs reeds meermalen deed veronderstellen dat het in dien tijd en ter plaatse beleden Boeddhisme een even sober karakter droeg, terwijl meer en meer bewijzen kunnen worden bijgebracht voor de veronderstelling dat toen ter tijd het tantrisme reeds bloeide en in zijn geheimleer de verschrikkingen van het mysterie borg.

Traditie ook doet den koelie, die op de spoorwagens de wajangs schetst, door de door eeuwen geworden profiellijnen het karakter van den voorgestelden persoon ten duidelijkste geven, tenminste voor hen, die weten.

Zoodra echter diezelfde man zich zet tot het maken van teekeningen, welke niet behooren tot den schat van traditioneele vormen, zal zijn pogen mislukken en niets tot stand brengen, wat ook maar iemand iets zeggen kan.

Door traditiekunst wekt zelfs een geheel volk den schijn uit louter kunstenaars te bestaan en wordt dat volk beschouwd als door de goden bijzonderlijk begenadigd. Zij die onbekend zijn met het wezen der traditiekunst gelooven dat en schrijven het in boeken; het eiland Bali kan er van getuigen. Zoodra echter in een bepaald gedeelte van zulk een gebenedijd land de traditie verbroken wordt en, om tot kunst

te komen, de bevolking uit zich zelf zal scheppen moeten, heet het, dat westersche cultuur het kunstenaar-zijn gedood heeft en wijst men met verachting op de stuntelige producten, die middelmatige krachten in de plaats van hunne traditiekunst trachten te vervaardigen.

Traditiekunst is de beschermster der middelmatigen en wordt op haar beurt weer door de massa der middelmatigen voortgedragen tot de meester komt, die het aandurft het bestaande te vervormen en school daarmede te maken.

Traditie ook deed en doet menig bescheiden kracht in de neo-gothiek dezelfde resultaten van wijding en devotie bereiken, die enkele der middeleeuwsche meesters krachtens hun kunstenaarsgenie uit het starre pantheon hunner voorgangers een innig menschelijke Godsverbeelding deden scheppen.

Doch, dwalen wij niet af.

Het vergelijkingsmateriaal voor Indië, waaraan wij het „eigen Javaansch karakter” zullen kunnen toetsen, is schaarsch. Wel komen vele afbeeldingen van de Moedergodin met haar kind voor, maar deze zijn alle zeer jong. Het materiaal zouden de schilderijen der Adjantagrotten bieden, waarvan reeds meerdere geleerden een zekeren graad van verwantschap met hindoejavaansche kunst uit de oudere periode constateerden, doch daar treffen wij onze voorstelling niet aan; wat reeds uit het boeddhistisch karakter der grot-schilderingen en het sjiwaïetische van onze teekening verklaarbaar is. De stijl der daar te vinden vrouwefiguren vertoont echter onmiskenbaar trekken van verwantschap; wat temeer opvalt, indien wij enkele figuren uit deze schilderijen direkt in hun opzet vergelijken met de onze.

Voorals als wij nog andere schilderijen, zooals die van Bagh en Sigriya, in de vergelijking betrekken. Laten wij de zonderlinge, doch iconographisch hoogst merkwaardige en waarschijnlijk bij deze figuur behorende hoofdtooi terzijde, dan tref zoowel in houding als in profiel over-

eenkomst, sterker dan die, welke men bij de vergelijking der sculpturen kan constateren. Overslanke beenen zijn in de Adjantaschilderingen geen zeldzaamheid en gelden daar klaarblijkelijk voor schoon, zoodat de al te magere van onze figuur gedeeltelijk zelfs opzettelijk zouden kunnen zijn gegeven. Elders is dit veel minder het geval. Opmerkelijk ook is dat de doek, die de vrouw om de beenen draagt, juist dezelfde horizontale banden vertoont welke men op de grotschilderingen van Adjanta als de gewone kan waarnemen en dezelfde, die men ook aan enkele der oudste der middenjavaansche vrouwen-bronzen terugvindt. Ook het gelaatsprofiel vertoont sterke trekken van verwantschap en dat de kunstenaars van Adjanta in het weer-geven van kleine kinderen niet al te sterk zijn geweest, hoewel zij er toch altijd nog menschenlijke wezens van gemaakt hebben, daarvan kan een blik op de reproducties in Griffiths, „The paintings in the buddhist cave-tempels of Ajanta" overtuigen (fig. 71 en elders; voor den overslanken bouw der vrouwen fig. 73 enz.), hoewel dit laatste natuurlijk slechts negatieve kracht bezit.

Zooals wij reeds opmerkten, vertoont de teekening sterker trekken van verwantschap met den opzet der Adjantafiguren dan de oudere hindoejavaansche sculpturen dit doen; wat wel aan de verschillende techniek zal zijn te wijten. Hier schuilt een gevaar, waaraan niet alle onderzoekers ontsnapt zijn, dat namelijk de vergelijking van kunsten van ongelijke techniek geheel andere resultaten geeft dan die van kunsten van gelijke techniek. En al is onze plaat geen schildering, de scheppers van de Adjantaschilderingen hebben hunne figuren toch ook eerst in contouren opgezet, om daarna de omschreven vlakken van kleuren te voorzien.

De gelijkenis is te treffend om daarin geen aanleiding te vinden een nauwer graad van verwantschap aan te nemen tusschen de kunst, waartoe onze teekening behoort en die, welke in Adjanta tot uiting

gekomen is, dan het aannemen van een eigen javaansch karakter wel gedooft. Zooals gezegd, een enkele blik op de resten van grotschilderingen elders, versterkt ons slechts temeer in deze onze overtuiging.

Daarmede is ons vergelijkingsmateriaal echter uitgeput. Want de teekeningen in de alleroudste handschriften zijn nog altijd eenige eeuwen jonger dan de onze en die der grotten. Wel is deze beperktheid van vergelijkingsmateriaal een reden om bijzonder voorzichtig te zijn, aangezien als nog elders teekeningen zouden kunnen te voorschijn komen van nog grooter verwantschapsgraad.

Doch ook de Adjantaschilderingen hebben niet alle denzelfden stijl en zelfs binnen dit terrein kunnen wij de verwantschapsgrens nauwer trekken. Daarenboven willen wij er hier nogmaals de aandacht op vestigen, dat het zoeken naar prototypen van hindoejavaansche sculpturen in Indië niet beteekenen mag het zoeken naar identieke stijlen. Van een volksplanting in grooten stijl is voor den tijd, waar wij ons hier mede bezig houden geen sprake; er was reeds lang contact tusschen Indië en Indonesië en het meeste wat wij kunnen bereiken is het aantoonen van wezensverwante stijlen.

Men veroorlove ons, tot het verkrijgen van eenig meer perspectief, de resultaten van een vorig onderzoek hier te laten volgen, aangezien zoowel bij deze, als bij gene gelegenheid de westelijke kunstscholen ter sprake zijn gekomen.

Naar aanleiding van ons Rama-onderzoek meenden wij namelijk te moeten veronderstellen, dat via Goedjarat reeds vóór den bekenden islam-invloed een geregelde beïnvloeding van den Archipel moet hebben plaats gehad met Ceylon als tusschenstation.

Als brongebied voor deze beïnvloeding namen wij aan het rijk van Harsjawardhana, d.w.z. geheel het oud-indische cultuurland van Bengalen tot aan de havens van Goedjarat. In de onmiddellijke nabij-

heid (betrekkelijkerwijs gesproken) van deze laatste plaatsen, die intusschen ook voor beïnvloeding vanuit Perzië en verderop naar het Noorden van groot belang waren, liggen de grottempels van Adjanta en in zekeren zin ook die van Ellora, waarin eveneens overeenkomstige stijleigenaardigheden werden geconstateerd met betrekking tot Java. Wij vermoedden toen, dat men eerder mag veronderstellen, dat de reis naar den Archipel via het naburige en wel immer scheepsgelegenheid geboden hebbende handelscentrum van Goedjarat zal ondernomen zijn en niet, zooals IJzerman veronderstelde, door de (grootendeels onbevaarbare) rivieren naar de oostkust van Indië „af te zakken”.

Door echter het Goedjaraatsche land als knooppunt tusschen de Oude Wereld, Indië en Indonesië (met China in het verschiet) aan te nemen, komt men er vanzelf toe ook de uitstraling van het oudindische cultuurcentrum bij de Ganges, met de godsdienstcentra Nalanda en andere, naar Indonesië dienzelfden weg te laten nemen, terwijl de oostelijke uitstraling, naar Bengalen, Tibet, Nepal enz. zich voornamelijk tot Achter-Indië zal hebben beperkt.

Zien wij nu inderdaad dat op Ceylon talrijke werkstukken gevonden worden, die eveneens een groote mate van verwantschap vertoonen met die van de oudere boeddhistische periode in Indonesië (want die hebben wij uitsluitend op het oog), dan wordt daardoor onze veronderstelling reeds waarschijnlijker. Daarbij hebben wij de aandacht gevestigd op het merkwaardige verschijnsel dat de eigenlijke opkomst van het soematraansche rijk Sjriwidjaja, dat over Midden Java den scepter heeft gezwaaid, samenvalt met de opkomst van dergelijke kleinere rijken, gelegen in, gedeeltelijk om het groote rijk van Harsjawarddhana en dat zij te dateeren valt kort na den dood van dezen alleenheerscher en het uiteenvallen van het door zijn krachtig bestuur samengehouden indische keizerrijk. Wij gelooven, dat de

resultaten van ons onderzoek met betrekking tot de koperplaat zich niet tegen deze hypothese verzetten. Wel is zij sjiwaïetisch, doch naast en met het Boeddhisme van Harsja's koninkrijk heeft het Hindoeïsme gebloeid en wij meenen zelfs hierin aanleiding te moeten vinden tot de vraag of ook niet op Java (Midden Java) zoowel boeddhistische als sjiwaïetische bouwwerken in denzelfden tijd en hetzelfde milieu tot stand zijn gekomen. Waar zelfs in Nalanda naast elkaar Sjiwaïeten en Boeddhisten hebben geleefd en geleerd, mag zulks ons van Java allerm minst bevreemden.

Wij blijven dus aannemen een oudindisch cultuurcentrum, dat onder de regeering van Harsjawarddhana tot grooten bloei geraakte (iets waarvoor de bewijzen overvloedig voorhanden zijn) en een uitstraling naar Indonesië hoofdzakelijk via het Westen en naar Achter-Indië via het Oosten. Het spreekt vanzelf dat wij ook de mogelijkheid van een contact tusschen Sjriwidjaja en het Oostelijke deel van Harsja's rijk openlaten, doch wij achten dezen weg niet de belangrijkste, daar hij in Bengalen een eindpunt en niet, zooals in Goedjarat, een knooppunt met de wegen, die naar de Oude Wereld geleid hebben, heeft gehad. Na den ondergang van Harsja's rijk krijgen de nu staatkundig onafhankelijke landen gelegenheid ook in de kunst onafhankelijk te worden; van dien tijd dateert dan ook de eigenlijke differentiatie der indische stijlen.

Zoo vormen Zuid-Indië, Bengalen, Tibet, Nepal, Sindh enz. voor deze periode parallelen met Indonesië; directe ontleening uit deze streken kan eerder hebben plaatsgehad, doch nemen wij voor deze periode niet als van beteekenis aan.

Of de kunst van den Diëng ook onder het boven beschrevene moet vallen, durven wij hier nog niet te beslissen; in ieder geval staat Oost-Java, ook in den ouden tijd erbuiten. Hier werkten misschien gansch andere invloeden, waartoe de sculpturen van Djala Toenda den sleutel zouden kunnen bezitten.

Met dat al zouden wij niet gaarne onze
plaat voor een indisch product willen
verslijten; het kawischrift der inscriptie
behoedt ons daar reeds voor en de corrupte
sanskrit-woorden leggen nogmaals den na-
druk op het traditioneele karakter. Maar

juist nietteenstaande dat alles treft ons
de gelijkenis temeer.

Van een „eigen Javaansch karakter”
kan hier, naar onze meening, nog niet
gesproken worden.

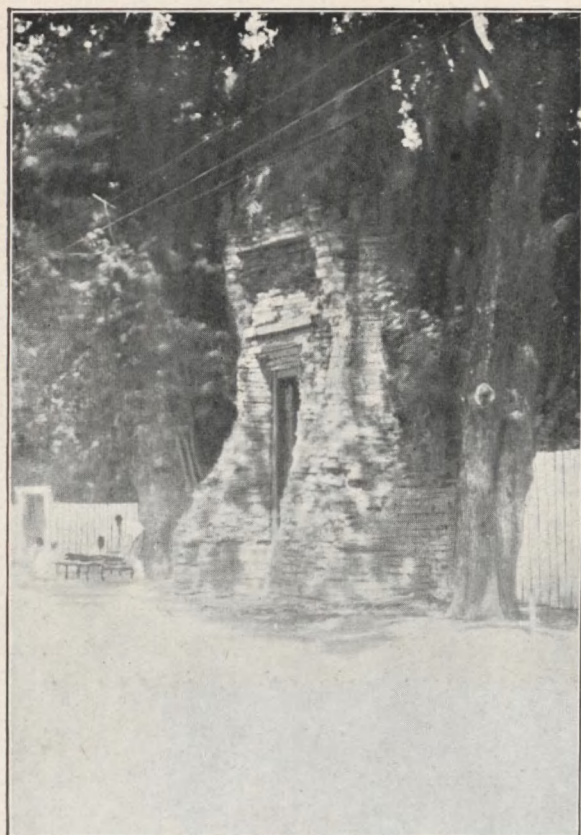
Weltevreden, 20 Juli 1925.

Het grafhuis met poort van den regent Klèwang
(ondergeschikte van den Sultan van Soemenep).

Links van de 2e ingangspoort. Rechts op de foto
ziet men de poort van het grafhuis van den regent,
links de ingangspoort.

Eerste toegangspoort Gapoero Besar.

Links van de tweede ingangspoort.

DE BEGRAAFPLAATSSEN DER OUDE REGENTEN VAN GRISEE VOOR, TIJDENS EN NA COMPAGNIES TIJD

(Vide Jhr. Mr. J. K. J. DE JONGE, „DE OPKOMST
VAN HET NEDERLANDSCH GEZAG OVER JAVA’')

door

R. A. A. KROMODJOIO ADINEGORO,
Oud-Regent van Modjokerto.

Tijdens mijn verblijf bij den regent van Grisee bracht ik op een wandeling een bezoek aan de begraafplaatsen der oude regenten van Grisee, gelegen in het centrum van de stad. Tot mijn verbazing zag ik daar interessante en prachtige overblijfselen. Voor zover ik gezien en gehoord heb, is er op geheel Java géén begraafplaats van regenten of aanzienlijke personen, die zoo interessant is zoowel geschiedkundig als artistiek. Op een paar na is iedere begraafplaats voorzien van een poort. Op iedere poort zijn inscripties aangebracht op bekaptten bergsteen in reliëf in nieuw-javaansche en arabische letters, de jaartallen bevattende in tjandra sêngkala van den bouw en den naam van den regent, „den oprichter”. Bovendien zijn er bij alle begraafplaatsen aan weerskanten van den ingang naar het graf zelf eveneens opschriften op bekaptten bergsteen in reliëf en de naam van den overledene. Deze overblijfselen doen niet onder voor die van Madjapahit en andere oudheden op Java voor wat betreft de vele, prachtige, nauwkeurige en duidelijke opschriften, allen in reliëf, waarvan iedere letter en ieder cijfer ± 5 c.M. groot is. Met het oog op den korten tijd heb ik slechts korte afschriften kunnen maken van de inscripties van enkele der poorten en monumenten, in hoofdzaak van de namen en jaartallen, onder aanteekening dat de daarin voorkomende jaartallen in javaansche (Çaka en wel in Tjandra sêngkala) en in arabische jaren zijn.

Alvorens over te gaan tot het onderwerp „de afschriften der betrekkelijke

inscripties” geven wij hier eenige data uit de geschiedenis van de Oost Indische Compagnie, ten einde te kunnen nagaan in welk jaar ongeveer het regentschap Grisee is begonnen.

Hiervoor is geput uit „De opkomst van het nederlandsch gezag over Java: verzameling van onuitgegeven stukken uit het Oud Koloniaal Archief, uitgegeven en bewerkt door Jhr. Mr. J. K. J. De Jonge, Adjunct-Rijks-Archivaris”, van deel 1 tot en met deel 13 van den jare 1595 tot en met 1811.

Vide deel 7 bladz. 126-129. Rapport. Dezelfden aan dezelfde, dd°. 1 Augustus 1677; in het leger op Soerabaja, luidt:

„Speelman ordinaris raad van Indië „gaande gecommiteerd als admiraal en „veldoverste (bladz. II en III) kreeg het „bevestigend bericht van de verovering „van Mataram door Troenodjoio. Op 24e „Juli 1677 liet Speelman de hoofden van „Soerabaja, Madoera en andere hoofden „o. a. de Loerahs van Grisee den eed af- „leggen van getrouwheid aan Speelman als „gemachtigde des Soesoehoenans, welke „eed hun werd voorgezegd door den groot- „priester van Ampel, Kiai Mas Anoem.”

Bladz. XCVIII luidt:

„Kommandeur Couper en kapitein Jonker „vonden de schuilplaats van Troenodjoio „boven op een schier ongenaakbare berg- „spits Limbangan genaamd, ten noorden „van den Kloet gelegen. Op den 27en De- „cember 1679 op genade en ongenade gaf „Troenodjoio zich over aan Kapitein Jon- „ker. De Soesoehoenan liet Troenodjoio „dooden.”

Bladz. CII. „Op den 27en April 1680 „kwam de Kommandeur Couper met „een legermacht te Grisee aan en den „volgenden dag marcheerde hij met zijn „macht naar Giri. De heilige opperpriester „ook genoemd Panembahan van Giri hoe- „wel 80 jaar oud, voerde zelf zijn man- „schappen, was in den strijd zwaar ge- „wond en viel ten slotte met drie zijner „zonen en vijf zijner neven in handen van „de Compagnie en Joedonegoro een der „javaansche aanvoerders. De Soesoe- „hoenan liet allen dooden.”

Uit het bovenstaande volgt, dat er te Grisee in 1680 nog geen regent was, slechts loerah's.

Vide De Jonge deel 8 bladz. XC—XCI: „De opstand van Soeropati begon in 1686. „In 1706 was Soeropati te Bangil door „twee kogels en een bomscherm gekwetst „en aan de gevolgen dier wonden kort „daarna te Pasoeroean overleden”.

Bladz. 301 Rapport van Kapitein Willem Sergeant aan de Hooge Regeering te Batavia dd°. Soerabaja 24 November 1706, luidende: „Sedert het afgaan van „mijn briefje aan UHed. dd. 20e dezer „werd mij voorzeker de ontwijfelbare „dood van den moordenaar Sourapatty dat „tusschen 14 en 15 dezer geweest is, be- „kend gemaakt..... „Gisteren voormiddag quam alhier, „dog mijn verzoek, bij mij te verschijnen „Tommagon Poespanagara van Grisee, „de welke mij verhaalde „dat Sourapatty „gevaarlijk ziek aan zijn bekomen quetsuur „tot Bangil lag, ja, buiten hoop van op- „komst enz.”

Uit het bovenstaande blijkt, dat Toemenggoeng Poesponegoro de eerste (een) regent was van Grisee, en dat zijn aanstelling moet plaats gehad hebben tusschen 1680 en 1706.

Deel 9 bladz. 23-24. „Rapport. De „Gouverneur-Generaal Hendrik Zwaar- „dekroon en Rade van Indië, aan de Be- „windhebbers der Gen. Oost Indische „Compagnie, Batavia 15e Januari 1719 als

„vervolg van brief 6e December 1718.”— Hier staat nog vermeld: „de Javaanse „Tommagon Poespanagara van Grisee.”

Deel 10 bladz. 330. Memorie, opgesteld door den heer Nic. Hartingh, aftredend Gouverneur en Directeur van Java's Noord-Oostkust, voor zijn vervanger en opvolger den heer W. H. van Ossenberg, dd. Samarang 26e October 1761 (uittreksel); luidt o. a. over Grisee bladz. 839-340: „Ik (Nic Hartingh) ben daar (Grisee A° 1746) de eerste resident geweest. Hier ligt heden als resident de koopman Van Suchtelen. De regenten zijn hier de Tommongong Tirta Diredja en Astra Nagara.” Hieruit volgt dat er twee regenten in Grisee waren.

Lamongan. „Hier is hoofd de Tommongong Woengsoredjo, broeder van den eersten regent van Grisee.”.

Deel 11 bladz. 22: „Memorie opgesteld „door den Raad Extra ordinarius van N.I. „en afgaand Directeur van Java's Noord- „Oostkust, Willem Hendrik van Ossenberg, om te strekken tot narigt van „zijn succesleur, den Heer Johannes Vos, „aankomend Gouverneur en Directeur van „Java's Noord-Oostkust dd. Samarang 13e „Mei 1765”. — Bladz. 28 luidt over Grisee: „De onderkoopman Mr. Pieter Ras ligt „thans als Resident van Grisee.”

Bladz. 137. „Memorie van den afgaan- „den Gouverneur en Directeur van Java's „Noord-Oostkust den Raad Extra ordinar „van Nederlands India Johannes Vos, aan „zijn succesleur de heer Johannes Rob- „bert van der Burgh, aankomend Gouverneur en Directeur van Java's Noord- „Oostkust dd. Samarang 24e July a° „1771”. — Bladz. 159 luidt: „In deesen „jare (1771) tot eerste regent in plaats „van zijn op desselfs van wegens uyt „een beroerte overgehouden lammigheyt „gedaane verzoek ontslagene vader, is aan- „gesteld zijn zoon den Tommongong Ardjo „Nohoro; en wijders omtrent Lamongan, „dat dies regent Djoyo Sentiko enz.”

Bladz. 395. „Memorie tot narigt voor

„den Heer Johannes Siberg aankomend
„Gouverneur en Directeur van Java's
„Noord-Oost-Kust, ingerigt en overge-
„geven door Johannes Robert van der
„Burgh, Raad extraordinair van Neder-
„lands Indië, afgaande Gouverneur en
„Directeur, bij desselve vertrek naar Ba-
„tavia in anno 1780. Samarang 19 Sep-
„tember 1780".

Bladz. 438 luidt: „Als Resident ligt
„daar (te Grisee) de Koopman Barend
„Willem Fockens en de Regenten, aan
„elkander vermaagschapt, zijn de Tom-
„mongongs Ardja, en Nagara, twee een-
„voudige maar hupsche lieden" (dus
twee regenten in Grisee.)

Deel 12 bladz. 46: „Memorie van R. F.
„van der Niepoort, aftredend gezaghebber
„over den Oosthoek van Java, aan zijn
„geëligeerden vervanger den tit. opper-
„koopman Anthony Barkey dd. Soerabaja
„9 Julij 1784".

Bladz. 55 luidt: „Grisee onder de Tom-
„mongons Ario en Brotto negoro (foutief:
„moet wezen Ardja nagara en Brotto na-
„gara), dat twee hupsche lieden zijn" enz.

„Dan is er een Capitein Chinees Ten
„Tsing Ko, welke teffens pagter in het
„sout is" enz.

„Lamongan, onder den Tommongong
„Djoijo Dirdjo."

Bladz. 81. Memorie tot bericht overge-
geven door Johannes Siberg, gouver-
neur en directeur van Java's Noord-
Oost-Kust, aan zijn vervanger Jan Greeve
dd. Samarang 18e September 1787; luidt
op bladz. 109:

„Lamongan onder het bestuur van den
„Tommongong Djoijo Dirdjo".

„Grisee. Als Resident ligt aldaar de
„Koopman Mr. Anthonis Schwencke, en
„de Regenten zijn de Tommongong Ardja
„Nagara en Broto Nogoro, beide brave
„en hupsche lieden, en de laatste eerst in
„April j.l. in plaats van zijn vader aan-
„gesteld."

Bladz. 464 verslag van W. H. Ysseldijk
over de gesteldheid van Java's Oosthoek
ddo. Soerabaja 15 Juni 1799:

„§ 240. Lamongang werd thans bestierd
„door den kundigen en wakkeren Regent
„Tjondro Nogoro."

„§ 247. Grisee bestiert door twee aller
„braafste en de Compagnie zeer getrouwe
„Regenten in naame Ardjo Nogoro en
„Brotto Nogoro."

Deel 13 bladz. 118. Verslag der reis
van N. Engelhard naar de Hoven van Soe-
rakarta en Djokjakarta, naar den Oost-
hoek en de Residentiën Japara, Rembang
en Joana dd. Samarang 27e May 1803.
Bladz. 161 Grisseesche Resident van Naar-
sen. Bladz. 179. „De eerste Regent van
„Grisee Ardjo Negoro gaf mij te kennen,
„dat zijn hooge ouderdom en 32 jaarige
„dienst hem het waarneemen van zijn
„post zeer moeyelijk maakten, en hij
„gaarne geneegen zoude zijn, zijne nog
„overige dagen in stille rust door te
„brengen, ingeval het de Compagnie
„mogte behaagen, dat zijn thans als ma-
„joor over het aldaar zijnde onbezoldigde
„battaillon inlandsche militairen fungee-
„rende zoon Ardjo Adinegoro hem als
„zoodanig mogt vervangen; en daar ik
„hem te kennen gaf hoe ik niet twij-
„ffelde of Uw HoogEdelh. zouden, uit
„aanmerking zijne lang jaarige en trouwe
„diensten zijn wensch koomen te vervul-
„len enz."

En Ardjo Negoro werd opgevolgd door
zijn zoon Ardjo Adinegoro. In dit laatste
deel 13 vindt men derhalve tot 1803 be-
richten aangaande de regenten van Grisee,
en de korrespondentie eindigt met de
missive van den Gouverneur Generaal
Janssens aan den Minister van Koloniën
dd. Batavia 5e October 1811 en als bijlaag
een staat „Aantooning der verschillende
opgaven van het bedrag der Geldheffingen
op het eiland Java ter order van den
Gouverneur Generaal Daendels."

Wij zullen nu trachten de lijst der re-
genten, of beter gezegd, de opschriften op
de poorten en monumenten, in overeen-
stemming te brengen met de correspon-
denties van de Indische Compagnie, om
alzo te kunnen ontwaren welke Com-

pagnie's Regenten zijn geweest of in welk jaar de Compagnie's Regenten begonnen.

I. Oostelijke poort.

Kiahi Toemenggoeng Poesponagoro 1645 Çaka — 1723 na Chr.

Vide De Jonge deel 8 bladz. 301 Rapport van den Kapitein Sergeant aan de Hooge Regeering te Batavia dd. Soerabaja 24e November 1706: Tommagon Poesponagoro van Grisee was in 1706 nog onder den Soesoehoenan. Bladz. 358: Sidajoe, Grisee en Lamongan stonden onder den Panembahan van Madoera als zijnde leen-vorst van den Soesoehoenan.

Zie verder deel 9 bladz. CXXXIX, een definitief traktaat dd. 11 November 1743 tusschen de Compagnie en den Soesoehoenan. Art. 6 luidt: De Soesoehoenan stond het geheele eiland Madoera aan de Compagnie af, terwijl het landschap Sidajoe ten eeuwigen dage als regentschap gegeven zou worden aan één der zonen van den prins van Madoera „Tjakradiningrat," die zooveel hulp aan de Compagnie bewees. Dus eerst in 1743 stonden Madoera, Grisee, Sidajoe en Lamongan onder de Compagnie.

Van de onderstaande opvolging der regenten kan ik niet garandeeren dat ze goed is, aangezien ik — zooals ik boven heb gezegd — slechts enkele der opschriften heb kunnen nagaan.

II. Toemenggoeng Soeronagoro, de vader van onderstaanden Toemenggoeng Tirtadiredjo.

III. Twee regenten, Tirtodiredjo en Astronagara: vide De Jonge deel 10 bladz. 330-339-340 in 1761.

IV. Ardjo Nagara en Astro Nagoro. Vide De Jonge deel 11 bladz. 438 in 1771-1780.

V. Ardjo Nagara en Broto Nagara. Vide De Jonge deel 12 bladz. 46-47-81-109-247 in 1784-1799.

VI. Ardjo Nagara werd opgevolgd door zijn zoon Ardjo Adi Nagara.

Vide De Jonge deel 13 bladz. 179 in 1803-1811.

Ik teeken hierbij aan dat er zijn volgens de inscripties der momumenten;

1e. Toemenggoeng Brotonagara.

2e. „ Broto Adinagara.

1e. Toemenggoeng Ardjonagara.

2e. Adipati Ardjonagara.

3e. Pangeran Ardjoadinagara.

Volgens mijn bescheiden meening zijn deze overblijfsels archaeologisch van veel waarde, om de zeldzame reeks der regenten in Grisee van vóór, tijdens en ná de Compagnies-tijd te kunnen nagaan.

Daarom stel ik voor, dat de Oudheidkundige Dienst nagaat of er termen gevonden kunnen worden voor een verder onderzoek, o.a. voor het maken van foto's en afdrukken.

Naschrift.

Er zijn hier Madjapahit-steenen met jaartallen. Men zegt dat de regent Poesponagara voornoemd dezelve uit Madjapahit (Trowoelan) liet weghalen. Deze steenen zijn:

a. Staande voor de poort van de begraafplaats van Poesponagara.

1e. Een badkuip met het jaartal 1286 Çaka (= 1364 na Chr.) in reliëf.

Hierbij een kleine opmerking:

Deze badkuip is zeker vervaardigd tijdens de regeering van de vorstin van Madjapahit genaamd „Tribhoewanottoenggadewi Maharadjasa Djajawisnoewarddhani" en den vermaarden patih Gadjah Mada. Want zij regeerde in 1250 Çaka (= 1328 na Chr.), stierf in 1294 Çaka (= 1372 na Chr.) en werd bijgezet in de dessa Panggih-Klienterredjo, distrikt en afdeeling Modjokerto, onder de (volgens de Oudheidkundige Commissie van Ned.-Indië) grootste en prachtigste yoni van Java met het jaartal 1294 Çaka (= 1372 na Chr.).

Verder een dergelijke badkuip met het jaartal 125., vroeger staande op het assistent-residents erf te Modjokerto en in 1899 overgebracht naar het Museum te Batavia. Het laatste cijfer is beschadigd, doch men kan gemakkelijk zelf nagaan,

dat deze badkuip dus eveneens gemaakt is tijdens de regeering van bovengenoemde vorstin.

Voorts een steenen rijstblok afkomstig van de dessa Trowoelan (Madjapahit), distrikt en afdeeling Modjokerto, thans in het Museum te Modjokerto, met het Tjandra sengkala jaar in een grappig symbool n.m.

nora-rasa-kara-sa

0 - 6 - 2 - 1, omgezet wordt 1260; dus ook tijdens dezelfde vorstin. Het grappige is n.l. „nora rasa” = zich niet vermoeid gevoelen; „karasa” = smaken. Dus, zonder dat men padi in dat rijstblok stampt = „zich niet vermoeid gevoelen”, is het toch bereids tot gekookte rijst geworden en eetbaar = „smaken.”

2e. Een genoek met jaartal 1645 in nieuw-javaansche cijfers.

De genoek was ongetwijfeld afkomstig van Madjapahit, doch het jaartal was zeker gegraveerd op last van den regent Poesponagara, want het komt overeen

met het jaartal 1645 op de poort door Poesponagara gebouwd en is bovendien in nieuw-javaansche cijfers aangebracht.

b. Een langwerpige geornamenteerde steen, dragende het jaartal 1346 Çaka (= 1424 na Chr.) met inkeping, staande bij wijze van een paal voor de poort van de arabische begraafplaats. Deze steen was zeker een fragment van een tempel gebouwd door Dewi Soehita, vorstin van Madjapahit, want zij kwam aan de regeering in 1322 Çaka (= 1400 na Chr.) en stierf in 1351 Çaka (= 1429 na Chr.)

Voornoemde regent liet de steenen van Madjapahit halen, waarschijnlijk met het doel om het reliëf-motief der letters of cijfers te laten nabootsen en ten voorbeeld te doen strekken voor de opschriften op deze begraafplaatsen, zooals men nu kan ontwaren. Men heeft aldus deze interessante overblijfsels misschien te danken aan den regent Poesponagara.

Modjokerto, 18 Maart 1924.

HISTORIE EN MYTHE

II. De Pandawa's van Java¹⁾

door

M. V. MOENS-ZORAB.

Voor-Indië's Mahabharata paart aan den lof der onsterfelijke goden de geestdrift voor den onvergankelijken roem van aard-sche heroën. Duidt al heldenvergoding op een animistisch verleden, waarin stam-leiders, in een spiritistisch nabestaan, een vooraanstaande plaats innemen in den cultus, het klassieke indische epos rijst nochtans boven dit verleden uit.

De kern van het Mahabharata is de heroïsche strijd om het rijk Ngastina tusschen twee dynastieën van het Maan-geslacht: Pandawa's en Korawa's. De uiteindelijk zege der Pandawa's, vrucht van standvastige deugd, stempelt dien strijd daarenboven tot een symbolische.

Van deze episode — of reeks van episoden — der legendaire geschiedenis van Voor-Indië zag omstreeks het jaar 1150 onzer jaartelling, onder de regeering van den kedirischen oppervorst Djajabaja, een javaansche bewerking, het licht: het Bharata Yoeddha Kawi van Empoe Sedah. Alhoewel de intrige van het Mahabharata, sedert eeuwen ingeburgerd bij bepaalde lagen van het javaansche volk, in het javaansche epos ongerept bewaard bleef, blijkt dit in andere opzichten zóózeer van het indische origineel af te wijken, dat de nieuwe lezing van het heldendicht slechts verklaring kan vinden in het feit, dat ze een bijzonder doel had te dienen. Het Bharata Yoeddha Kawi had voor Java al datgene te zijn, wat het Mahabharata was voor het geboorteland — en meer.

Men heeft weleens gemeend den Javaan te moeten laken voor het in dier mate beslag leggen op het indische geestes-produkt, dat hij zich het rijk Ngastina op Java denkt, de Pandawa's vereenzelvig

met de stamvaders der autochtone heerschers en Ardjoena beschouwt als de ideale verpersoonlijking van den Javaan van aanzienlijke geboorte, van den javaanschen vorstentelg in het bijzonder. Deze „travestie" van het Mahabharata, welke een naïver, onbevangener geest ademt, ruimte laat aan interpretaties van een meer uitgesproken magisch-occult karakter, sluit geheel aan bij de javaansche vereering der voorouders. De animistische wereldbeschouwing toch heeft in de exclusieve, van den eigen volksaard onderscheiden persoonlijkheid van Java's Hindoevorsten uit een mythisch verleden de schakel gezien, welke, via deze heerschers, de helden van het Mahabharata verbond met de eigen vorsten, en zijentte de uitheemsche zielenschare op het autochtone geestenheir. Tot de voorstelling als zou het epos op javaanschen bodem zijn ontstaan heeft niet het minst de omstandigheid meegewerkt, dat de javaansche vorsten in de historische gebeurtenissen, zooals die zich hebben afgespeeld na de komst der Hindoes en vóór de tiende eeuw, een treffende gelijkenis hebben meenen te moeten konstateeren met die, welke het heldendicht schildert.

Heeft de Javaan eensdeels zijn historie — door hem steeds te zeer beschouwd uit een oogpunt van „traditie" — dienstbaar gemaakt aan het epos en gekneed in zoodanigen vorm, dat ze in het raamwerk van het heldendicht paste, anderdeels heeft hij in de javaansche bewerking, al naar smaak en omstandigheden zulks wenschelijk maakten, in dier mate aan verschillende details van het epos gepolijst en geslepen, dat metterdaad het Bharata Yoeddha is uitgegroeid tot een episch-mystieke weergave van de eigen geschiedenis, waarin de helden van het

1) Voor History and Myth I zie Portrait of the first Queen of Majapahit, Inter-Ocean, vol. 5, No. 4, April 1924.

verhaal geen andere zijn dan de eigen stamouders. Het doelbewust hullen van zielen van voorzaten in het schitterend kleed der indische heldenfiguren heeft als dynastiek propaganda-middel in den loop der tijden uitnemende diensten bewezen, wijl het voor de opeenvolgende vorsten en hun nakomelingschap het middel is geweest ter nadere bevestiging van het Harya-geslacht, waartoe zij zich rekenden. Door dit assimilatie-proces toch bleef den leden der regeerende dynastieën een stand verzekerd, volkomen gelijkwaardig aan dien, welken de mythische helden van de Tjandrawangsa in het land van oorsprong bekleedden.

Hebben deze Harya's in het epos de hoogteperiode uit de geschiedenis hunner dynastie, nl. den strijd om de bevestiging van hun gezag over Java, tot op den huidigen dag doen voortleven, dieper be-tekenis nog heeft de worsteling om het javaansche Ngastina verkregen doordat zij er de handhaving van dit gezag mede symbolizeerden, er in vast legden den strijd om de hegemonie gedurende vele eeuwen gevoerd door de bovendrijvende javaansche dynastie tegen den indonesischen erfvijand van den overwal, als ware dit de strijd tusschen de Pandawa's en de Korawa's.

Zoo zou op Java Palasara, een in bizon-dere reuk van heiligheid staande Hindoe-priester en askeet, het door hem gestichte rijk Ngastina hebben nagelaten aan zijn jeugdigen zoon Abiasa. Santanoe, de Korawa, kwam echter door zijn huwelijk met Abiasa's moeder, de prinses van over-het-Water, aan de regeering; dit geschiedde onder het beding, dat zijn stiefzoon hem zou opvolgen, hetgeen tenslotte ook plaats vond. Het land was daarmede echter nog niet tot rust gekomen, want na den dood van Abiasa's zoon en opvolger Pandoe ontbrandde de groote opvolgingskrijg tus-schen Pandawa's en Korawa's, tusschen de afstammelingen van Bharata, den stam-vader der usurpatoren van hindoe- of hindoe-polynesischen bloede.

Pandoe, die Ngastinapoera — dat de oudste javaansche legende ergens in noord Midden-Java zoekt — tot grooten bloei gebracht had, was onvruchtbaar. Zijn vijf zonen bij twee gemalinnen: Koenti en Madri, waren allen door Goden verwekt. Koenti, de prinses van Madoera, bezat behalve haar drie wettige zoons er nog één, geboren vóór haar huwelijk: Karna. Diens spiritueele vader was de zonnegod Soerya, schenker van gezondheid, rijkdom en voorspoed, die in Oost-Java en niet minder op Madoera en Bali vele aanhan-gers moet gehad hebben. Karna, die te vondeling was gelegd, was niet door Pandoe erkend en werd dit ook later niet door diens zonen, het allerminst door Ardjoena, spiritueele zoon van Soerya's machtigen rivaal, den zonnegod Indra. Verbitterd sloot Karna zich aan bij de Korawa's; hij werd een medestander van zijn oom Baladewa, Madoera's vorst met het roodtoornige aangezicht.

Terwijl van de aanhangers van Karna's onwettigen vader — de Saura's — bekend is, dat zij als de embleem bij voorkeur een roode bloem droegen, is de roode hibiscus of kembang spatoe (woerawari) de natio-nale bloem geweest van het in de latere geschiedenis mysterieuze land Woerawari, dat zoo herhaaldelijk in oorlog gewikkeld is geweest met Java. Niet onmogelijk is het mythische land Madoera van Karna en Baladewa uit het Bharata Yoeddhya Kawi te identificeeren met het historische Woerawari, en was dit nu eens het na-burige Madoera, dan weer een rijk op Malakka of elders op den „overwal". De bewoners van dit rijk, bekend als stoutmoedige zeevaarders en eenmaal ge-vreesde piraten, zijn reeds vroeg met vreemde volken in aanraking geweest; dit heeft tot rijkdom en zucht naar expansie geleid, waarmede een onafhankelijk Java steeds terdege rekening heeft te houden gehad. De onderwerping van dit afwisse-lend georiënteerde Woerawari zal wel ten allen tijde deel hebben uitgemaakt van het politieke program van Java's Oppervorst.

In de Pandawa's — Bima is tot op zekere hoogte een afwijkende figuur — vóór alles getypeerd door rustige voornaamheid, door een sfeer van krachtig zelfbewustzijn, welke slechts een hooger kasterecht vermag te verleenen, spreekt nog sterk het arische bloed. Zij hebben — volgens de sage — hun rechten tijdelijk moeten prijsgeven, toen zij door een andere uitheemsche macht verdrongen werden; de javaansche mythe meldt, dat zij hun gestorven vader in den hemel een bezoek brachten. Zij bonden, na langdurige omzwervingen in naburige streken en nadat zij zich met machtige, inheemsche vorsten vermaagschapt en verbonden hadden, den strijd aan met hun overwalsche verdrijvers. Na een beslissenden kamp — waarvan het Bharata Yoeddha Kawi een levendige, gedetailleerde beschrijving geeft — trokken de Pandawa's zegevierend Ngastina binnen. Niet lang echter verheugden zij zich in het bezit daarvan. Zij voeren gezamenlijk — Bima op eigen wijze — ten hemel (een geijkte term voor een verdwijning — andermaal — van het midden-javaansch tooneel) en eerst Pariksit, den na de overwinning geboren kleinzoon van Ardjoena, zou weder heerschen over Midden-Java. Pariksit is dan ook de feitelijke legendarische stamvader der huidige, midden-javaansche vorstengeslachten.

Een der oudste, voor de javaansche geschiedenis belangrijke oorkonden vermeldt een Ćiwa-heiligdom en de oprichting van een lingga ter bevestiging eener uitheemsche dynastie op den Goenoeng Woekir, niet ver van de jogja'sche grens. De oorkonde dateert van 732 A. D. en is uitgevaardigd door den Ćiwaitischen koning Sanjaya. Evenals zijn vader Sannaha — doch vermoedelijk gesproken uit een irregulier huwelijk — beroemt hij zich op zijn Brahmanen-afkomst en op zijn kennis der „Heilige Boeken”.

Bij zijn vestiging in den vreemde om er het geloof te verbreiden beijverde zich de Brahmaan bovendien, zijn opvattingen te

propageeren omtrent het kastenwezen, dat hem, den trotsche, tweemaal geboren, zoozeer in het voordeel stelde. Zoo spoedig hij er kans toe zag, legde hij zijn bekeerlingen den kastendwang op. Weliswaar verbood, zooals ook thans nog, het Brahmanisme zijn aanhangers de zee over te steken, „te gaan op het zwarte water”, op straffe van kasteverlies, van zich een sociale onreinheid op den hals te halen, zullende bij terugkeer „hun haard hen uitwerpen, hun dorp hen uitsluiten”; doch ook toen reeds zal men daar wel dispensatie van kunnen verkregen hebben ten behoeve van bekeerings- of politieke doeleinden. Een der meest recente voorbeelden van een soortgelijke massa-dispensatie is dat, waarbij met het uitbreken van den grooten oorlog aan de Gourkha's van Nepal, die zooals bekend orthodox geloovig en zeer kastevast zijn, vergunning werd verleend om zich naar de europeesche slagvelden te begeven! Aan veel ernstiger vergrijp maakte de Brahmaan zich evenwel schuldig, wanneer hij door het aangaan van een irregulier huwelijk in het vreemde land zijn kaste bezoedelde. Daar stond tegenover, dat, indien hij in een op indische leest geschoeide indonesische maatschappij zijn kaste verloren had en met hem de uit dit huwelijk geboren kinderen „outcasts” geworden zouden zijn, hij ongetwijfeld een voornaam houvast op die maatschappij zou hebben verloren.

Geholpen door de omstandigheid, dat de band met het eigen land losser was, niet minder wat tradities en gebruiken betrof, gelukte het den in godsdienstige kunstgrepen doorkneden Hindoe-priester een modus te vinden, waarbij. Hij afstammelingen van de triwangsa van Brahmanen, Ksattrya's en Wećya's, zoomede die van hooge kastelooze bekeerlingen in één kaste kon onderbrengen. Hij wist dit aan indonesische standsbegrippen aangepaste stelsel van een zoodanig stempel van echtheid te voorzien, dat het de indische kastenorganisatie in vele opzichten op zijde streefde.

Reeds in den tijd van Manoe, die de grondlegger der indische maatschappij kan genoemd worden, hebben in Voor-Indië irreguliere kasten bestaan, ten gerieve van personen, die om de een of andere reden niet of niet meer in het gewone kasteverband pasten. Van dit antecedent zal zich te eenigertijd de Hindoe-priester — zooals dit in andere kettersche gebieden eveneens zal zijn geschied — op Java bediend hebben, om tot de vereischte kastenscheiding te kunnen komen. Een vage klankovereenkomst in de namen der kettersche voorouders van den bekeerden representant van een autochtone clan, een verwijderde gelijkenis van de legendarische geschiedenis van zijn stam met die van een der talrijke helden of heiligen der indische traditie was reeds voldoende, om de genealogie van den neophiet te doen opklommen tot en hem te plaatsen — waar het ook om te doen was — in dezelfde kaste als die held of heiligen.

In de geschiedenis der „Arya's" — waarmede oorspronkelijk werden aangeduid de immigranten uit het Noorden, die Voor-Indië in een grijs verleden veroverd hadden op de Dasa's, de „Demonen" of barbaarsche inboorlingen — en in de wederwaardigheden der naar Java (om van andere indonesische landen niet te spreken) overgekomen Hindoes, die er de indische geloofsleeren en de sociale organisatie hadden gebracht, zag de priester een toepasselijke overeenkomst en een gereede aanleiding tot het stichten van een bijzondere, op de hoogere standen ingestelde kaste. In deze noodgedwongen irreguliere kaste, welke hij „Aryawangsa" doopte, vonden alle kastebegeerigen van de triwangsa een onderkomen.

De benaming „Arya" liet zich behalve op de afstammelingen der Hindoes en Mes-tiezen van hindoe-polynesischen bloede ook op de hooge autochtone proseliëten toepassen; bekeering tot den godsdienst der Ariërs zal wel den doorslag hebben gegeven tot het verkrijgen van het predikaat „Harya". Zelfs zal de hooge lands-

aristokratie verder zijn gegaan en het individueele en intellektueele overwicht der Hindoes op de javaansche bevolking als volkomen identiek hebben beschouwd met dat, hetwelk zij zelve en hun vadersen vòòr hen op het volk hadden. Zij zullen stilzwijgend de Hindoe-overheersching geassimileerd hebben aan de eigene. Op grond hiervan maakten de vertegenwoordigers der autochtone clans kort en goed voor zich en hun afstammelingen aanspraak op „Hindoe-bloed" en achtten zij zich niet minder gerechtigd deel uit te maken van de triwangsa. Zij brachten dit in hun titels dan ook naar voren: aan de erfenis eener kettersche hooge geboorte voegden zij het nieuwverworven bezit toe van een stamboom, welke reikte tot de helden of heiligen der indische mythe. Spreekt de stamboom van Java's opperdynastie, welke reikt tot aan de mythe der Mahabharata-helden, eigenlijk wel een andere taal?

Dat de latere oost-javaansche vorsten, die zich Oppervorsten van Java noemden, zich onweerstaanbaar aangetrokken hebben gevoeld tot de vergoddelijkte helden van het Mahabharata, creatiën eener exuberante, laat-animistische inspiratie, nevens welke het javaansche scheppend genie zich grootendeels slechts een van secundairen aanleg wist, is begrijpelijk. Als vertegenwoordigers van de regeerende kaste der Harya's hebben deze machthebbers de heldendansen van Mahabharata-Pandawa's, de godhelden van Voor-Indië, geassimileerd aan die van de eigen voorvadersen, de godhelden van Java. Hun voorvadersen fungeeren thans als de helden van het javaansche epos, waarvan de sagenschat ten innigste verweven is met die der indische sagencycli. Dat dit laatste mogelijk was, op Java zoo goed als elders in maleisch-polynesische landen, spruit voort uit de omstandigheid, dat sinds de vroegste tijden Indiërs en Polynesiërs zijn samengegaan. Hebben de Hindoes zich aanvankelijk van de opperheerschappij in na-

genoeg alle door Polynesiërs bewoonde streken meester gemaakt en er hun cultuur en heilsleeren ingang doen vinden, bloedvermenging heeft de eersten ten slotte geheel in de laatsten doen opgaan, heeft ertoe geleid, dat het geestelijk erfdeel der

Hindoes op Java o.a. in een javaansch bezit is geconverteerd.

Hadden anders de epische helden van het Mahabharata zich als javaansche Pandawa's tot op dezen dag kunnen handhaven, de wisselingen des geloofs tenspijt?

ONKWETSBAARHEID?

door

R. TRESNA.

Indië is in de oogen van vele Europeanen nog steeds een land van mysterie. Hoe vaak is er niet geschreven over de zg. stille kracht en de spookhuizen, waar dikwijls op onverklaarbare wijze een regen van steenen van de zoldering omlaag viel. Men kan over dergelijke geschiedenissen lichtelijk den schouder ophalen en smalend zeggen: „och, dat indisch bijgeloof"! Een feit is het niettemin, dat dergelijke verschijnselen tot dusver niet verklaard zijn geworden. Het geloof aan bovennatuurlijke krachten bestaat niet alleen bij de Inlanders, ook onder de Europeanen is dat geloof in mindere of meerdere mate aanwezig. Hoe zouden anders bijv. spiritisme, hypnotisme, telepathie enz. kunnen bestaan en beoefend worden; alleen heeft men er een mooie naam voor bedacht: de occultische wetenschappen, waarmede dus bovennatuurlijke dingen tot wetenschap zijn verheven. Ja maar, zou men mij tegenwerpen, het occultisme is wetenschappelijk te verklaren, het is absoluut geen bijgeloof. Juist, maar zou de indische stille kracht ook niet wetenschappelijk verklaard kunnen worden, zoo men zich de moeite wilde getroosten dergelijke verschijnselen te bestudeeren en niet dadelijk skeptisch daartegenover te staan, ze reeds bij voorbaat veroordeelend en verwerpend als een kinderachtig volksbijgeloof?

Het ligt buiten het bestek van dit artikel en het is volstrekt ook niet mijn bedoeling om over het al of niet bestaan van stille kracht verder te disputeeren. Geheel in de lijn van het Java-Instituut wilde ik slechts een merkwaardige gewoonte onder de bevolking van het zuidelijk gedeelte van Tasikmalaja onder de lezers van Djawa bekend stellen, een gewoonte niet geheel van geheimzinnigheid onthloot,

die door de bevolking tot op den huidigen dag nog in eere wordt gehouden. Deze gewoonte houdt verband met het geloof aan onkwetsbaarheid. Hiermede wil ik niet zeggen, dat ik aan onkwetsbaarheid geloof. Mijn persoonlijke meening omtrent dit merkwaardig verschijnsel in het bankalongsche, distrikt Karangnoenggal, staat er geheel buiten. Ik schrijf hier eenvoudig alles neer zooals het mij verteld werd.

Voor de lezers die het nog niet weten dient vooraf te worden vermeld, dat de zuidelijke streken van de Preanger, waar de bevolking nog zeer achterlijk is in ontwikkeling, bij de Soendaneezen bekend staat als het gebied, waar de geheime krachten het ijverigst beoefend worden. Aan de „oerang kidoel", zoo noemt men de bevolking van Zuidelijk Preanger, wordt het bezit toegeschreven van geheime machten, en men wacht er zich dientengevolge dan ook voor om hen ruw of beleedigend te behandelen, daar men zeker kan zijn dan een gewelddadig einde te zullen vinden. Men gelooft, dat die menschen de kunst bezitten om hem, dien ze haten, op geheimzinnige wijze te dooden, zelfs al bevindt men zich op kilometers afstand van de woonplaats van den tooveenaar. Deze kracht noemt de bevolking „teloeh". Het slachtoffer sterft dan vrij plotseling, na veel bloed te hebben opgegeven, of het sterft onder geheimzinnige verschijnselen.

Ook wordt aan de „oerang kidoel" de macht toegeschreven om iemand ziek te kunnen maken door middel van scherpe voorwerpen, als naalden, spijkers enz., die op onverklaarbare wijze in het lichaam binnendringen. Eerst wanneer deze ziekmakende voorwerpen uit het lichaam zijn verwijderd, kan de patiënt gene-

zen. Dit verwijderen moet dan geschieden door een specialen doekoen, die reeds dadelijk aan den zieke kan zien, of hij al dan niet door „wijasa" (een andere manier van teloeh) ziek is geworden. Door de kracht van zijn spreuken brengt de doekoen de voorwerpen uit het lichaam van den zieke te voorschijn. Niet zoodra zijn deze voorwerpen uit het lichaam verwijderd, of ze verdwijnen plotseling. Men zegt dan, dat de voorwerpen naar hun lastgever zijn teruggekeerd, d. i. naar dengene die de ziekte heeft bewerkstelligd. Men noemt deze handeling van den doekoen „moelangkeun" (teruggeven).

Deze geschiedenissen vertoonen een opvallende overeenkomst met de bekende hollandsche heksenverhalen.

Meer over deze dingen te schrijven zou te lang worden, het dient dan ook alleen maar om den lezer eenigszins bekend te stellen met eenige vormen van bijgeloof onder de bevolking van Zuid-Preanger, waartoe ook Bantarkalong behoort.

Keeren we terug naar de merkwaardige gewoonte, die de bevolking met den naam „ngesrek" bestempelt.

Wanneer in de kampong ter gelegenheid van een besnijdenis of trouwplechtigheid feest wordt gevierd, dan is dat feest niet volmaakt, indien daarbij geen staaltje van „onkwetsbaarheid" wordt vertoond. Naar de handeling noemt men deze liefhebberij „ngesrek".

Eenige personen treden dan naar voren, die onder het prevelen van geheimzinnige spreuken hun vlijmscherpe goloks uit de scheede trekken en met het plat van de kling tot drie keeren over de palm der linkerhand wrijven. Na de derde maal halen ze de scherpe kant van de golok koelbloedig over de palm der linkerhand. Komt er geen bloed uit, dan begint eerst de eigenlijke handeling. Staande of zittende beginnen ze onder het aanheffen van „heja, heja heja" in een rythmisch tempo op de maat van de begeleidende terbangs zich zelven over het geheele lichaam met de scherpe goloks te snijden.

En het merkwaardige van dat alles is, dat tegen de natuurwetten in geen druppel bloed te voorschijn komt.

Ik heb het geval zelf nog nooit bijgewoond, doch ooggetuigen, waaronder er zijn, aan wier betrouwbaarheid niet getwijfeld kan worden, verklaarden mij dat de snijdende bewegingen echt zijn en dat het onmogelijk camouflage kan zijn, aangezien ze van zeer nabij de glinsterende goloks over het bloote lichaam zagen gaan, eerst in een langzaam tempo, dan wilder en wilder.

De inlandsche bestuursambtenaren, die al eens in die streek zijn geplaatst, hebben haast allen deze zonderlinge vertooning met eigen oogen gezien.

Den Assistent-Wedana van Bantarkalong heb ik verzocht mij meerdere inlichtingen te verstrekken omtrent al wat met deze merkwaardige gewoonte in verband staat, aan welk verzoek hij bereidwillig heeft voldaan. Het ondervolgende heb ik dan ook ontleend aan de medelingen van een door den onderdistriktsschrijver aldaar onderzochten persoon, die zelf de kunst van „ngesrek" beoefent.

Aangezien echter het verkrijgen van dergelijke informaties meestal stuit op onwil van den ondervraagde — men vertrouwt het zaakje niet, wil in dergelijke zaken liefst niet al te openhartig zijn tegenover een B.B.-ambtenaar, daar men niet kan weten of er niet onaangename gevolgen uit zouden voortspruiten —, kunnen de verkregen inlichtingen uiteraard niet op volledigheid bogen.

Men vertelde dan dat deze gewoonte reeds lang bestaat. Hoe en wanneer deze gewoonte ontstaat is, kan men niet zeggen. Zelfs ouden van dagen plegen van de gewoonte te spreken als van een overblijfsel uit het grijze verleden. Wel weet men te vertellen, dat de elmoe, om voor bepaalde tijd en in bepaalde omstandigheden in een toestand van onkwetsbaarheid te geraken, oorspronkelijk alleen aan een zekeren Batarakarang bekend was. Nadat deze elmoe overgegaan was op een zekeren Ejang Rangka, kan sindsdien iedereen,

zoowel man als vrouw, zich voor deze elmoe bekwamen. Wanneer en of inderdaad deze twee personen geleefd hebben, is niet na te gaan. Men zei, dat Ejang Ranga een Boeddhist was, in ieder geval geen Mohammedaan.

Het verhaal van den oorsprong van deze elmoe is historisch dus geheel betrouwbaar.

Om deze elmoe te bezitten bestaan er twee wegen, waartusschen men te kiezen heeft. Het eerste middel is, dat men een peso raot en een stuk witgoed ten geschenke geeft aan den goeroe. Men noemt dit dan „panadjem”; wat dit woord eigenlijk beteekent, weet niemand. Misschien dat het afgeleid is uit het woord „tadjem”, hetgeen „scherp” beteekent; „panadjem” zou dan kunnen beteekenen: een middel om iets scherp te maken, in dit geval verstand, opdat men zich de elmoe zoo spoedig mogelijk eigen kan maken.

Verkiest men echter het tweede middel, dan behoeft de kandidaat zich alleen gedurende 7 weken telkens een dag te onthouden van voedsel of slaap (tapa). De dag is niet willekeurig, doch moet de geboortedag zijn van den kandidaat.

Overtreedt men de zeven verbodsbepalingen der z.g. „mimpitoe”, ¹⁾ dan verliest men de verkregen elmoe weer.

Het bewijs dat men zich de elmoe eigen heeft gemaakt, verkrijgt men wanneer de laatste proef met goed gevolg heeft doorstaan. De laatste handeling betitelt men met den naam van „naekeun”. Hiervoor kiest men gewoonlijk den 14^{den} van de maand Mauloed, dus wanneer het volle maan is.

Tegen het vallen van de duisternis legt de goeroe den kandidaat op eenige aan

elkaar gekoppelde pisangstammen, die men op een rivier laat drijven.

De goeroe stelt zich dan op een plek stroomafwaarts met een bloote golok in de hand op, en wacht tot het geïmproviseerde vlot met zijn last naar hem toe komt drijven.

Zoodra het vlot bij hem is, vraagt hij den kandidaat voor de laatste maal nadrukkelijk of hij „ichlas” (bereid) is. Op een toestemmend antwoord van den kandidaat slaat hij dan met de golok naar hem. Komt er bloed te voorschijn, dan is zulks een bewijs, dat de ziel van het golok-metaal hem erkend heeft, en is hij van af dat tijdstip volleerd. Komt er daarentegen geen bloed uit, dan is de kandidaat nog niet rijp en moet hij zich nogmaals op de elmoe toeleggen.

De „onkwetsbaarheid” van zoo’n toekangesrek is echter slechts tijdelijk. Alleen wanneer hij de spreuk opzegt, kan hij gerust de golok over zijn heele lichaam laten gaan, zonder bang behoeven te zijn dat hij ook maar de geringste wond zal oploopen.

Het gebeurt echter wel eens, dat tijdens de vertooning een der toekangs gewond wordt. De goeroe is er dan dadelijk bij om hem te helpen. Even blaast de goeroe op zijn hand, waarmede hij vervolgens over de wond strijkt. Het bloeden houdt dan onmiddellijk op en de wond sluit zich op dat zelfde moment.

Men beoefent deze „kunst” volstrekt niet als broodwinning, doch louter uit liefhebberij.

De Islam verbiedt dergelijke vertooningen, staat over het algemeen ook vijandig tegenover de „sihir”, d.z. de bovennatuurlijke kunsten. Ofschoon men dat weet doet men dat toch nog altijd, even goed als men nog vele dingen doet, die aan een rechtgeaard Mohammedaan verboden zijn.

Hoe de tooverspreuk van deze elmoe luidt, kan ik niet te weten komen, aangezien men hardnekkig heeft geweigerd ze aan oningewijden bekend te maken.

Mocht een van de lezers zich door eigen waarneming van het bestaan van deze

1) Mimpitoe beteekent 7 m's, naar de beginletter van de woorden maen, madat, mabok, maehan, maling, madon en mangani. maen = dobbelen; madat = opium schuiven; mabok = dronken zijn; maehan = dooden; maling = stelen; madon = vrouwen naloopen; mangani = kwaad van anderen spreken. Deze vormen te samen de 7, den Mohammedaan verboden, handelingen.

merkwaardige gewoonte willen overtuigen, dan doet men het beste, zich eerst te wenden tot het inlandsche bestuur ter plaatse, en diens medewerking in te roepen ten einde de vertooning te kunnen bijwonen. De uiterste omzichtigheid zij hier geboden,

daar de bevolking, wanneer ze maar even vermoedt, dat een vreemdeling — vooral een Europeaan — de „ngesrek" wil bijwonen, voor geen geld er toe te krijgen zal zijn.

Tasikmalaja, 28 Mei 1925.

JAVAANSCH E CULTUURBEWEGING.

Javaansche Kunstvereeniging

KRIDO JATMOKO.

Jaarverslag over 1924.

Algemeen gedeelte.

Hoezeer de malaise schuld heeft aan den gang van zaken van de vereeniging in het afgelopen jaar, is een kwestie, die tot uiting komt in het bijzonder weinig aantal nieuwe leden, terwijl onder de oudere leden een ware exodus is ontstaan door de verhuizing van verschillende bureaux naar Bandoeng, alsmede door overplaatsing naar andere plaatsen, waardoor de vereeniging veel van haar beste krachten heeft moeten missen. Echter verheugt de vereeniging zich in het bezit van andere niet minder goede krachten, die haar trouw steunen bij haar poging om Krido Jatmoko dichters te brengen bij haar doel.

Veel dank is de vereeniging verschuldigd aan haar adviseur, den heer A. J. H. van Leeuwen, die het Bestuur steeds met raad en daad ter zijde gestaan heeft en staat. Noode zien wij dan ook den heer Van Leeuwen onze veste verlaten, door overplaatsing naar Bandoeng. Evenwel wordt er nog steeds voeling gehouden tusschen het Bestuur en onzen adviseur. Met even warme belangstelling, als toen hij nog in ons midden was, slaat hij den gang der vereeniging gade.

In Augustus zagen wij ook een van onze voormannen de stad verlaten, nl. den heer Raden Ngabehi Sastrodipoero, die na afloop van zijn studie aan de Bestuurs-school terug werd geplaatst in den dienst van Zijne Hoogheid den Soenan van Soerakarta. Het Bestuur spreekt langs dezen weg zijn dank uit namens de vereeniging voor het vele, dat wij van hem hebben mogen ontvangen aan leiding bij onze dansen, naast die van onzen dansmeester. Gedu-

rende de voorbereiding voor Narasoma is hij het Bestuur een groote hulp en voorlichting geweest. Steeds staat hij klaar ons van advies te voorzien, wanneer wij geen weg kunnen zien in de techniek van onze dansen. De lakon Narasoma heeft hij ook helpen opvoeren.

Belangstelling voor het werk der Vereeniging.

De vraag of de belangstelling voor de javaansche kunst, zooals zij door Krido Jatmoko wordt voorgestaan, van de zijde van het publiek al dan niet minder wordt, vindt een antwoord in de enorme opkomst van het publiek voor de lakon Narasoma in Augustus en voor Soedamala in December. Hieruit mogen we gerust de gevolgtrekking maken, dat een voorstelling van een wajang wong zich mag verheugen in een warme belangstelling van het bataviaasche publiek.

Met een enkel woord moge hier worden gereleveerd, dat de proef van het systeem van halve kaarten geslaagd kan worden genoemd. Het Bestuur geeft dan ook gaarne in overweging bij een volgende opvoering deze werkwijze te blijven volgen.

De offervaardigheid van het publiek voor de slachtoffers van Wonosobo kwam tot uiting bij de opvoering van Soedamala.

Een opmerking moet ons van het hart, dat onder het schouwburg-publiek maar enkele ouderen onder onze javaansche stadgenoten de voorstellingen hebben bijgewoond, zoodat vermoed wordt, dat er onder de ouderen een andere reden dan gebrek aan belangstelling voor het werk van de jongeren moet wezen, die hen van een bezoek aan den schouwburg weerhoudt.

De belangstelling onder de eigen leden laat zeer te wenschen over, gezien de sobere opkomst op de oefeningsdagen. Alleen tegen den tijd, dat weer geprepareerd wordt voor een voorstelling, komt zij tot uiting. Het Bestuur zag gaarne, dat de leden meer belangstelling aan den dag legden voor de zaken van hun eigen kunst.

Het ledental.

Het aantal leden is na ettelijke mutaties teruggelopen van 75 tot 72. Zooals hierboven is gezegd, heeft een groot aantal leden de vereeniging verlaten door overplaatsing, terwijl de verzoeken om afschrijving zonder een bepaalde reden legio zijn. Dit bedraagt nagenoeg de helft van het totaal der afgeschreven leden.

Ook het aantal begunstigers der vereeniging is teruggelopen, nl. van 11 tot 6.

Huishoudelijk Reglement.

De kwestie tot vaststelling van het Huishoudelijk Reglement werd op de jaarvergadering van 1923 ter sprake gebracht. In de daarop volgende ledenvergadering op 11 Mei 1924 kwam de vaststelling tot stand, zoodat besloten werd tot de uitgifte van Statuten en Huishoudelijk Reglement. De noodzakelijkheid tot herziening van het H. R. op enkele punten is gedurende het afgelopen jaar gebleken. Een en ander zal nader worden uiteengezet in de voorstellen van het Bestuur.

Programma.

Om verschillende redenen kan het voorgenomen programma niet worden uitgewerkt. De financieele toestand der vereeniging eischt een versoering van onze uitgaven.

Wat betreft de lezingen, kan gezegd worden, dat er heel weinig personen gevonden worden genegen om voor de leden der vereeniging een lezing te houden. Van wege de vereeniging werden er slechts

twee lezingen gehouden: op 5 Juli een lezing van den heer Van Leeuwen over Mohammedaansche Bouwkunst in Britsch Indië met lichtbeelden; op 16 October een lezing van den heer Kadiroen over de be-teekenis van de Wajang.

Andere lezingen, die mede toegankelijk waren voor leden van Krido Jatmoko: op 14 October in het Kunstkringgebouw door Mr. J. Kunst, voorzitter van den Bandoengschen Kunstkring, over den oorsprong van de javaansche muziek, en op 27 October een lezing in het Blavatsky-park door Pangeran Koesoemodiningrat over het bekorten van de voorstelling van de Wajang Poerwo. De uitnoodigingen voor beide lezingen hebben het Bestuur echter op een zoodanig tijdstip bereikt, dat de leden moeilijk hiervan op de hoogte konden worden gesteld.

Aan de besturen van den Kunstkring en de Loge van Batavia hierbij onzen dank voor de ontvangen uitnoodiging.

Uitvoeringen.

Op 24 Mei werd bij gelegenheid van de installatie van den Regent van Batavia een dansnummer gegeven: Andogo—Boegis, terwijl aan het Huldigingscomité een bedrag ad f 50.— werd aangeboden. Mede stelde Krido Jatmoko de gamelan en costumes voor deze gelegenheid beschikbaar.

De lakon Narasoma werd in voorbereiding genomen bij de gelegenheid van het voorgenomen bezoek van Sir Rabindra Nath Tagore, die tusschen 20 en 30 Mei hier zou arriveeren. Door ongesteldheid van den britsch-indischen dichter ging het plan niet door. Voor de voorstelling ter eere van Tagore werd van de alhier gevestigde Javaansche Kunstvereenigingen medewerking gevraagd en ook verkregen. Om verschillende redenen trokken de vereenigingen zich evenwel terug, behalve Mardi Goeno, die ons met een speler heeft geholpen. Voor de ontvangen medewerking onzen dank aan het bestuur van Mardi Goeno.

Het voorstel van het Bestuur om gedurende de feesten van Pasar Gambir een opvoering te geven, werd door de ledenvergadering verworpen, daar de gelegenheid als minder geschikt werd geoordeeld.

Op 30 Augustus werd in het Blavatsky-park een demonstratie-avond georganiseerd voor Prof. Kalidas Nag, van de Visva Bharati van Tagore. De heer Nag gaf als zijn meening te kennen, dat hij het jammer vond, dat er vreemde kleuren in onze costumes zijn binnengeslopen. Hij doelde hiermee op de aniline kleur van enkele onzer kleedingstukken en meende, dat deze kleuren best vervangen kunnen worden door andere van specifiek javaanschen oorsprong, evenals enkele onzer kleedingstukken, afkomstig van buitenlandsch fabrikaat. De heer Nag beloofde ons, bij zijn tweede bezoek aan Java voorlezingen te zullen geven uit het oorspronkelijke Mahabharata, en verzocht ons voorbereidingen te treffen voor de opvoering van de voorgelezen stukken. Blijkbaar is het den heer Nag onbekend, met welke moeilijkheden we rekening dienen te houden, alvorens zoo'n stuk voor het voetlicht kan worden gebracht.

Op 28 October werd in samenwerking met eenige leden van Jong Java besloten, op advies van den Regent, bij den allegorischen optocht bij de opening van de Rechtshoogeschool een fragment te vormen uit de lakon: „Ardjoeno makoetoromo", symbolizeerende de spreuk: Recht gaat boven macht.

Op 29 November werd een dansuitvoering gegeven ten huize van den Regent, ter viering van de uitreiking van den gelen songsong. Het Bestuur bedoelt hiermee propaganda te maken voor Krido Jatmoko in de inlandsche BB-kringen.

Op 13 December werd in samenwerking met Langen Siswo een opvoering in den schouwburg gegeven ten bate van de slachtoffers van de geteisterde streken van Wonosobo. Het verhaal Soedamala werd door de vereeniging voor het eerst ten tooneele gevoerd. Dank zij de volle

medewerking van onze leden, het bestuur en leden van Langen Siswo en van verschillende instellingen, nl. het Aneta-Reclamebedrijf, het Bataviaasch Nieuwsblad, de Indische Courant, Hindia Baroe, Sin Po en Perniagaan, de Indonesische Drukkerij, de direktie van de Gas Maatschappij afd. Elektriciteitsbedrijf, is het ons gelukt, een aardig bedrag naar het Wonosobo-comité op te zenden. Ook het Gemeente-Bestuur is niet achter gebleven en gaf ons algeheele vrijstelling van de schouwburg-huur.

Een woord van dank aan alle medewerkers, niet te vergeten aan den Meisjeskring van Jong-Java afd. Batavia, zal hier zeer zeker op zijn plaats zijn.

Het Bestuur.

Gedurende het verslagjaar hebben in het Bestuur zitting genomen:

als Voorzitter	de heer Soetardjo;
„ Vice-Voorzitter	„ „ Kadiroen;
„ Secretaris	„ „ Soeharto;
„ Administrateur	„ „ Pringgo;
„ Penningmeester	„ „ Soeri;
„ Commissarissen	de heeren Soelijo en Koentjoro;
„ Adviseur	de heer A. J. H. v. Leeuwen.

Danscommissie.

Om aan het Bestuur een afzonderlijk lichaam te verbinden, dat tot taak heeft de bestudeering van het technische gedeelte van den dans, en het Bestuur in deze aan gelegenheid van voorlichting te dienen, werd de Danscommissie be oemd, waarin zitting namen de Voorzitter en de HH. Patah en Marsongko.

Oefeningsdagen.

Deze zijn evenals de vorige jaren vastgesteld op Donderdag- en Zondagmiddag van half zes tot acht uur. De verlenging van den duur der oefeningen met een half uur is geschied naar aanleiding van een ontvangen verzoek, om gedurende het half uurtje de gamelan te mogen bespelen.

Plaats der oefeningen.

Hiervoor is de groote zaal van de Loge „Lux Orientis” beschikbaar gesteld door het Bestuur van de Loge, waarvoor we hierbij onzen hartelijken dank betuigen.

Vergaderingen.

Gedurende het verslagjaar zijn buiten de jaarvergaderingen twee ledenvergaderingen belegd. Op de vergadering van 11 Mei werd het Huishoudelijk Reglement vastgesteld en op 10 Augustus werd o. a.

een kort verslag uitgebracht van de opvoering van Narasoma.

Verhouding van Krido Jatmoko tot Zusterverenigingen.

Van de zijde der schoolverenigingen, in het bijzonder van Jong Java en Langen Siswo, werd niets anders dan medewerking en steun ondervonden. Daarentegen bestaat er tot ons leedwezen geenerlei aanraking tusschen Krido Jatmoko en de andere zusterverenigingen ter plaatse.

Overzicht van het financieele gedeelte.

A. Bezittingen:

Bevonden per 1 Januari 1925:

1. Aanwezig in kas (Penningmeester).....	f	287.71 ⁵
2. idem (Administrateur)	„	73.45 ⁵
3. Bataviasche Afdeelingsbank	„	379.46
4. Kleedingstukken	„	1122.02
5. Gamelan	„	878.50
6. Inventaris	„	112.85
7. Tekstboekjes Minto rogo	„	14.25
8. idem Narasoma	„	30.90
9. idem Dwitowono	„	46.50
10. idem Koning Nala.....	„	20.50
11. idem Gondomono	„	13.50
12. Nog te vorderen huurgelden	„	41.—

f 3020.65

B. Schulden:

1. Aan het Theosofisch Steunfonds	f	300.—
2. Aan den heer A. J. H. van Leeuwen	„	1000.—

„ 1300.—

Zuiver vermogen..... f 1720.65

DE TOONKUNST VAN BALI

door

J. KUNST en G. J. A. KUNST-VAN WELY,
besproken door J. K.

Slaat men de bekende, maar niet altijd even betrouwbare, Encyclopaedie van Ned. Indië op om te vernemen, wat over de toonkunst van Bali bekend is, dan vindt men in het artikel „Muziek en muziek-instrumenten” o.m. het volgende :

„Op Bali vinden wij de gamelan terug en wel in 3 soorten, de gamelan soelingan de volledige simar pegoelingan.... en de gamelan gandroeng.

Omtrent de intervallen van de Baliërs is met zekerheid niets bekend: een schijn van oorspronkelijkheid heeft hun toonstelsel: inderdaad is het noch oorspronkelijk noch eenvoudig, veeleer aan een vrij jonge en kunstmatige javaansche formatie ontleend. Het salëndro, het oudere javaansche stelsel, wordt op Bali niet gehoord... De bouw der instrumenten is dezelfde als op Java.”

Op deze wijze wordt in anderhalve kolom — waarvan de helft over een notenschrift handelt — afgerekend met de toonkunst van deze eilandbewoners en het moest 1925 worden, voor de belangstellende in deze zaken iets meer en beters kreeg dan deze korte, hoogst oppervlakkige, op de voornaamste punten onjuiste opmerkingen.

Nu ligt daar voor ons het boek van het muzikale echtpaar Kunst en het is als een openbaring van zooveel vaag verwacht en ook wel ongedacht schoons. De schrijvers bepalen zich niet tot algemeene opmerkingen als: „De Baliërs houden veel van gamelan-muziek en hun muzikaal gevoel zou meer ontwikkeld zijn dan dat van de Javanen” (Enc. pag. 832), maar zij toonen met veel voorbeelden aan, welke voorname plaats dit orkest in de balineesche samenleving inneemt en tot welk een hoogte het mu-

zikaal gevoel van den Balinees is ontwikkeld. Het blijft niet bij algemeene opmerkingen over den indruk, dien de muziek op den hoorder maakt of over den bouw der instrumenten, die „dezelfde is als op Java”! De schrijvers weten wèl met zekerheid iets — betrekkelijk zelfs veel — te vertellen omtrent de intervallen: zij vermelden heel wat wetenswaardigs betreffende de verhouding van de balineesche tot de javaansche muziek en doen inzonderheid merkwaardige mededeelingen omtrent salëndro en pélog, waarbij de meer of mindere oorspronkelijkheid van het balineesche toonstelsel in een geheel nieuw licht wordt gezien.

Uit den rijkdom van gegevens, in de 15 hoofdstukken van dit werk bijeengebracht, noemen wij: Een vergelijking van de balineesche en de javaansche muziek, waarin overeenkomst en verschil helder worden aangetoond. Zeer waardevolle opmerkingen over de toonstelsels, den bouw der gending's en het notenschrift. Een uitvoerige beschrijving van een aantal gamelan's, als: Semar pegoelingan; Angkloeng; Gandroeng; Gamboeh; Ardja; Djoged; Gambang (men vergelijk hiermee eens, wat de Encyclopaedie over „drie soorten van gamelan's” weet te zeggen!). Verder vindt men een hoofdstuk over priester-instrumenten en beschouwingen over herkomst, ouderdom en onderlinge verhouding van de zeventonige schalen en de salëndro-schaal. Deze beschouwingen zijn in menig opzicht baanbrekend, daar de auteurs op zeer overtuigende gronden aantoonen dat de zeventonige schaal op Java en Bali ouder is dan salëndro, een uitspraak, die de tot heden bestaande theorie omtrent deze toonstelsels geheel omver werpt. Kortom: er wordt in dit werk in tweeërlei opzicht nieuws gebracht:

het geeft naast „nieuwe feiten” ook vele bekende feiten „in nieuw verband”.

En dit alles wordt verlucht en verduidelijkt door niet minder dan 51 afbeeldingen naar foto's en 23 zeer leerzame en overzichtelijke tabellen, gedeeltelijk ingericht als grafiek, gedeeltelijk in notenschrift. De lezer, die van deze materie minder op de hoogte is, vindt in het werk een verklaring van de gebruikte muziektermen, een chronologische tabel komt het geheugen op historisch gebied te hulp en een uitvoerige klapper maakt het opzoeken van namen en zaken al zeer gemakkelijk.

De bekentenis van de schrijvers: „Wij weten, beter dan wie ook, hoe onvolmaakt ons werkt nog is”, en de wetenschap, dat zij binnenkort in het tijdschrift van het Bataviaasch Genootschap van K. en W. een uitvoerige lijst van verbeteringen en aanvullingen zullen geven, houdt ons terug van het plaatsen van aanmerkingen in deze korte aankondiging. Met verlangen zien wij de volgende deelen van dit pracht werk tegemoet (de „Toonkunst van Bali” vormt het 1ste deel van de „Studiën over ja-

vaansche en andere indonesische muziek”).

Een enkele opmerking over het uiterlijk van dit boekdeel.

De vraag rijst: Waarom moest een werk als dit, met zijn vele vrij groote uitslaande tabellen, in zoo'n gedrongen „turf-formaat” worden uitgegeven? Bij een royaler formaat had niet elke tabel 4 à 5 maal gevouwen behoeven te worden, waardoor het overigens zoo fraai uitgevoerde boek wordt ontsierd en de kans op inscheuren van deze tabellen wordt vermeerderd. Overigens: het is „Druk van G. Kolff en Co”. Dit beteekent dat het typografisch aan hooge eischen voldoet.

„Bali en zijn muziek hebben ons veel geleerd”, zoo zeggen de schrijvers. „Zij hebben ons diep doen beseffen de betrekkelijke waarde van onze eigen theoretische opvattingen, onze eigen muziek- en schoonheidsleer; zij schonken ons ongemerkt een zuiverder kijk op onze eigen kunst.”

Het komt mij voor, dat zeker niet het minst in dit laatste de beteekenis ligt, welke de lektuur van dit werk voor den westerschen lezer kan hebben.

HET TWEEDE VOLKSHUISVESTINGSCONGRES.

Het is waarlijk wel een sprong in de goede richting geweest, dit tweede volkshuisvestingscongres!

Wanneer men het vergelijkt met dat, wat drie en een half jaar eerder, ook te Semarang gehouden, heeft plaats gehad, dan valt dit niet te loochenen.

Reeds die eerste poging tot eenheid en samenwerking in de verschillende werkwijzen, om de problemen van het volkshuisvestingsvraagstuk op te lossen, leidde tot duidelijke resultaten. De regeering schonk destijds groote aandacht aan hetgeen het eerste congres had aangetoond en vastgelegd. De instelling van den dienst der volksgezondheid met een bijzondere afdeling voor de volkshuisvesting was er een uitvloeisel en bewijs van. De onteigeningsordonnantie werd in den gewenschten zin gewijzigd. Een vaste gang van zaken werd gevolgd bij de grondpolitiek van gemeente en gouvernement ten aanzien van gouvernementgronden, gelegen binnen gemeentelijke grenzen. De kredietverleening aan lokale raden voor de volkshuisvesting werd opgelost in de richting, door den — naar aanleiding van het eerste congres benoemden — regeeringscommissaris ir. De Mooy aangegeven.

Te recht kon de voorzitter van het tweede congres, de heer ir. Rückert, op deze resultaten wijzen. En dubbel groot is derhalve de vordering van dit tweede congres, welke wij een sprong in de goede richting noemden, als wij nagaan, welke belangrijke gunstige factoren dit tweede congres beïnvloeden, en tot welke resultaten het leidde.

Daar was allereerst de algemeene, zeer ruim vertegenwoordigde belangstelling der inlandsche — der direkt-belanghebbende — wereld. Zeker veertig procent van de meer dan twee honderd vijftig aanwezigen op den openingsavond bestond uit inheemschen. Ofschoon de groote meerderheid hunner gevormd werd door vertegenwoordigers van den javaanschen adel, intellectuels, geen „mannen uit het volk" in den engen zin van 't woord, het groote getal inheemschen was toch een verblijdend en moed gevend verschijnsel, wijl menigeen hunner door zijn tegenwoordigheid samenwerking toonde te zoeken met het europeesche element, dat zich de volkshuisvesting met een alleszins gepasten ernst wil aantrekken. In een oostersche maatschappij, met name in de javaansche, is de scheiding en afstand tusschen het volk en de hooger en in stand zoo diep en groot, dat men bij de waardebeoordeling eener inheemsche vertegenwoordiging als zoodanig met andere factoren heeft rekening te houden, dan wanneer die in een westersche samenleving wordt aangelegd. Dit neemt niet weg, dat wij van onzen kant het zeer zouden op prijs stellen, indien bij de organisatie van het volgende, het derde, volkshuisvestingscongres, pogingen in het werk zouden worden gesteld, om meer deelnemers uit de gewone samenleving, afgevaardigden van kampongs of kampong-complexen, bijeen te krijgen, met name van de groote steden.

Onmiddellijk sluit hierbij aan de opmerkenswaardige afwezigheid van vele inlandsche

bladen. Slechts één inheemsche courant — uit Soerabaja — had een eigen verslaggever gezonden.

Zeer belangwekkend was de rijke schakeering van de vertegenwoordiging uit de europeesche koloniale samenleving.

Wie de kampongtoestanden, met name in de groote steden, eenigermate kent of zoekt te bestudeeren, is er van overtuigd, dat de inlandsche huisvesting een aangelegenheid is, welke de aandacht van iederen partikulier, ieder groot lichaam, allereerst ook van de ressorten en de regeering, verdient, wijl zij de algemeene belangen onmiddellijk raakt, ook van degenen, die buiten die kampongs wonen.

Dat uit al deze groepen en kringen vertegenwoordigers op dit tweede Volkshuisvestingscongres aanwezig waren, mag onvoorwaardelijk tot de konklusie leiden, dat de nood in de inlandsche woningtoestanden beseft wordt, evenzeer als zijn verband met en beteekenis voor de geheele koloniale samenleving. Ten overvloede kan hier nog eens gewezen worden op het geregelde en ongekontroleerde kontakt tusschen kampongbewoners en burgers van elken landaard buiten de kampongs: door huisbedienden, chauffeurs, oppassers, kranis, mandoers, verkoopers, baboes, kokkis, naaisters, die in 't dagelijksche leven een vaak vrij intieme schakel vormen tusschen de kampong-waatoestanden en de dikwijls zoo angstvallig verzorgde stads- of binnenplaatswijken er buiten.

Welk een nauwen omgang hebben ook niet de schoolkinderen onderling!

Hoe innig is dus 't belang eener goede volkshuisvesting als saamgestrengeld met dat van alle bewoners eener plaats of stad.

Dit tweede congres heeft dus de overtuiging geschonken, dat de belangrijkheid van het probleem der volkshuisvesting in ruimen kring wordt erkend, en dat de behoefte aan een afdoende oplossing wordt gevoeld. Alvorens hiervan af te stappen, dienen we de aanwezigheid van den heer hir. Levert, hoofd van de assaineering bij den dienst der volksgezondheid, te vermelden.

De pestbestrijdingsdienst heeft ontzaglijk veel voor de volksgezondheid gedaan. Acht honderd duizend woningen werden pestvrij gemaakt, miljoenen levens en kapitalen aan materiele belangen wist hij te behoeden voor de verschrikkelijke ziekte, welke in de geschiedenis van de volken van Java zulke ontstellende bladzijden schreef. Dat aan haar knokige hand sedert eenige jaren 't potlood is ontvallen, dankt Java aan den pestbestrijdingsdienst. Al is de pest in vele streken niet overwonnen, de duizenden-slachtoffers-eischende-pestepidemieën komen in den laatsten tijd niet meer voor.

Om de pestziekte te bestrijden, heeft de pestbestrijdingsdienst verwoest, moest hij verwoesten en opruimen al datgene, wat pestgevaarlijk was. Bamboe als bouw materiaal werd verboden, dakbedekkingen wer-

den voorgeschreven, bouwtechniek werd aan banden gelegd.

Zoo veroorzaakte de — noodzakelijke — arbeid van den pestbestrijdingsdienst leemten, leegten, nooden! Het pestgevaar werd der bevolking ontnomen, doch daarmee in vele gevallen haar ook de woningen. Men ruimde op, gebod en verbood, doch schonk weinig of niets in de plaats van hetgeen verbrand of gekuild werd...

De pestbestrijdingsdienst heeft niet gezocht naar iets, dat het weggenomene zou vervangen, ook niet, toen de eerste strijd tegen de pestziekte eenigermate luwen kon. De pestbestrijdingsdienst heeft dus meegewerkt tot vergrooting van den woningnood, tot verergering van ongunstige toestanden op het gebied van volkshygiëne buiten dat der pestgevaarlijkheid, tot verhaasting van de crisis in den kampong-woningbouw, die in de naaste toekomst dringt, met name in de overbevolkte, uitgewoonde groote steden.

Dit is o. i. onvoldoende-scherp geformuleerd en op het tweede volkshuisvestingscongres tot uiting gekomen, al wees ook ir. Karsten op den plicht van den bedoelden dienst, om te zoeken naar een geschikt woningtype voor den inlandschen volksman.

De taak van de overheid blijkt echter reeds voor een groot deel overgenomen door een partikulier ijveraar voor den javaanschen woningbouw, den heer ir. MacLaine Pont. Wat hij tentoonstelde: een geheel van bamboe opgetrokken (!) pestvrije (!) ruime, luchtige, eenvoudige inlandsche woning, wekte groote belangstelling. Terecht liet hir. Levert zich bouw en materialen van dit — onder den banvloek van den pestbestrijdingsdienst vallende — pestvrije huis, haarfijn uitleggen.

Voor de javaansche aanwezigen (en in ander opzicht ook voor de niet-Javanen) moet het daarnaast een moedgevende zekerheid, een moreele steun, een prikkelende opwekking tot aanpakken geweest zijn, uit den mond van den onderzoeker van Madjapahit's historie te vernemen, dat de Javanen ruime, luchtige, comfortabele huizen gebouwd hebben, waarin de bamboe een zeer voornaam deel van de bouwmaterialen uitmaakte. Nu westersche medische arbeid en een westersche bouwmeester hun de slechte pestgevaarlijke eigenschappen van het bamboe hebben geleerd, is een groote stap, een sprong, gedaan in de goede richting, om praktisch te pogen het probleem der volkshuisvesting op te lossen.

Het verdient vermelding, dat een der suikerfabrieken in Midden-Java tien van het door ir. MacLaine Pont gevonden type gaat bouwen en zal laten bewonen. Over eenige jaren zullen regeering en pestbestrijdingsdienst dus over zeer belangwekkende gegevens beschikken.

We spreken den wensch uit, dat het gouvernement er toe besluiten moge, bij voorkomenden gouvernementeleen kampongbouw — op gouvernementlanden bv. — het woningtype van ir. MacLaine Pont niet voorbij te zien.

De door het congres aangenomen stellingen zijn in de meeste dagbladen gepubliceerd. Hun inhoud en strekking geven voldoende kijk op de verdere theoretische en praktische resultaten van het congres. We behoeven deze niet nader te stipuleeren.

Wel zij met ingenomenheid melding gemaakt van de openingsrede van den regent van Batavia, R. A. Djajadiningrat, waarin deze merkwaardige en voor velen voordien onbekende bijzonderheden gaf over den javaanschen woningbouw, over de behoefte van den Javaan aan huiselijkheid en over zijn huiselijk leven. Wat de regent van Batavia aantoonde, gegrond op zijn kennis van het javaansche volksleven, vond bevestiging en versterking in datgene, wat ir. MacLaine Pont in zijn lezing op grond van historische onderzoekingen wist vast te leggen.

Beiden hebben ongetwijfeld een groot aandeel gehad in de bereiking van de duidelijk aanwijsbare uitkomsten van het congres. Doch evenzeer hij, die dit goede begin en goede slot aaneen te klinken wist door zijn tactische beantwoording der talrijke, soms wat te onbeheerscht voor-de-vuist-weg betogende, sprekers: ir. Th. Karsten, die het initiatief tot dit congres nam, de geheele, zoo veelzijdig geprezen, voorbereidende werkzaamheden leidde en tijdens de debatten waakte, dat het goede zaad niet op den druk-bewandelden weg van de politiek viel, om vertreden te worden, of op den harten rots van individueel geliefhebber.

De sociaal-technische vereeniging, de praeadviseurs en deelnemers kunnen met voldoening terugzien op de behaalde uitkomst, vrucht van de persoonlijke ambitie van enkelen en van de belangstelling, gedachtewisseling en samenwerking van velen.

H.

BOEKBESPREKINGEN

THE INFLUENCES OF INDIAN ART. Six papers written for the Society by Josef Strzygowski, J. Ph. Vogel, H. F. E. Visser, Victor Goloubeff, Joseph Hackin, and Andreas Nell, with an introduction by F. H. Andrews. Uitgegeven door de India Society, Londen 1925.

Het was een gelukkige gedachte, die de India Society er toe dreef als jaarpublicatie voor 1924 de lezingen, door bovenstaande kenners van indische kunst voor de Society gehouden, te bundelen en uit te geven. Op eenvoudige wijze gebonden en voorzien van het zegel van de Society, de utpala (blauwe lotus), ziet het boek er smakelijk uit, terwijl de meerendeels korte opstellen zich, door verscheidene uitnemende reproducties verlicht, aangenaam laten lezen.

De cyclus van voordrachten strekt zich uit over bijna heel het gebied, dat eenmaal door Indië beïnvloed is geweest; daarenboven leest men nog van een ouderen samenhang met Azië, die zich tot in de middeleeuwse kunst van Europa laat vervolgen. Intusschen is de meening der schrijvers omtrent dien invloed van Indië en voornamelijk den graad waarin hij zich liet gelden, niet steeds dezelfde. Want wordt voor de landen, onmiddellijk aan het moederland grenzend, een directe en beslissende invloed aangenomen, met China zou het er, naar het opstel van den heer Visser te oordeelen, anders voor staan. Daar zouden de voor de latere chinesche kunst zoo kenmerkende en door velen op Indië teruggebrachte karakters trekken reeds vóór het eigenlijk contact met Indië aanwezig geweest zijn, al werden zij dan ook lichtelijk gemodificeerd naar indischen trant.

Doch, bezien wij de verschillende opstellen naar volgorde.

Strzygowski opent de rij met een enthousiast pleidooi voor een nauwen samenhang tusschen de oude iraansche kunst en de indische enerzijds, de middeleeuwse-westersche anderzijds. Deze samenhang zou zich laten kennen aan de wijze, waarop de kunstenaars berglijnen noteerden, welke methode door de grotschilderingen van Adjanta algemeen bekend is. Diezelfde berglijnen, die eenigszins doen denken aan een niet geheel voltooid legpuzzel of incomplete blokkendoos, treffen wij ook elders aan; de schrijver had hier Java bij kunnen vermelden, waar men ze op de reliëfs van Baraboeur zoowel als van Lara Djonggrang kan vinden. In onze Ramalegenden wezen zij daarbij reeds op de overeenkomst van deze berglijnen van Java en Adjanta met die, welke op enkele werken van meesters uit italiaansche scholen voorkomen (Lippo Lippi e. a.).

Strzygowski geeft echter nog andere voorbeelden en wel de mozaïeken van Ravenna. Daar, maar tevens in China, treft hij dezelfde of een verwante notering van rotslijnen aan. En deze alle wijzen naar een gebied in Centraal Azië tusschen Altai en Iran, van waaruit S. zich een sterken invloed denkt op de kunst van de omringende landen (zoowel de boeddhistische als hellenistische), langs verschillende wegen ook naar Europa gekomen.

Hen, die Strzygowski's talrijke werken, waarin hij deze theorie behandelt, niet kennen, zal het vooral door het ontbreken van veel afbeeldingen, voorkomen, dat wat al te lichtvaardig groote lijnen getraceerd worden, waarlangs de eene kunst de andere beïnvloed heeft. Een studie van zijn publicaties doet echter spoedig inzien dat dit grootsche gebaar wel degelijk zijn oorzaak vindt in niet te miskennen feiten en dat de studie van den samenhang der westersche en oostersche kunsten, die wel verreweg de interessantste en momenteel mischien ook de belangrijkste van alle kunststudies mag genoemd worden, goed zal doen met deze feiten en de daarop gebouwde theorieën rekening te houden. Wil zij tenminste niet doodloopen op het reeds zoozeer omgeploegde terrein der Klassieken en kunnen niet naar betrekkelijkheid geschatten invloed op de latere westersche kunst. Strzygowski's onderzoekingen hebben een brug gelegd tusschen Oost en West en het gebied der stijlgeschiedenis belangrijk vergroot.

Geheel anders van aard is de voordracht van Prof. J. Ph. Vogel uit Leiden. Grijpt Strzygowski een enkel uit den overvloed van door hem behandelde onderwerpen en doet deze geleerde ons dat onderdeel plotseling in een fel, onverwacht licht zien, Vogel zet zich tot een overzicht over wat Hindoe's op Java en elders in den Archipel wrochten en is daardoor een der eersten, die een betrouwbare schets gaven in het Engelsch van de hindoe-javaansche kunst. Want, men mag het niet verzwijgen, nog steeds doet men het in Engeland met... Raffles en de tweede uitgave van Fergusson, waarin de hindoe-javaansche kunst op zoo schandelijke wijze is mishandeld. En dit, niettegenstaande van Erp's uitnemend opstel over de midden-javaansche kunst (helaas in de „Twentieth Century Impressions enz." verstoken) in het Engelsch werd gepubliceerd.

Hieraan is door Vogels schets een einde gekomen, al blijft het wenschelijk dat b.v. een boek als dat van Krom over de hindoe-javaansche kunst in het Engelsch of een andere, ook door buitenlanders gelezen taal wordt omgezet.

Vogel vangt aan met den grooten invloed, die de Hindoe's op Java eenmaal moeten gehad hebben, aan te toonen; daarna noemt hij de mannen, die er het hunne toe bijdroegen, dat een blik gegund werd in de maatschappij en kunst van het oude Java. Dan gaat hij de eerste sporen van Hindoe-inval op den Archipel na en behandelt achtereenvolgens in het kort de voornaamste monumenten, die in dien tijd op Java zijn gebouwd; een en ander aan de hand van zeer geslaagde afbeeldingen. Zoo schrijft hij voort tot in de Singasari-dynastie, waaruit de terecht beoemde leidsche beelden stammen. Verder

gaat hij niet, daar in het eigenlijke Madjapahit-tijdvak de hindoe-invloed reeds lang heeft plaats gemaakt voor het naar voren treden van een eigen, javaansch kunst leven. Daarover te handelen is in een boek over den invloed van de indische kunst natuurlijk niet op zijn plaats.

Veel nieuws vernemen wij uit den aard der zaak niet, wij die in het bovenvermelde werk van Krom een breed opgezetten gids bezitten; voor den buitenlander is het echter een welkome aanvulling van een vaak als hinderlijk gevoelde leemte.

Het zij ons echter vergund een enkele opmerking te maken over iets, wat stilzwijgend als juist wordt aangenomen en ook in Vogels opstel wordt aangetroffen. Het is de opvatting als zou op Java geen opzettelijke tempelschennis hebben plaatsgevonden, noch eenig relief met opzet zijn vernield. Wij lezen de volgende zinsnede: „All those ancient sanctuaries of the Hindu period are now, alas! in a more or less ruined condition, due not to vandalism or iconoclasm, but to long centuries of indifference and neglect.”

Daar moeten wij echter als feiten tegenover stellen dat aan de Ramareliefs van Tjandi Panataran bijkans alle gezichten der figuren zijn geschonden, terwijl bij de reliefs van Djala Toenda hetzelfde het geval is en daarenboven daar de afgeslagen kopjes in het slijk van de badplaats, waarboven de reliefs zich bevonden, zijn teruggevonden. Het is dus uitgesloten dit aan het toeval te kunnen toeschrijven en onze eerste gedachte gaat naar den Islam. Dat Moehammadanen zich hieraan zouden hebben schuldig gemaakt is natuurlijk, bij gebrek aan nadere gegevens daarover, niet meer uit te maken. Daarenboven kan van een dwingend beeldenverbod op Java niet gesproken worden. Doch wij kunnen nooit weten of niet eenmaal een of andere secte daar anders over gedacht heeft en ook moeten wij er op bedacht zijn dat evengoed anderen dan Moehammadanen deze schennis op hun geweten kunnen hebben. In het Museum van het Batav. Genootschap bevindt zich een oudhollandsch kastje uit den compagnie-tijd, waaraan zorgvuldig alle koppen zijn afgeslagen en zulke oude meubels zijn vaak uit de kampong te voorschijn gehaald, zooals bekend is. Hoe dit ook zij, „iconoclasm” is op Java evengoed te constateeren als waar ook ter wereld. Hetzelfde geldt voor tempelschennis; in bijna geen tjandi ontbreekt het z.g. breekgat en naar onze meening is de sterk geschonden toestand der tempeldaken grootendeels te wijten aan een poging om de, in den top van de bekroning verborgen pripihs (van edelmetaal) te vermeesteren. De uitgegraven tempelputten, de weggeworpen altaren, die er zich boven bevonden, zijn ook slecht aan andere belangstelling toe te schrijven dan die der schatgravers en tempelschenners. Dat dit Javanen zijn geweest en dat dit zeer lang geleden moet geschied zijn, lijkt ons, gezien de „kennis van zaken” waarmede recht op het doel werd afgegaan en de ouderdom der berichten, waarin de tempels reeds in den tegenwoordigen toestand verschijnen, niet onwaarschijnlijk.

Een andere opmerking onzerzijds geldt hetgeen Vogel in het midden brengt over den

bekenden Ganeça van Bara en wel speciaal den aan de achterzijde daarvan uitgebeelden kala-kop, welke hij in verband brengt met „that capricious and yet artistic fantasy which is characteristic of the Indonesian style.”

Dan vervolgt hij: „It is true that it is not exactly a figure of the Wayang type which we see before us. It is, after all, the same Kala head which we noticed over the gateways of Borobudur. It is, therefore, in reality a motif Indian in its origin, but which after centuries of independent development has at last evolved a type of sculpture wholly Indonesian.”

Ons komt het voor als schuilt hier een misverstand. Wij althans lezen eruit, dat de schrijver van meening is, dat de wajangtype niet van indischen oorsprong zou zijn en de kala-kop wel. Indien dit het geval is, moeten wij daarbij opmerken dat zoowel de een als de ander direkt teruggaat op de, ons in de reliefs bewaard gebleven oud-javaanschetypen, die op hun beurt weer teruggaan op indische prototypen. Slechts kunnen wij niet meer spreken van een teruggaan op de oudste oud-javaansche reliefs van Baraboedoer en Prambanan, daar tusschen deze en de daaraan in tijdsorde oogenblikkelijk volgende reliefs van Oost-Java een kloof ligt, die slechts door het aannemen van een nieuwen invloed of het krachtiger worden van een ons onbekende oudere cultuur (misschien die, welke bij Diëng aansluit) is te overbruggen. Reeds in 977 A.D. komen aan de reliefs van Djala Toenda de oudste prototypen van wajangfiguren voor. Deze reliefs zijn voor alle latere oostjavaansche kunst van veel meer belang dan eenige figuur uit de midden-javaansche periode; een conclusie, waartoe wij, in afwijking van hetgeen Krom in zijn Inleiding schrijft, meenen te moeten komen.

Intusschen doet een en ander niets af van de waarde van Vogels opstel, dat hij met de volgende woorden besluit: „The religious monuments of the Hindu-Javanese period subsist as the greatest that the national genius of Java, inspired by Indian ideals, has been able to produce.”

Over het nu volgende opstel, dat van den heer Visser uit Den Haag, den bekenden verzamelaar, zullen wij kort kunnen zijn, daar de daarin behandelde stof, de invloed van Indië op China's kunst, een zaak is, die den meesten onzer lezers vermoedelijk niet zoo zeer direct belang zal inboezemen.

Nochtans willen wij hen, die zich voor deze problemen interesseeren, tot voorzichtigheid aanmanen bij het aanvaarden van Visser's conclusies. Vooral waar het gaat om het aandeel, dat Indië in het tot stand komen van den vorm der pagoden heeft gehad. Wij meenen dat, als de heer Visser zegt: „Though the pagoda is, of course, associated with Indian symbols and ideas, and though we find in many pagoda's details that are characteristically Indian in shape, it seems to be rash to assert that the origin of the pagoda is the Indian stupa”, een ieder voorloopig nog evengoed gerechtigd is deze formuleering om te keeren en van een indischen oorsprong met chineesche vormverandering te spreken.

Ook achten wij het niet geheel juist als de heer Visser spreekt over de bekende Gandhara-phobie als van „the modern point of view”. Moge dit al een modern standpunt zijn, „het” standpunt is het allerm minst, tenzij hiermede gemeend wordt dat van kunst-liefhebbers uitsluitend en niet van degenen, die zich bezighouden met stijlonderzoek. Doch ook bij liefhebbers dreigt dit „moderne” standpunt reeds weer te verouderen en gaat men inzien dat men, zonder de Gandhara-kunst recht te laten geworden, voor de ontwikkeling der indische kunst geheel andere regels zou moeten aannemen dan voor die der overige indische cultuur uitingen. En waar zulk een scheiding tegen de waarschijnlijkheid indruischt, acht men het beter de betrekkelijkheid van al deze zaken in te zien en ieder het zijne te geven.

Niettemin gelooven wij dat de heer Visser een belangrijke bijdrage heeft geleverd voor de oplossing van het zoo bij uitstek moeilijke probleem van den indischen invloed op China's kunst.

In het nu volgende opstel geeft Goloubeff aan de hand van goede afbeeldingen een beschrijving van enkele der beste stukken van Khmer- en Tjamkunst, van Cambodja en Annam dus. De kunst van het Zuidelijk gedeelte van Achter Indië is helaas weinig bekend en vaak hoort men twijfel uitgedrukt of zij eigenlijk wel kan concurreren met hare zusters van Indië zelf of van Java. Goloubeff's opstel kan het tegendeel bewijzen en wij zouden zelfs willen opmerken dat de door hem afgebeelde Hari Hara en Boedda van Phnom Penh in geen enkel opzicht voor de beste stukken der hindoe-javaansche kunst behoeven onder te doen; naar onze meening wint de Hari Hara het verre in gratie. Een kort overzicht van wat omtrent het contact tusschen Cambodja en Annam met Indië in vroeger tijd bekend is, gaat aan de beschrijving vooraf.

Hackin geeft eenige welkome notities omtrent de kunst van Tibet in verband met Indië. Welkom, zeggen wij, want nog immer ontbreekt ons alles wat zweemt naar een ge-

schiedenis van Tibet's kunst. Data zijn er niet of weinig en die weinige moeten wij nog op gezag van oude tibetaansche schrijvers aangaan; critiek is zoo goed als onmogelijk. Men is dus gedwongen tot een directe vergelijking van de oudste ons bekende tibetaansche stukken met de indische kunst. Voor dit laatste geeft dit het resultaat dat wij in de tibetaansche stijlen altijd weer herkennen dien der boeddhistische kunst van Indië uit de eeuwen, dat het Boeddhisme daar reeds dreigde te verdwijnen.

Veel wijzer worden wij daar echter niet door, want geen enkel oud gedateerd stuk uit Tibet is, zooals reeds gezegd, bekend, hoewel er in het land zelf ongetwijfeld aanwezig zijn.

Beter ingelicht zijn wij omtrent Centraal Azië, waarover Hackin eveneens kortelijk handelt. De ontdekkingen van Gruenwedel, Von Le Coq en Stein hebben zeer veel aan het licht gebracht en het is meestal mogen gelukken den datum met groote waarschijnlijkheid te bepalen. Dat hier, zoowel als in Tibet, Indië het voornaamste aandeel heeft gehad in de stijlvorming, is de te verwachten slotsom waartoe ook Hackin moet komen.

In het laatste opstel geeft Andreas Nell dan nog een kort overzicht van hetzelfde vraagstuk met betrekking tot Ceylon en ook hier, daaraan valt natuurlijk niet te twijfelen, is Indië de gever en Ceylon de nemer.

Zoo is, in een 150tal pagina's en dus uit den aard der zaak beknopt, de invloed geschetst, die de indische kunst op die der omliggende landen heeft gehad of nog heeft. Waar deze opstellen eigenlijk lezingen zijn, die aan de hand van een omvangrijk afbeeldingsmateriaal werden gehouden, betreuren wij het dat reproducties niet in grooter getale zijn aangebracht. Wij betreuren het eveneens, dat Burma en Siam niet werden behandeld; de invloed is er niet minder geweest dan elders. Doch dit kan aan de waarde van het boek, dat wij gaarne aanbevelen, geen afbreuk doen.

Dr. W. F. S.

EXAMPLES OF INDIAN ART AT THE BRITISH EMPIRE EXHIBITION 1924. With an introductory and critical note by Lionel Heath. The India Society. London 1925.

Betrekkelijk kort na de publicatie der lezingen over den invloed der indische kunst op die der omliggende landen en eilanden reeds weer een boek van de India Society. Ditmaal een keuze uit de schilderijen, die op de Empire Exhibition van 1924 te zien waren; een keuze uit een keuze, want het 96-tal daar aanwezige stukken was op zichzelf natuurlijk ook reeds een beperking van de zoo ruimschoots voorhanden stof. Zestien collotype reproducties van werkelijk prachtige en soms zelfs universeel-schoone schilderijen biedt het eenvoudig doch smaakvol uitgegeven boek, elk voorzien van een kort bijschrift, dat de voor begripen noodige data geeft. Het geheel voor-

afgegaan door een 24 pagina's grooten tekst van Lionel Heath, den „Principal of the Mayo School of Arts” te Lahore en bevattende een kort overzicht van de voornaamste schilderschoolen en hunne typeering; compact doch zeer zeker leerzaam voor de tallozen, wien termen als Hill-Schools en Kangra-Paintings woorden zonder inhoud zijn. Tevens eenige interessante mededeelingen omtrent de werkwijze en tenslotte de opwekking tot de renaissance van oud-indisch kunnen en werken.

Men zal zich afvragen wat een aankondiging (want bij zoo weinig tekst kan van een bespreking van den inhoud nauwelijks sprake zijn) van dit boek in dit tijdschrift doet. Van een schil-

derschool in den zin van de Moghul- of Rajput-scholen van Indië is toch op Java geen sprake; de javaansche kunst kent hare wajangscholen en hunne producten ter verfraaiing van geschreven handschriften en al mag daarbij al een enkele keer gebroken zijn met de traditie en pogingen aangewend om te geraken tot een andere uitbeeldingswijze, tot een bepaalde school zijn zulke pogingen naar ons weten nimmer uitgegroeid. Wat op het oude Java geschied is, is ons helaas onbekend; men kan alleen zeggen dat er een schilderkunst heeft gebloeid, doch producten daarvan zijn ons niet over. Slechts langs omwegen kunnen wij er iets over te weten komen. Op het naburige Bali zijn echter wel degelijk teekenscholen, die het waard zijn, zooal niet met de beste stukken der Moghul-painters te worden vergeleken, doch wel om naast de in

Indië tot op zeer oude tijden terug te vervolgen schilderkunst te worden gelegd en er zelfs als nauw mede samenhangend te worden beschouwd. En wij zouden niets liever wenschen dan dat deze balische teekenkunst een even groote belangstelling ondervond als haar indische verwante, een belangstelling, die tot even schoone resultaten in boekvorm moge leiden als welke wij nu voor ons hebben.

Zoover is het helaas nog niet, doch dat het eenmaal zoover zal komen, daarvan houden wij ons overtuigd. Intusschen mogen zij, die er zich toe geroepen zullen voelen de balische teekeningen, althans de beste daarvan, onder het kunstminnend maar ook kunstcritisch publiek te brengen, zich tot voorbeeld kiezen dit boek der India Society. Maar ook in andere handen zullen wij het gaarne zien.

Dr. W. F. S.

COPPER-PLATE INSCRIPTIONS BELONGING TO THE SRI SANKARACHARYA OF THE KAMAKOTI-PITHA. Door T. A. Gopinatha Rao.

Gaarne willen wij hier op dit, door His Holiness Sri Sankaracharya aan het Java-Instituut toegezonden boek van den bekenden schrijver over zuid-indische iconographie even de aandacht vestigen.

Niet zoozeer voor den bestudeerder van de archaeologie van Nederlandsch-Indië, daar deze er slechts indirect iets van zijn gading in zal vinden: de behandelde oorkonden stammen uit een tijd, waarin van eenig contact met den Archipel wel weinig sprake meer kan geweest zijn en ook in andere opzichten kunnen deze oorkonden niet voor een vergelijking met de oud-javaansche in de eerste plaats in aanmerking komen. Trouwens, een bespreking der voortreffelijk uitgegeven oorkonden zou eerder in een archaeologisch vaktijdschrift thuishooren. Maar er is iets anders in dit boek, dat de belangstelling kan verdienen van Hollanders, die zich met de geschiedenis van het Oosten bezighouden.

In een der inscripties (uit 1608 Saka) worden namelijk twee broeders genoemd, ministers van den Soeltan Aboel Hasan van Golakonda, geheeten Akkana en Madanna. Genoemde Soeltan liet aan deze twee listige heeren, die „van niet tot iet” waren gekomen, de regeering volkomen over en bepaalde er zich toe om het leven van een meer aangename kant te bezien. Iets, wat in de verhalen nu wel zeer goed bij een oosterschen Soeltan uit die dagen past, maar wat den Moghoelkeizer Aurangzeb bij zijn veroveringstocht zeer te stade kwam; de laatste der Soeltans van Golakonda, Aboel Hasan, legde het zeer aspoedig tegen zijn energieke tegenstander af.

De hollandsche geneesheer Daniel Havart ergerde zich echter aan een en ander, dat hij met eigen oogen blijkbaar heeft kunnen aanschouwen, toen hij ter kust van Coromandel was en er zijn boek schreef „Op- en ondergang van Coromandel, alsmede de handel der Hollanders op Coromandel”, welk boek in 1693 te Amsterdam uitkwam.

Hij geeft danook onder de afbeeldingen van den Soeltan en zijn ministers aan deze ergerenis lucht in gloeiende verzen van het bekende recept. En het zijn weer deze afbeeldingen en bijschriften die nu door Gopinatha Rao worden weergegeven.

Gaarne nemen wij de gelegenheid te baat de verzen uit het oorspronkelijke over te nemen, om daardoor tevens de helaas talrijke onjuistheden en onnauwkeurigheden in Gopinatha Rao's lezing te verbeteren. (Waarom moeten hollandsche citaten in buitenlandsche uitgaven toch steeds zoo verminkt worden? En waarom werd de titel van Havarts boek niet even vermeld?)

Nemo felix ante obitum (niemand gelukkig vóór zijn dood), zegt Havart onder het portret van den Soeltan.

En dan komen de verzen:

„Hy was een koning in de naam,
niet inder daad,
Quam tot die waardigheyt van
de alderlaagste staat,
En liet door andere, zig zelf,
en 't Rijk bestieren,
Een dom, onnozel Mensch,
niet Vorstlyk in manieren,
Toen nu 't geluk met hem
een tyd lang had gepopt,
Wierd hy door eygen schuld van
Kroon, en Throon geschopt,
Kroop in het zant, vrat stof, moest
zig als slaaf vermind'ren,
Wee zulken land alwaar de Koningen
zyn Kind'ren.”

[Bij Gopinatha Rao staat „gefopt (?)”. Het werkwoord poppen = als (speel)pop beschouwen, vindt men echter in het origineel].

Een dergelijk poëem staat onder het counterfeitsel van „Madoena Sureparkaas Rouw,

Albestierder van het Golcondaze Rijk" (lees Madanna Soeryaprakasa Rao). eveneens voorafgegaan door een latijnsche spreuk: Tollantur in altum ut lapsu graviore ruant. (Laat men hen in de hoogte verheffen, opdat ze des te zwaarder zullen vallen).

„Hier zietmen Madoena naar
't leven afgetekend,
Die van den eersten tyd zyns
Ionkheids afgerekend,
Tot aan zyn dood toe was een
speel-kind van 't geluk;
Hy is van niet tot zoo een hoogen
trap verheven,
Dat zelf de Konink naar zyn wenk
heeft moeten leven;
Hy heeft zyn eygen Heer (o heylloos
schellemstuk!)
Van ampt, en staat gezet, ja
alles derven wagen,
Maar tragtede zyn Vorst te
levren in de hand,
Des vyands raakte hy, toen 't
uytquam aan een kant,
Door Sidemaktas swaard, teynd
moet de last tog dragen."

Een derde vers vindt men onder het portret van Akkanna, Opper-boekhouder en Generalissimus van het Golcondaze Leger: Alter idem (de ander al net zoo).

„Hier zietmen in het kleyn
de schets van Akkana
Een beest in menschen schijn: wiens loze
boze streken,
Wiens schelmery, en trots, niet zyn
om uyt te spreken,
Geen groter booswicht droeg
de stad van Golconda,
Deelaghtig aan 't verraad zyns broers,
nooit wel te vreden,
Heeft hij de zelve straf op eenen
tyd geleden."

Welke straf dan op het vierde plaatje wordt voorgesteld met het onderschrift: „Madoena en Akkana. Twee Gebroeders vermoort en schandelyk ten toon gestelt."

Inderdaad, Madanna's hoofd werd van zyn romp gescheiden en aan Aurangzeb toegesonden, terwijl dat van Akkana onder den poot van een olifant werd verpletterd. Dit geschiedde op den 29sten October 1685. Soeltan Aboel Hasan werd afgezet en stierf in Daulatabad in 1687. Laten wij nog even aan Havart in het origineel het woord: „Dus was het eynde van die twee gebroeders, waar van de oudste een geveynsde vriend, en de jongste een geslagen openbaren vyand van de Hollanders, en van de E. Compagnie was, dus heeft de straffe des Hemels die twee groote Vorsten getroffen, en plotseling van hare hoogte doen nedervallen tot een zeker bewijs, dat niemand gelukkig is voor zyn dood, zij beyde hebben geleefd als aardsche Koningen, en zyn gestorven als verraders met de verachtste dood des werlds; wel te recht zeyd een Arabier in zijne spreken. Een bedelaar, wiens eynde gelukkig is, overtreft een Konink, wiens sterf-dag met vele rampen verzeld is. Ik hebbe niet konnen nalaten, also ik die twee Heeren byzonderlijk gekend, en verscheydemaal gesproken hebbe, wanneer mij haar droevig eynde ter oren quam, om mijn Poetischen geest te werk te stellen, en het volgende gedicht op haar te maken, zodanig als het ook onder hare beeldenissen, naar het leven afgeteekend, te zien is." Volgen de boven gegeven ontboezemingen van zyn poetischen geest.

Intusschen slaken wij de verzuchting bij het sluiten van dit boek: wanneer zullen onze, de javaansche oorkonden eens zoo uitgegeven worden?

Dr. W. F. S.

JAVAANSCH E SAGEN, MYTHEN EN LEGENDEN
verzameld door Jos. Meyboom — Italiaander.
Zutphen, W. J. Thieme en Cie. 1924. 323 blz.

Het verschijnen van een nieuw boek als dat wat hier aangekondigd wordt, kan slechts met vreugde begroet worden, zoowel door hen, die voor de kultuurproducten der volken van Indonesië eenige belangstelling toonen, als door degenen, die deze beschavingen tot het onderwerp van studie en onderzoek gemaakt hebben. Immers, terwijl verzamelingen van verhalen, zooals deze Javaansche Sagen, geschikt zijn om de weetgierigheid van het grootere publiek te bevredigen en tevens verder op te wekken, bieden zij den onderzoeker niet zelden belangrijke gegevens, welke, in verband gebracht met wat reeds van elders bekend was, onverwachte waarde voor de kennis van de folklore en voor de ethnologie blijken te bezitten.

Het boek van Mevr. Meyboom-Italiaander is geheel berekend op de behoeften en de

helaas nog geringe kennis van Indië van het Nederlandsche publiek; met de eischen der wetenschappelijke kritiek is geen rekening gehouden. Dit is ook niet te verwachten in allen deele; ten opzichte van een enkel onderdeel, de nauwgezette weergave der Javaansche woorden en namen (om over de namen in andere talen te zwijgen) en de juiste verklaring van Javaansche termen, zou wat meer nauwkeurigheid echter wel te bereiken zijn geweest. Door het ontbreken daarvan zal de onderzoeker zich wel niet in de war laten brengen; juist in een boek, dat bestemd is om in groteren kring belangstelling te wekken voor de Javaansche verhalen, kon echter de Javaansche taal met meer eerbied behandeld zijn. Vooral het gebruik van de a, de o en de slot-h is geheel onsystematisch en zeer vaak in strijd met het taaleigen.

De schrijfster heeft het boek verdeeld in zeven hoofdstukken, bevattende: sagen en legenden van menschen en reuzen, van boomen, planten, rivieren, enz., van bergen, van de zeegeesten, een mythe van de Kei-eilanden, Dajak-mythen, en kleine sagen en fabels. Het verhaal is, zooals de inleiding zegt, weergegeven zooals de schrijfster de vertellingen uit den volksmond gehoord heeft. Inderdaad zijn het meerendeels, voorzooover van Java afkomstig, desa-legenden of dongeng's. Met deze benaming duidt men een groep vertellingen aan, die niet, of niet door een klassieke en erkende bewerking, in de schoone letterkunde der Javanen zijn opgenomen, hoewel men geen kenmerkende verschillen in de voorstelling kan aanwijzen, waardoor ze zich van literaire verhalen onderscheiden. Vaak zijn het plaatselijke legenden, verbonden aan een of ander opmerkelijk punt in het landschap; daaraan hebben zij niet zelden hun eenvoudige charme zoowel als hun belang voor het wetenschappelijk onderzoek te danken. Het niet-literaire dier dongeng's heeft de schrijfster blijkbaar willen laten uitkomen, door in haar Hollandsche weergave een zeer eenvoudige verhaaltrant te bezigen. Helaas is de juiste toon in die wijze van vertellen soms moeilijk te treffen; indien het niet gelukt die te vinden, doet het verhaalde flauw en kinderachtig aan, wat toch allerminst de bedoeling kan zijn geweest in dit geval.

Zonder in bijzonderheden af te dalen is het niet mogelijk alle punten te vermelden, waarop de in dit boek gegeven voorstelling van sommige overleveringen afwijkt van de gewone; we kunnen niet anders doen dan op gezag van de schrijfster aannemen, dat de hier weergegeven sagen, mythen en legenden werkelijk in dezen vorm onder het volk leven. Het is alleen te betreuren, dat de plaatsen, van waar ze afkomstig zijn, niet vermeld worden — al is de streek van herkomst uit den inhoud der vertelling meestal wel op te maken.

Op één overlevering is echter in het bijzonder de aandacht te vestigen, omdat zij samenhangt met een gebruik, dat tegenwoordig nog in zwang is. Dit bestaat hierin, dat elke Soesoehoenan van Soerakarta, zoo spoedig mogelijk na het aanvaarden der regeering, met eenige plechtigheid een bloem van een bepaalde, zeldzame soort laat halen van een eilandje bij Noesa Kambangan, aan Java's Zuidkust. Die bloem wordt den vorst met statie gebracht en aangeboden, daarna wordt ze weggeborgen.

De veronderstelling ligt voor de hand, dat deze bloem, ook gezien haar naam (de Widjakoesoema, de Bloem der Overwinning), een symbool is van leven en voorspoed. De plaats, welke Noesa Kambangan, het „Drijvende Eiland", en de Zuider-Oceaan innemen in oudere Javaansche overleveringen maken dit waarschijnlijk.

De „sage van de Widjakoesoema" echter, die op blz. 119 en v.v. van het boek van Mevr. Meyboom verhaald wordt, houdt iets geheel anders in. Wellicht is het ons toch vergund een vraagteekening te zetten bij de plek, waar medegedeeld wordt, dat de Widjakoesoema zijn naam ontleent aan een visscher, die Kesoema heette, dat hij, als roedjah (bedoeld is roedjak) voorbereid, door den vorst en zijne ge-

malinnen gegeten wordt, en dat de eerste Soesoehoenan, die hem liet halen, „pas gekroond", krankzinnig geworden is.

Ook het verhaal, dat getiteld is „de bruid van den Senapati" (blz. 229 en v.v.), is niet in overeenstemming met wat men omtrent dien vorst en vorstenstamvader weet uit de officieele Javaansche geschiedenis, de babad. Dit geldt vooral de bijzonderheden, die verhaald worden van den dood van den Sultan van Padjang, van het huwelijk van den Senapati met de Ratoe Lara Kidoel, de Vorstin van den Zuider-Oceaan, en van zijn dood in de golven. Zouden de afwijkingen van de geschiedkundige overlevering der Javanen, die in dit verhaal zoowel als in dat over den Widjakoesoema voorkomen, alleen aan onzuivere volksverlevering of wellicht mede aan gebrekkige inlichting der schrijfster door hare zegslieden te wijten zijn?

Verder zij het mij vergund enkele woorden te zeggen over de (voor een deel gekleurde) illustraties, waarvan het boek zeer rijk voorzien is, en die ook zeker niet mogen ontbreken in een werk, dat het grootere publiek op aangename wijze kennis wil laten maken met verhalen van Java. Welk een dankbare opdracht ware het geweest voor een kunstenaar, om, na een studie gemaakt te hebben van de wajang wong en de Javaansche danskunst, iets wat tegenwoordig zelfs in Nederland blijvende mogelijk zou zijn, in aansluiting daaraan illustraties te vervaardigen bij de vele episodes uit deze vertellingen, die zich daartoe leenen. Het beste ware het natuurlijk, indien een Javaansch kunstenaar dit had gedaan.

Was men zoo te werk gegaan, dan waren gemakkelijker twee gebreken onschadelijk gemaakt, die de illustraties, en in zekeren zin ook de tekst van dit werk, bijna noodwendig vertoonen, doordat ze Nederlandsch zijn, en waardoor het Javaansche karakter der verhalen te weinig tot zijn recht komt.

Het eerste daarvan is: het op de voorgrond laten treden van de handeling, in de tekst zoowel als in de illustratie. In de Javaansche vertellende kunst wordt de toestand beschreven, in de Javaansche beeldende kunst, ook de tooneel- en danskunst, wordt de stand, het tableau uitgebeeld. Het andere gebrek is: het tekort aan Javaansche kleur en Javaansch decor en decorum in de kleding, de standen en de figuren der personen. Mannen- en vrouwen-, jongens- en mannen-namen worden verwisseld, afgezien nog van de vreemde kwasi-wetenschappelijke spelling, die hier en daar voorkomt. En wat te zeggen van een Javaanschen prins, die, als hij verschijnt, wordt toegejuicht, van een Javaansche vorstin, die haar gemaal met een omhelzing ontvangt, hem „tandakkend" naderd (blz. 100) en zijn gelaat streelt (blz. 102), van een Javaan, die zijn hoofdhoek laat gebruiken om er iets in te pakken (blz. 224). Dergelijke passages, die strijden tegen het Javaansche gevoel voor fatsoen en goede manieren (men kent de beteekenis van het hoofd en van alles wat daarmee samenhangt) behoorden in een boek als het besprokene niet voor te komen: ze geven een geheel vals beeld van Javaansche zeden en gewoonten.

De illustraties, waarop tjandi's als achtergrond gebruikt zijn, moeten ook wel een zeer

vreemde voorstelling van deze bouwwerken geven aan degenen, die ze nooit zag.

Aldus is de aandacht gevestigd op eenige zaken, die, verre van fouten te zijn die slechts dit boek aankleven, de moeilijkheden vormen, waarmee iedereen te kampen heeft, die Javaansche kunst voor het Nederlandsche grootere publiek begrijpelijk en genietbaar wil maken. Als een eerlijke poging daartoe verdienen deze Javaansche Sagen dan ook ten volle gelezen te worden. Tot slot

mag een woord van waardeering niet ontbreken voor den uitgever, die deze verzameling vertellingen in zijn bekende welverzorgde Mythen- en Legendenserie heeft opgenomen; moge deze langzamerhand tot een Nederlandsche folkloristische bibliotheek worden uitgebreid, en mogen daarin vooral de verhalen uit den Indischen Archipel rijk vertegenwoordigd zijn.

Dr. TH. PIGEAUD.

KUSUMAWICITRA, Bloemlezing uit Oud- en Middel-Javaansche Geschriften door J. Kats. Tekst. N. V. Boekhandel Visser & Co., Weltevreden, 1925. VIII, 180 blz.

Het is een verheugend feit dat, zij het ook pas in den laatsten tijd, onder de Javanen de belangstelling voor hunne oude letterkunde in die mate groeit, dat zij zich gaat uiten in ernstige studie harer voortbrengselen. Immers belangstelling ontbrak ook vroeger niet; bij hoe weinigen werd echter eenige gegeden kennis van het zoogenaamde Kawi gevonden. Wat enkelen nog konden mededeelen, was zeer vaak voor de wetenschappelijke studie van het oudere Javaansch van weinig nut. Pas de bekendheid met het Sanskriet, die op zoo velerlei gebied geheimenissen ontsluit heeft, maakte het mogelijk, gebruik makende van de nog levende Balineesche overlevering, de eerste oud-Javaansche teksten te verstaan.

Een onverwacht rijke letterkunde bood zich toen aan de weinigen, die zich daartoe geroepten gevoelden, aan om bestudeerd en doorgrond te worden. Toen de inschriften en tjandi's kwamen vertellen, hoe oud de Javaansche rijken waren, en welk een hoogen graad van bloei ze bereikt hadden, was dat een reden om de oude geschriften ijverig te doorzoeken naar geschiedkundige gegevens. Toen het bleek, dat eenige van de oudste teksten bewerkingen waren van boeken van het Mahabharata, werden deze al spoedig uitgegeven en nauwkeurig met hunne origineelen vergeleken.

Het behoeft niet te verwonderen, dat in deze omstandigheden het onderzoek van het oudere Javaansch in een zeer nauw verband werd gelegd met de kennis van het Sanskriet, terwijl het verband met de studie van het nieuwere Javaansch geruimen tijd tamelijk los bleef. De geschriften, die het eerst uitgegeven zijn, staan dan ook zeer sterk onder invloed van de Sanskriet letterkunde; het waren kakawin's, gedichten in „groote” maten, welke, naar men mag veronderstellen, tot een door geleerden geschreven hofliteratuur behooren. Men vindt er weinig in van die groep kultuur-elementen, welke, in tegenstelling met de ontleend-hindoestische, oud-inheemsch te noemen zijn, en die in de latere tijdperken der Javaansche beschavingsgeschiedenis steeds meer op den voorgrond treden.

Pas langzamerhand, en vooral in den allerlaatsten tijd, begint men in te zien dat oud-Javaansch en middel-Javaansch (de naam die aan de taal van een groep geschriften gegeven is, die de overgang van het oudste

stadium naar het nieuwste moesten vormen) in de eerste plaats Javaansch zijn, dat voor hun vormen en hun woordenschat in de eerste plaats in het nu levende Javaansch parallellen gezocht moeten worden en te vinden zijn, en vooral: dat een deel van hun letterkunde nauw verwant aan de latere Javaansche en door dat feit alleen reeds voor de kennis der Javaansche beschaving van het grootste belang is.

Juist in dit verband is het zoo verblijdend, dat Javanen zich gereed maken om te beginnen met hun deel van het onderzoek, dat is: het bloot leggen van de betrekkingen, die er bestaan, tusschen de oudere en jongere tijdperken van de echt Javaansche kunst en letterkunde. Hierdoor pas zal men juist kunnen beoordeelen, hoe Javaansch de beschaving van de djaman boeda geweest is, en hieruit zal ook, misschien, voor de ontwikkeling in Javaanschen geest van de nieuwste kunst en letterkunde groot voordeel getrokken kunnen worden.

Als een onmisbaar hulpmiddel om den Javanen de kennismaking met de oudere letterkunde gemakkelijk te maken is de Kusumawicitra dan ook niet genoeg te prijzen. Bijna alle soorten van letterkunde zijn er in vertegenwoordigd. Van het proza vindt men een stuk of stukken uit de oude Mahabharatabewerking, uit geschriften over religieuze onderwerpen als de Kamahayanikan en de Tantara Panggelaran, uit een oorkonde en uit historische en rechtskundige werken als de Pararaton en de Agama. Van de gedichten (kakawin's) zijn gedeelten opgenomen uit de Ardjoenawiwaha (Mintaraga), Bharatayodha, Ramayana en Nagarakertagama. Gaarne had men wat meer opgenomen gezien van een groep als de toetoer's, de godsdienstige en wijsgeerige leerboeken, die ook nu nog waarde kunnen hebben. Dat dit niet geschied is, ligt voorzeker niet aan den samensteller, die, door zijn uitgave van de Kamahayanikan, zelf een belangrijke bijdrage heeft geleverd tot de kennis van deze soort geschriften. Hij heeft zich echter gebonden geacht aan de reeds uitgegeven teksten, waaronder tot nu toe bijna geen toetoer's te vinden zijn. Dat daarin toch spoedig verbetering kome.

De teksten zijn in deze bloemlezing opgenomen zonder variaes lectiones, hetgeen ook niet anders te verwachten valt. Waar de samensteller in de inleiding belooft in het vol-

gende deel, de toelichting, rekenschap te geven van de keuze der stukken, behoeft die hier niet in bijzonderheden besproken te worden. Ook een verklaring van woorden en zinswendingen, een overzicht over de oud-Javaansche spraakkunst en een inleiding bij elk der in de bloemlezing vertegenwoordigde geschriften zal die toelichting brengen; een omvangrijk werk dus, dat ongetwijfeld de kennis van de oudere Javaansche taal- en letterkunde een belangrijke schrede vooruit zal brengen. Tot het verschijnen daarvan moeten taalkundige en andere opmerkingen, waartoe in de opgenomen stukken aanleiding gevonden kan worden, uitgesteld blijven; met belangstelling wordt het uitkomen van Kusumawicitra II dan ook

tegemoet gezien. Reeds door de samenstelling van deze bloemlezing heeft de heer Kats echter aanspraak op de erkentelijkheid van allen, die zich met de Javaansche taal- en letterkunde bezighouden; moge het gestelde doel, de bekendmaking van de oude geschriften, ten volle bereikt worden.

Den uitgever mag een woord van lof niet onthouden worden voor de zorg aan dit boek besteed, waardoor blijkt dat met eenvoudige middelen, zonder gebruik te maken van vele diakritische teekens, dus zonder al te groote onkosten, oud-Javaansche teksten in behoorlijk gewaad de wereld in gezonden kunnen worden.

Dr. Th. P.

OPGAVE VAN LITERATUUR OVER JAVA EN MADOERA

VERSCHEENEN BUITEN NEDERLANDSCH-INDIE GEDURENDE 1924.

A. AFZONDERLIJKE UITGAVEN.

1. ADATRECHTBUNDEL No. XXIII. Bezorgd door de Commissie voor het Adatrecht. Uitg. d. h. Kon. Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van N. Indië. 's Gravenhage 1924.
Bevat gegevens over West-, Midden- en Oost-Java met Madoera, de Vorstenlanden en Bali en Lombok.
2. ENCYCLOPAEDIE VAN NED.-INDIE: AANVULLINGEN EN WIJZIGINGEN.
In afl. 8 (Augustus 1924) o. a. artt. over: Balambangan (slot); Andoeng, Ardjawinangoen, Balapoelang, Bandar, Bandjar, Bandjarnegara, Bangkalan, Bangil, Banjoebiroe, Banjoemoedal, Batang, Batavia, Batoe, Bekasi, Berbek, Blitar, Bloeboer, Blora, Buitenzorg, Darangdan, Demak, Djasinga, Djati, Djebeng, Handel (Inlandsche), Indische Ondernemersbond, Zeemacht.
In afl. 9 (December 1924), voor het eerst in de nieuwe spelling der plaatsnamen volgens G.B. dd. 4 Mei 1922 no. 50, o. a. artt. over: Adiredja, Djepon, Dramaga, Duizendeilanden, Gading, Gempol, Gondanglegi, Grati, Kroja, Tjitaroem-bevloeiingswerken, Soerja Atmadja (Pangéran Aria), Generale Thesaurie, Van Heutsz, Primbon, Waterschappen, Werven en dokken.
3. ETHNOLOGEN-BIJEENKOMSTEN TE AMSTERDAM 1921-1924. Verslagen Amsterdam 1924.
Hierin meer in het bijzonder over Java:
 4. ERP, TH. VAN. Het Kala-makara-ornament in de hindoe-javaansche kunst. (Bijeenkomst op 6 Jan. 1923; nederl. tekst). p. 38-42.
 5. ERP, TH. VAN. De leeuwen van den Baraboedoer (met lichtbeelden). (Bijeenkomst op 5 Jan. 1924; nederl. tekst). (Deze voordracht is hier niet opgenomen, als zijnde in extenso opgenomen in het Oudh. Verslag 1e en 2e kw. 1923, met ill.)
 6. GOSLINGS, B. M. Opmerkingen en vragen bij de demonstratie van een paar javaansche steenen werktuigen, benevens een phallus-zuil en een kampoeng-beschermend beeld van de Zuid-Westereilanden. (Bijeenkomst op 5 Jan. 1924; nederl. tekst). p. 49-57.
 7. JASPER, J. E. A few particulars about the Tenggerese. (Bijeenkomst op 7 Jan. '22; engelsche tekst). p. 16-19.
 8. NOUHUYS, J. W. VAN. Is het bestaan van batikken op bladwerk aangetoond? (Bijeenkomst op 5 Jan. 1924; nederl. tekst). p. 57-61.
 9. RASSERS, Dr. W. H. Een en ander over het javaansche kinderspel „Nini Towong”. (Bijeenkomst op 6 Jan. 1923; nederl. tekst). p. 26-28.
10. BACKER, C. A. en SLOOTEN, Dr. D. F. VAN. Geïllustreerd handboek der javaansche thee-onkruiden en hun beteekenis voor de cultuur. Uitg. d. h. Alg. Proefstation voor Thee met inl. van Dr. Ch. Bernard. Batavia 1924.
Bespreking door Dr. W. G. Boorsma in De Indische Mercur 1924 no. 35 van 29 Aug. 1924.
11. CALLENFELS, P. V. VAN STEIN —. De Sudamala in de hindoe-javaansche literatuur. Akad proefschrift 1924.
12. CHARPENTIER, JARL. Die Suparna-Sage. Untersuchungen zur altindischen Literatur und Sagengeschichte. Uppsala u. Leipzig 1924.
13. COOLSMA, S., oud-zendeling. Terugblik op mijn levensweg 1840-1924. Met portret. Rotterdam 1924.

14. DAUTHENDEY, MAX. Erlebnisse auf Java. (Die Hochzeit des Nagels der Erde. Meine Smeru-Besteigung). München 1924.
15. HEINE-GELDERN, R. Altjavanische Bronzen aus dem Besitze der ethnographischen Sammlung des naturhistorischen Museums in Wien. Mit Tafeln. Artis Thesaurus 1924.
16. JUYNBOLL, Dr. H. H. Oudjavaansch-nederlandsche woordenlijst. Leiden 1924.
17. KEITH, A. BERRIEDALE. The sanskrit drama in its origin, development, theory and practice. Oxford 1924.
18. LEKKERRKERKER, C. Indië's jonge kracht. Eenige der nieuwere gegevens omtrent de koloniale huishouding in Ned. Oost-Indië. 4e uitg. Het Koloniaal Instituut. Amsterdam 1924. — Uitsl. over Java: Agrarische en gemeentelijke hervorming van Java, p. 12-25 (Hervormingen in de Vorstenlanden; Nog een zuiveringsproces; Een zestal andere moderniseeringen). — Inlandsche landbouw. Java en Madoera, p. 31-35. — Land-, boschbouw- en veeartsenijkundig onderwijs p. 38-40; Zout p. 57; Java en Madoera in 1922 (in- en uitvoeren), p. 68.
19. MARA SOETAN en P. DE NES. Soeloeh I. Pemimpin oentoek goeroe-goeroe jang meng-adjarken kitab batjaän. Groningen 1924.
20. MEYBOOM-ITALIAANDER, MEVR JOS. Javaansche sagen, mythen en legenden. Met teekeningen van Menno. Zutphen 1924.
(Bevat ongev. 60 verhalen, „de heel eenvoudige volkssagen, zooals de kakès (grootvaders) en de neneks (grootmoeders) nu nog aan hun kleinkinderen vertellen. Van de 7 hoofdstukken geeft het vijfde echter verhalen van de Kai-eilanden, het zesde van de Dajaks).
21. PIGEAUD, TH. G. TH. De Tantu Panggelaran. Een oud-javaansch prozageschrift, uitgegeven, vertaald en toegelicht. Akad. proefschr. 's Gravenhage 1924.
22. SELENKA, EMIL und LENORA. Sonnige Welten. Ostasiatische Reise-Skizzen. Borneo, Java, Sumatra u.s.w. Dritte, umgearbeitete und ergänzte Auflage, herausgegeben von L. Selenka. Mit zahlreichen Abbildungen. Berlin 1924.
23. SLATER, GILBERT. The dravidian element in indian culture. London 1924.
24. STUTTERHEIM, Dr. WILLEM. Rama-Legenden und Rama-Reliëfs in Indonesiën. Mit 230 Tafeln. 2 Bände. (Der Indische Kulturkreis in Einzeldarstellungen, herausgegeben von K. Döhring). München 1924.
25. VOGEL, Prof. Dr. J. P. The relation between the art of India and Java. The influences of indian art. London, The India Society. 1924.
26. VISSER, H. F. E. Indian influence on far eastern art.
Id. Id. 1924.
27. WESSELS S. J., C. Early Jesuit travellers in Central Asia. Uitg. van de Linschoten-vereeniging, Den Haag 1924.
28. ZBORAY, E. VON. In het land van den eeuwigten zomer. Uitg. van de Wereldliteratuur Uitg. Maatschappij. Boedapest 1924.
(Een geïllustreerd werk in de hongaarsche taal over Java. Behandelt de reis van Boedapest naar Java, javaansche kunst, nederlandsch bestuur, economische toestanden, landschappen, klimaat, flora, fauna. Daartusschendoor gevlochten het verhaal van drie hongaarsche vrienden, die na den wereldoorlog naar Java trekken. De schrijver is administrateur eener rubberonderneming in Banten).

B. TIJDSCHRIFT-ARTIKELEN.

Lijst der tijdschriften:

- I. De Gids.
- II. De Indische Gids.
- III. Vragen des Tijds.
- IV. Neerlandia.
- V. Revue musicale.
- VI. De Ingenieur.
- VII. Water en Gas.
- VIII. Economisch-Statistische Berichten.
- IX. Tijdschrift voor Economische Geografie.
- X. Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap.

- XI. De Aarde en haar Volken.
- XII. Eigen Haard.
- XIII. Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië, uitgeg. door het Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië.
- XIV. Journal of the Malayan Branch of the Royal Asiatic Society. Singapore.
- XV. Artis Thesaurus. (Een serie boekwerken). Herausgeg. von C. W. Stern. Wien u. Leipzig.
- XVI. Rupam: an illustrated quarterly journal of oriental art, chiefly Indian. Calcutta.
- XVII. Buiten.
- XVIII. Bouwen.
- XIX. Holland Express: orgaan van Lindeman's Reisbureau.
- XX. Indië: geïllustreerd weekblad voor Nederland en Koloniën.
- XXI. Nederlandsch-Indië Oud en Nieuw: maandblad.
- XXII. The Netherlands Indies Review. Published by the British Chamber of Commerce for the Netherlands East-Indies. London.
- XXIII. De Indische Verlofganger.
- XXIV. Orang Peladang: orgaan van het Deventer Landbouwcorps „Nji Sri”.
- XXV. Oedaya — Opgang: geïllustreerd maandblad voor Indonesië. (In het Maleisch en in het Nederlandsch). Den Haag.
- XXVI. Het Koloniaal Weekblad.
- XXVII. Tijdschrift voor Zendingswetenschap.
- XXVIII. De Macedoniër.
- XXIX. Nederlandsch Zendingblad.
- XXX. Het Zendingblad van de Gereformeerde Kerken in Nederland.
- XXXI. Zendingssmaandblad.
- XXXII. Koloniaal Missie-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging.
- XXXIII. St. Claverbond, uitgegeven door P. P. Jezuiten ten bate hunner missie op Java.
- XXXIV. The International Review of Missions.

I. De Gids.

- 29. HARTEVELT, H. C. Tjiteureup. (Gedicht). April 1924, p. 73—74.
- 30. VETH, Dr. JAN. Het Bataviaasch Museum. Maart 1924, p. 396—413.

II. De Indische Gids.

- 31. BLOK, C. J. P. Pangéran Adipati Anom Amangkoenegoro Soedibio Rodjopoetro Narendro Mataram in Nederland, Sept. 1919—Dec. 1920. April 1924, p. 308—314.
- 32. JAVAHOUTHANDEL en DJATIHOUTBEDRIJF. Febr. 1924, p. 182—183.
- 33. KALFF, S. Goud-exploitatie op Java. April 1924, p. 293—307.
- 34. MANDERE, H. CH. G. J. VAN DER. De Javasuikerindustrie in 1922. Jan. 1924, p. 1—25.
- 35. OUDEMANS, J. De indische grooten in Nederland bij gelegenheid der Jubileumfeesten. Maart 1924, p. 197—222.
- 36. SCHMÜLLING, E. L. K. De huidige stand der verplichte diensten in Ned.-Indië. (Aanvulling bij ib. Sept. 1923). Ib. p. 242—248.
- 37. IDEM. Het aantal dessa's op Java. Ib. p. 249.

III. Vragen des Tijds.

- 38. KALFF, S. Een Bronbeek-stichting in Indië. Vragen des Tijds 1924, II, p. 56—59.

IV. Neerlandia.

- 39. BIJLO, J. E. Een hoogleeraarsbenoeming van bijzondere beteekenis (Prof. Dr. R. A. Hoesein Djajadiningrat). Nov. 1924.

V. Revue Musicale.

- 40. STERN, PHILIPPE. Sur les danses de Java, de l'Indo-Chine et de l'Inde. Revue Musicale, février 1924. (Verkorte vertaling in Het Kolon. Weekbl. 24e j. no. 11 van 13 Maart 1924, p. 4—6). — Verg. 182.

VI. De Ingenieur.

41. BERLAGE, Dr. P. H. De europeesche bouwkunst op Java. No. 22 van 31 Mei 1924, p. 399-408. Voordracht met debat. Geïll.
42. BEIJL, Z. S. Voorkoming eener herhaling van het ongeval der Keloet-tunnel. Nr. 21 van 24 Mei 1924, p. 394-395.
43. BREUK, W. J. DE. De elektrische hoogspanningsleiding Oebroeg-Antjol. Met kaartje. 13 Dec. 1924. -Verg. 46.
44. EASTON, N. WING. De Keloet, het meer en de uitbarsting. Nr. 12 van 22 Maart 1924, p. 219-222.
45. KEMMERLING, Dr. G. L. L. De drooglegging van het kratermeer van Goenoeng Keloet. Nr. 8 van 23 Febr. 1924, p. 127-133. Met schetsen en profielen.
46. LEY, Prof. Ir. J. N. VAN DER. Een en ander over de elektriciteitsvoorziening in en om Batavia en in West-Preanger. Nr. 19 van 10 Mei 1924, p. 345-348. Met kaart en profiel. -Verg. 43.
47. SLINGELANDT, W. BARON VAN. Hoogfrequentie-telefonie Weltevreden-Semarang. Nr. 24 van 14 Juni 1924 p. 444-446.
48. TAVERNE, Ir. N. J. M. De drooglegging van het Kloetmeer. Geïll. 11 Oct. 1924.
49. WOLVEKAMP, H. De drooglegging van het kratermeer van Goenoeng Keloet. No. 12 van 22 Maart, p. 218-219.

VII. Water en Gas.

50. LEEUWEN, Ir. C. A. E. VAN. Drinkwatervoorziening van Ned.-Indië. Geïll. Water en Gas 15 Jan. 1924.
51. SMIT, Dr. JAN. Water en watervoorziening in Ned. Indië. Ib. 28 Maart 1924.

VIII. Economisch-Statistische Berichten.

52. AMENT, H. M. De organisatie van het credietwezen in de afdeeling Indramajoe, gewest Cheribon, volgens de z.g. idjon- en loemboeng-stelsels. 4 Juni 1924 p. 496-497 (Vgl. 64).
53. GROOTHOFF, A. Verkoop van djatihout in gemengd bedrijf, een houthandelstrust op Java. 9 Jan. 1924, p. 31-32; Aant. p. 37-38 (Vgl. beneden 63).
54. HAASMANN, THEO R. Termijnhandel op Java. 19 Nov. 1924 p. 1021-1022.
55. HOYER, C. Industrialisatie van Ned. O.-Indië. 6 Febr. 1924 p. 129. (verg. 57, 59, 60, 68, 70).
56. KASTELEIJN, J. S. C. Reisindrukken. 23 Apr. p. 362-364 en 30 Apr. p. 386-387.
57. KIELSTRA, Mr. J. C. Industrialisatie van Ned. O. Indië. 2 April 1924, p. 302-303. (verg. 55, 59, 60, 68, 70).
58. KROON, W. F. J. De Bandoengsche Jaarbeurs. 5 Maart 1924, p. 224-227.
59. MULDER, J. SIBINGA. De „industrialisatie” van N.-O.-Indië. 30 Jan. p. 100-103 en 6 Febr. p. 126-127. Aant. bij idem, ib. 18 Febr. p. 157-158. (Vgl. 55, 57, 60, 68, 70).
60. MULDER, J. SIBINGA. Naar aanleiding van „De Industrialisatie van Ned. O.-Indië” 16 April 1924, p. 347-349 (verg. 55, 57, 59, 68, 70).
61. MULDER, J. SIBINGA. Het rijsttekort in Ned. O. Indië. 23 Juli p. 640-642. (wordt vervolgd).
62. NIENHUIS, J. F. C. De heer Sibinga Mulder en de gevangenisnijverheid. 2 April p. 310-311.
63. OORDT, VAN DER HOEVEN VAN. Verkoop van djatihout in gemengd bedrijf. 23 Febr. 1924, p. 178-180. (verg. 53).
64. RANNEFT, J. W. MEIJER. Het laatste verslag van het Volkscredietwezen in N.-I. 9 April 1924 p. 323-325. (verg. 52).

65. STIBBE, TH. G. Termijnhandel op Java 29 Oct. 1924 p. 952—953. (verg. 66).
66. STIBBE, TH. G. Idem. 26 Nov. 1924 p. 1041—1042.
(De gedachtenwisseling over dit onderwerp is een voortzetting van die in: Stibbe, Ib 28 Nov. 1923 p. 1014—1016; A. Volz., Ib. 12 Dec. 1923 p. 1059 met Naschrift van S.; vgl. Th. L. in Kol. Studiën, Febr. 1923 en De Indische Financier van 8 Jan. 1924). (verg. 65).
67. THOMAS, Mr. A. E. J. SIMON. Een jaarbeurs in Indië. 9 Jan. 1924 p. 34—35.
68. VERSLUYS, J. C. VAN REIGERSBERG. Industrialisatie van N.-O.-Indië. 5 Mrt. 1924, p. 218—219. (verg. 55, 57, 59, 60, 70).
69. WAERDEN, J. VAN DER. In en om de Indische Begroting. 12 Maart 1924, p. 245.
70. WAERDEN, J. VAN DER. Het industrialisatie-vraagstuk voor Ned.-Indië. (Schema eener lezing in de verg. der afd. Techn. Economie v. h. Kon. Inst. v. Ing. op 4 Juni 1924). 9 Juli 1924 p. 598—600 en 16 Juli 1924, p. 621—623. (verg. 55, 57, 59, 60, 68).
71. WERKSTAKINGEN onder het niet-europeesche personeel in de Javasuiker-Industrie in 1920, 1921 en 1922. 27 Feb. 1924, p. 207—208.

IX. Tijdschrift voor Economische Geografie.

72. SCHMÜLLING, E. L. K. Proeve eener beschrijving der wegen van Java. Het wegenstelsel in 1924 en in de naaste toekomst (Met schetskaart). 15 Mei 1924, p. 129—143. (verg. 73).
73. VALKENBURG, Dr. S. VAN. Het wegenstelsel van Java. Met schetskaart. 15 Nov. 1924 p. 355—356. (Kritiek op E. L. K. Schmülling's Proeve eener beschrijving der wegen van Java, zie 72).

X. Tijdschrift van het Kon. Nederl. Aardrijkskundig Genootschap.

74. CALLENFELS, P. V. VAN STEIN- en L. VAN VUUREN. Bijdrage tot de topografie van de residentie Soerabaja in de 14e eeuw. Met 3 krt. Januari 1924, p. 67—81.

XI. De Aarde en haar Volken.

75. 'T H. H. De stierenwedrennen op Madoera. Geill. Aug. 1924 p. 179—182.
76. 'T H. H. Rondom het Diëng-plateau. Geill. Dec. 1924, p. 271—273.
77. NIEUWE KRATERS VAN DEN PAPANDAJAN. (Ontleend aan een beschrijving van Mr. W. in de Meded. v. d. Nederl. Alpenvereeniging.) Oct. 1924 p. 236—238.

XII. Eigen Haard.

78. HET DJATI GESTICHT TE WELTEVREDEN. Geill. No. 39, p. 657—659.
79. M. W. O. Grisee Geill. 13 Dec. 1924, p. 843—846.

XIII. Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië.

80. ERP, TH. VAN. Hindoe-javaansche beelden, thans te Bangkok. Geill. Dl. 79, 1923, p. 491—518.
81. HOETINK, B. So Bing Kong: het eerste hoofd der Chineezers te Batavia. (Een nalezing). Geill. Dl. 79, 1923, p. 1—44.
82. JUYNBOLL, Dr. H. H. Vertaling van Sarga VIII van het oudjavaansche Ramayana. Dl. 79, 1923, p. 569—590.
83. JUYNBOLL, Dr. H. H. Vertaling van Sarga IX van het oudjavaansche Ramayana. Dl. 80, 1924, p. 11—22.
84. KROM, Dr. N. J. De beteekenis van tjandi Djadi (Met afb.) Dl. 80, 1924, 4e afl. p. 447—450.
85. POERBATJARAKA, R. Ng. Aanteekeningen op de Nāgarakrētāgama. Dl. 80, 1924, 2e en 3e afl. p. 219—286.

86. RECHTSTOESTAND DER JAVANEN IN SURINAME. Dl. 79, 1923, p. 519—521.
87. ROO DE LA FAILLE, P. DE. De Chineesche Raad te Batavia en het door dit college beheerde fonds. Dl. 80, 1924, 4e afl. p. 302 — 324.
88. ROUFFAER, Dr. G. P. Van Hoëvell's archaeologische reis in Midden-Java van 1840. Dl. 79, 1923, p. 591 — 597.
89. STUTTERHEIM, W. F. Oudjavaansche kunst. Dl. 79, 1923, p. 323—346.
90. STUTTERHEIM, W. F. Oudjavaansche plastiek in europeesche musea. Dl. 80, 1924, vierde afl., p. 287—301.

XIV. Journal of the Malayan Branch of the Royal Asiatic Society.

91. VOUNCK VAN PAPENDRECHT, P. C. Some old private letters from the Cape, Batavia and Malacca (1778 — 1788). June, 1924.

XV. Artis Thesaurus.

92. HEINE-GELDERN, R. Altjavanische Bronzen aus dem Besitze der ethnographischen Sammlung des naturhistorischen Museums in Wien. Mit Tafeln. Bd. I. 1924. (Verg. 136).

XVI. Rupam.

93. BOSCH, Dr. F. D. K. A hypothesis as to the origin of indo-javanese art. Geïll. (Lezing op het Congres te Solo Dec. 1919; vertaald uit het Verslag p. 93-196). No. 17, January 1924, p. 6-41.
94. MUUSSES, MARTHA A. The features of indo-javanese images. Geïll. (vertaald). No. 18, April 1924, p. 76—79.

XVII. Buiten.

95. 't H. De kali Poetih op het Idjen-plateau. Geïll. 16 Febr. 1924. p. 82 — 83.
96. RUETER, TH. De Boroboedoer. Geïll. 19 Jan. 1924, p. 4—7 en 26 Jan., p. 16—20, 28—31.
97. TADEMA, M. Naar den Kawah-Idjen. Geïll. 23 Febr. 1924, p. 93.

XVIII. Bouwen.

98. FRIEDHOFF, G. De restauratie van hindoe-javaansche monumenten. 13 Dec. 1924, No. 6, p. 87—88. Naar aanleiding van het art. van Dr. M. A. Muusses in Djawa IV (1924) No. 2. (Opgenomen in Djawa V, 1925, No. 3—4, Mei-Sept., p. 239).

XIX. Holland Express.

99. ANAK DJAWA. Femina. Het batikken en de dans op Java. Geïll. Indisch nummer, 6 en 13 Sept. 1924, p. 685.
Dit extra-nummer is uitgegeven bij de opening van het filiaal van Lindeman's Reisbureau te Weltevreden.
100. CADENS. Een avontuur van Prins Ardjoena. Een javaansch sprookje, naar de oorspronkelijke bronnen bewerkt. Indisch nummer, 6 en 13 Sept. 1924, p. 683-684.
101. MARIE. In Java's binnenland(en). Geïll. No. 33 van 16 Aug. 1924, p. 611-612; No. 38 van 20 Sept. 1924, p. 696-697; No. 43 van 25 Oct. 1924, p. 782-784; No. 50 van 13 Dec. 1924, p. 938-939.

XX. Indië.

102. B., G. Javaansche visschers te Pangandaran. 8e jaarg. afl. 4, 14 Mei 1924, p. 54—57.
103. B.-G., A. VAN. Een ramp in het Preanger-gebergte. (Het dorp Tjigembong bedolven onder een afstorting 12 Juni 1924). Geïll. 8e jaarg. afl. 11, 20 Aug. 1924, p. 168-169.
104. BLOKZEIJL-LEEMBRUGGEN, W. Kwali Pandjang. Bataviaasch volksverhaal. 7e jaarg. no. 48, 27 Febr. 1924, p. 769-770.
105. B.-L., W. De duivendochter. (Soendaneesch sprookje). 7e jaarg. No. 41, 9 Jan. 1924, p. 660-662.

106. KALFF, S. Een javaansche hofhouding. Geïll. 7e jaarg. No. 42, 16 Jan., p. 671-675 en No. 43, 23 Jan. 1924, p. 689-693.
107. KALFF, S. Iets over het kasteel van Batavia. Geïll. 7e jaarg. No. 49, 5 Maart 1924, p. 775-778 en No. 50, p. 797-801.
108. KALFF, S. Bataviasche wijken (Goenoengsari). Geïll. 8e jaarg. afl. 10, 6 Aug. 1924, p. 154-160.
109. DE K. De P. K. I. (Partij Kommunist India) ten plattelande. Geïll. 7e jaarg., 5 Maart 1924, p. 779-781.
110. DE K. De soendaneesche vrouwenwereld. Geïll. 7e jaarg. afl. 51, 19 Maart 1924, p. 813-816.
111. LEKKERKERKER, C. Onderwijs voor inlandsche meisjes. Geïll. 7e jaarg. No. 40, 2 Jan. 1924, p. 639-642; No. 41, 9 Jan., p. 655-660; No. 42, 16 Jan., p. 675-680.
112. MANDERE, H. CH. G. J. VAN DER. De suikerindustrie op Java, haar geschiedenis en ontwikkeling. (Vervolg). Geïll. (Over Djatiroto). 8e jaarg. afl. 20 van 24 Dec. 1924, 314-319.
113. MENTEL, K. G. V. De inheemsche nijverheid op de Vierde Jaarbeurs. Geïll. 7e jaarg. No. 44, 30 Jan. 1924, p. 706-710.
114. OPENING VAN INDISCH BRONBEEK TE BANDOENG, 22 Juni 1924. Geïll. 8e jaarg. afl. 13, 17 Sept. 1924, p. 199-200.
115. R. Indisch Bronbeek. Geïll. 7e jaarg. No. 47, 20 Febr. 1924, p. 749-751.
116. R. Een plechtigheid in den bandoengschen kaboepatén. Geïll. 7e jaarg. No. 50, 12 Maart 1924, p. 791-793.
117. R. Algemeene Havenconferentie te Batavia, 15-18 Jan. 1924. Geïll. 7e jaarg. No. 51, 19 Maart 1924, p. 813.
118. R. Gaat de Papandajan werken? Geïll. 8e jaarg. afl. 1, 2 April 1924, p. 13-15.
119. R. De treinramp bij Rantja-ekek. Geïll. 8e jaarg. afl. 4, 14 Mei 1924, p. 53-54.
120. R. Bandoeng's Regent naar Mekka. Geïll. 8e jaarg. afl. 4, van 14 Mei 1924, p. 61. Verg. 161.
121. R. Het monument voor kapitein Engelbert van Bevervoorde. Geïll. 8e jaarg. afl. 5, 28 Mei 1924, p. 75-77.
122. R. Gestikt in den krater van den Tangkoeban Prahoe. Geïll. 8e jaarg. afl. 13, 17 Sept. 1924, p. 206-208.
123. REITSMA, J. M. I. Een nieuwe spoorlijn in de Preanger. Met ill. en kaart. 7e jaarg. No. 46, 13 Febr. 1924, p. 741-745.
124. REITSMA-BRUTEL DE LA RIVIERE, M. E. Naar de watervallen van de Tji Kawari. Geïll. 8e jaarg. afl. 3, 30 April 1924, p. 45-47.
125. REITSMA, S. A. Naar de Tangkoeban Prahoe. Geïll. 8e jaarg. afl. 4, van 14 Mei 1924, p. 57-61.
126. S. De vijfde Nederl.-Indische Jaarbeurs en Jaarmarkt te Bandoeng, 21 Juni-6 Juli 1924. Geïll. 8e jaarg. afl. 14, 1 Oct. 1924, p. 211-228.
127. S., P. Op weg naar Patjitan. Geïll. 8e jaarg. afl. 16, 29 Oct. 1924, p. 255.
128. SCHILFGAARDE, PAUL VAN. Boedoean. Geïll. 7e jaarg. afl. 26 (26 Sept. 1923), p. 401-408; afl. 27 (3 Oct. 1923), p. 419-425; afl. 28 (10 Oct.), p. 433-437; afl. 29 (17 Oct.), p. 457-458; afl. 31 (31 Oct.), p. 489-492; afl. 32 (7 Nov.), p. 509-511; afl. 33 (14 Nov.), p. 517-525; afl. 34 (21 Nov.), p. 537-542; afl. 35 (28 Nov.), p. 553-556. (Uitvoerige beschrijving der rietsuikerwinning, met vele foto's en grafieken).
129. STEHN, Dr. Een kleine uitbarsting in den krater van den Papandajan, einde Febr. 1924. Geïll. 8e jaarg. afl. 10, 6 Aug. 1924, p. 152-153.
130. TJEPPER.—DE SUIKERFABRIEK „TJEPPER“, een der oudste, zoo niet de oudste in de Javaansche Vorstenlanden. Geïll. 8e jaarg. afl. 18 van 26 Nov. 1924, p. 279-292.

XXI. Nederlandsch-Indië Oud en Nieuw.

131. BERLAGE, Dr. H. P. Aanteekeningen bij reisschetsen. 9e jaarg. afl. 3, Juli 1924, p. 85-91.
132. BEZEMER, Prof. T. J. De mislukte theologische student. Een soendaneesche vertelling. 9e jaarg. afl. 1, Mei 1924, p. 32-36 en afl. 3, Juli 1924, p. 97-104. Geïll.
133. IN DE CHINEESCHE BUURT VAN OUD-BATAVIA. 9e jaarg. afl. 8, Dec. 1924, p. 235. (Kort bijschrift bij een reproductie in drie kleuren naar een schilderij op doek, 61 bij 52 c.M., van W. O. J. Nieuwenkamp: „Waschdag, Chineesche buurt, Batavia’’).
134. JASPER, J. E. Naar den top van den berg Slamet. Geïll. 8e jaarg. afl. 10, Febr. 1924, p. 311-321.
135. KOOL, JAAP. Over gongs en angkloengs. Geïll. 8e jaarg. afl. 12, April 1924, p. 368-378.
136. KROM, Dr. N. J. Een merkwaardig bronsje (Wadjarawarahi). Geïll. 8e jaarg. afl. 11, Maart 1924, p. 348-349. — Verg. 92.
137. MANDERE, H. CH. G. J. VAN DER. De suikerhandel van Java. Geïll. 9e jaarg. afl. 6, Oct. 1924, p. 193-203.
138. PAERELS, J. J. Uit de geschiedenis der indigo-cultuur. Geïll. 8e jaarg. afl. 11, Maart 1924, p. 336-347.
139. SOERJA POETRA. De verdwijning van Retno Erowatie, of de goocheltoeren van Kijahi Semar. (Bestemd voor het schimmenspel). Fragment. Geïll. 9e jaarg. afl. 5, Sept. 1924, p. 157-164.
140. VISSERING, C. M. Batavia. Geïll. 8e jaarg. afl. 11, Maart 1924, p. 327-335.
141. VOGEL, Dr. J. PH. De Makara in de voor-indische beeldhouwkunst. 8e jaarg. afl. 9, Jan. 1924, p. 263-276. Geïll.
142. WALL, V. I. VAN DE. Een historisch servies. Geïll. 8e jaarg. afl. 9, Jan. 1924, p. 290-292.

XXII. The Netherlands Indies Review.

143. RAILWAY ELECTRIFICATION. Dr. de Gelder surveys the situation. III. (Vertaling van Dr. de Gelder's art. in The Electric Railway and Tramway Journal), Vol. 5, No. 4 van Sept. 1924, p. 163-165 en No. 5 van Oct. 1924, p. 211-213.
144. SUGAR CULTIVATION IN JAVA. III. No. 11, April 1924, p. 506-509.
145. TAPIOCA IN JAVA. The growth of the industry. III. No. 7, Dec. 1924, p. 290-291.
146. TEA IN INSULINDE. Opportunities for planters, manufacturers and investors. Vol. 4, No. 8, Jan. 1924, p. 354-359.

XXIII. De Indische Verlofganger.

147. B.-V.D. Electrificatie der spoorwegen op Java. Geïll. 3e jaarg. No. 10 van 17 Oct. 1924, p. 74-75.
148. B.-V.D. Een haven voor Semarang. 3e jaarg. No. 13 van 7 Nov. 1924, p. 98.
149. KALFF, S. Een voorhaven van Batavia (Anjer). Geïll. 3e jaarg. No. 14 van 14 Nov. 1924, p. 107-108.
150. KALFF, S. De ree van Batavia. 3e jaarg. No. 16 van 28 Nov. 1924, p. 123-124.
151. VIS-J. V. R., C. Wetten van verordeningen in Oud-Batavia. Geïll. 3e jaarg. No. 1 van 15 Aug. 1924, p. 4.
152. VIS-J. V. R., C. De Weeskamer te Batavia. 3e jaarg. No. 7 van 26 Sept. 1924, p. 51.
153. ZILVERDRIJFWERK. Het tegalsche zilverdrijfwerk. 3e jaarg. No. 10, 17 Oct. 1924, p. 75.

XXIV. Orang Peladang.

154. JAVA'S GRIJS VERLEDEN, Oct.-Nov. 1924. (Bijna letterlijk uit Mevr. W. Fruin-Mees, Geschiedenis van Java).

XXV. Oedaya - Opgang.

155. BOEDI OETOMO 1908-1923. 1e jaarg. No. 3, Aug. 1923, p. 17-18.
156. CULTUURKARAKTERS I. (P. A. Mangkoenagoro VII). 1e jaarg. No. 1, Juni 1923, p. 1-3. - Verg. 169.
157. CULTUURKARAKTERS II. (Dr. Radjiman Wediodiningrat). 1e jaarg. No. 2 Juli 1923, p. 9-10.
158. DJAJADININGRAT, Prof. Dr. R. A. HOESEIN. Met portret. 2e jaarg. afl. 7 (No. 19), Dec. 1924. p. 176. - Verg. 39.
159. GAMELAN. Een Westerling over gamelan en dans (de Deen Capt. Aage von Kohl). 1e jaarg. No. 1, Juni 1923, p. 3-4.
160. GEUSAU, Jhr. Mr. W. H. ALTING VON. De Landbouw-vereeniging „Mardi Poerno" (Wederophbouw). 1e jaarg. No. 11, April 1924, p. 83-84-86 en No. 12, Mei 1924, p. 96-98.
161. GOBEE, E. Een soendaneesch regent ter bedevaart. 2e jaarg. afl. 6 (No. 18), Nov. 1924, p. 164. Met foto van R. A. A. Wiranata Koesoema in hadji-costuum. Verg. 120.
162. HAEFTEN, Dr. F. W. VAN. Over poliklinieken in het hygiënisch werk in de dessa. 1e jaarg. No. 5, Oct. 1923, p. 35-36.
163. HEYTING, AUGUST. Javaansche legende-bewerkingen. 2e jaarg. afl. 3 (No. 15), Aug. 1924, p. 126 en afl. 7, Dec. 1924, p. 178.
Kjai Ketasinga; De heilsbron; Praboe Mangkoerat II; Het wonderpaard; Het heilig graf te Tandjoeng. (De legenden in poëzie met toelichtende noten in proza).
164. JAARMARKT. Een Jaarmarkt te Soerakarta. 1e jaarg. No. 12, Mei 1924, p. 90.
165. JAVA. Van en over Java. 1e jaarg. No. 7, Dec. 1923, p. 49-50.
166. KARTINI. Raden Adjeng Kartini. 1e jaarg. No. 5, Oct. 1923, p. 34.
167. ONDERWIJS. Pioniersters op het gebied van het Inlandsch Onderwijs. 1e jaarg. No. 11, April 1924, p. 81-82.
168. POLDERMAN, Ir. L. J. Handweven op Midden-Java (Djokja) „Wanita Oetama". Geill. 2e jaarg. afl. 7 (No. 19), December 1924, p. 174-175.
169. PRANGWADONO. De naamsverandering van den Prins Prangwadono in Mangkoe Nagoro VII. Geill. 2e jaarg. afl. 4 (No. 16), Sept. 1924, p. 137. (Vervolg afl. Dec. 1924, p. 177). - verg. 156.
170. STERREWACHT. De Bosscha-Sterrewacht. 1e jaarg. No. 1, Juni 1923, p. 4.
171. TAGORE NAAR CHINA EN JAVA. 2e jaarg. afl. 1 (No. 13), Juni 1924, p. 104-105.
172. WAJANG. Waardeering van de Wajangkunst in Europa. 1e jaarg. No. 2, Juli 1923, p. 11-12.
173. WESTERSCH EN OOSTERSCH. 1e jaarg. No. 5, Oct. 1923, p. 33-34.
174. NOGMAALS: WESTERSCH EN OOSTERSCH. 2e jaarg. afl. 1 (No. 13), Juni 1924, p. 102-103.

(In dit tijdschrift verder een aantal fraaie foto's van Java en daarbuiten).

XXVI. Het Koloniaal Weekblad.

175. GOUDEN SCHAT OP JAVA GEVONDEN. 24e jaarg. No. 36, 4 Sept. 1924, p. 10.
Uit de Veilingbode van de firma A. Mak te Amsterdam een bericht omtrent den verkoop eener kollektie gouden voorwerpen, gevonden in een oerbosch van de onderneming Goenoeng Ringgit, dessa Sawara koelon, distr. Ranaulamongan, afd. Loemadjang, op de z.o.-helling van den Tengger. Arm-, been-, vinger- en ooringen, massief, bijna zuiver goud, ter waarde van ± f 20.000. - Volgens Prof. Dr. Krom uit de 12de eeuw. Dr. Petri van het Britsch Museum heeft er destijds een artikel aan gewijd in The Graphic. De eigenaar is slechts bereid de kollektie in haar geheel te verkoopen.

176. **JAVAANSCH E ARCHITEKTUUR.** (Redactioneel bespreking van het art. van ir. H. Maclaine Pont in „Djawa" 1923, No. 3 en 4 over „Bestaan, hoedanigheid en goed recht eener javaansche architectuur-traditie"). 24e jaarg. No. 3 van 17 Jan. 1924, p. 5; No. 4 van 24 Jan., p. 5 en No. 5 van 31 Jan., p. 4.
177. **NIEUWAAL, M. CH. VAN ROUVEROY VAN.** Pangoepokoro Botjoh Lolo. (Oproep tot steun voor de javaansche wezeninrichting te Toeloengagoeng). 24e jaarg. No. 3 van 17 Jan. 1924, p. 3 — 4 en No. 4 van 24 Jan., p. 2.
178. **PANGANDARAN: HET DIERENPARK AAN DE ZUIDKUST VAN JAVA.** (Ontleend aan het dagblad De Locomotief). 24e jaarg. No. 16 van 17 April 1924, p. 3—5 Verg. 102.
179. **SCHMÜLLING, E. L. K.** Bestuurlijke hervormingsarbeid op Java en Madoera: officieel nog niet begonnen, feitelijk reeds in vollen gang. 24e jaarg. No. 1 van 3 Jan. 1924, p. 2—4 en No. 2 van 10 Jan., p. 2—4. — Verg. 180, 181.
180. **SCHMÜLLING, E. L. K.** Van 10.000 dessa's en 10.000 kabekelan's, tijdens de regeering der koningin in administratieven zin gestorven. 24e jaarg. No. 4 van 24 Jan. 1924, 3—4. — Verg. 179, 181.
181. **SCHMÜLLING, E. L. K.** De inlandsche gemeenten op Java en Madoera; de zeer onjuiste opgaven en inlichtingen daarover in den Regeeringsalmanak. 24e jaarg. No. 43, 23 Oct. 1924, p. 2—3. — Verg. 37, 179, 180.
182. **STERN, PHILIPPE.** Sur les danses de Java etc. Verkorte vertaling in No. 11 (13 Maart 1924), p. 4—6. — Verg. 40.
183. **W.** Iets over rangen en statie in den O. I. Compagnie's tijd. (Ontleend aan J. Hageman J. C. zn., Geschied- en aardrijkskundig overzicht van Java op het eind der 18de eeuw, in Tijds. v. h. Bat. Gen. v. K. en W. IX, 1860). 24e jaarg. No. 2 van 10 Jan. 1924, p. 4—5.

XXVII. Tijdschrift voor Zendingswetenschap.

184. **BLIEK, A. J.** Een pionier in de zending op West-Java herdacht. (Mr. F. L. Anthing, 1883). Dl. 67, 4e stuk, 1923, p. 298—308.
185. **LUINENBERG, S.** Ila-ila. (Vervolg van id. in J. 51). Dl. 67, 4e stuk 1923, p. 320—326.
186. **NORTIER, C. W.** De javaansche maatschappij en zendingsarbeid. Dl. 67, 4e stuk, 1923, p. 290—297.

XXVIII. De Macedoniër.

187. **BAKKER, D.** Javaansche predikanten in zendingsdienst. Dl. 28, afl. Febr. 1924, p. 33—37. (vgl. Ib. Dl. 27, Dec. 1923, p. 353—359 en Sept. 1923, p. 289—297). — Vgl. 191.
188. **BAKKER, D.** Zelfstandigheid van de javaansche kerk bij het licht van ons gereformeerde kerkrecht. Dl. 28, afl. April 1924, p. 97—102.
189. **ESSER, B. J.** Huwelijk en echtscheiding onzer inlandsche Christenen op Java. Dl. 28, Dec. 1924.
190. **HELSDINGEN, W. F. C. VAN.** Missionnaire Pandita Djawa's. Dl. 28, 1924, p. 144—147 en 183—187.
191. **INDICUS.** Javaansche „predikanten" of „hulppredikers". Dl. 28, 1924, p. 81—83. — Verg. 187.
192. **POL, Ds. D.** Vijf en twintig jaren Java-Zending. Dl. 27, 1923, p. 360—369 en 28, 1924, p. 16—22.
193. **POL, Ds. D.** Overzicht van de Midden-Java-Zending. Dl. 28, afl. Febr. 1924, p. 44—47.
194. **POL, Ds. D.** Al-Islam Congres te Garoet (19—21 Mei 1924). Nov. 1924.
195. **WIELENGA, D. K.** Taalstudie en Nederlandsch Bijbelgenootschap. Dl. 28, 1924, p. 12—15; 38—43; 65—72.

XXIX. Nederlandsch Zendingsblad.

196. **BALJON, J. M. S.** Javaansche Zondagscholen. 7e jaarg. No. 2, Februari 1924, p. 26—27.
197. **BERVOETS, Dr. H.** Vorstinnegift. 7e jaarg. No. 6, Juni 1924, p. 83—86. (Melaatschen-inrichting te Danaradja).

198. KETEL, A. P. Een geslaagde tocht, hoewel het doel niet bereikt werd. 7e jaarg. No. 4, April 1924, p. 60—61. (Uitstapje van Mandjawama uit).
199. MODJOWARNO. — HET ZIEKENHUIS TE MODJOWARNO. Geïll. 7e jaarg. No. 11, Nov. 1924, p. 163—166.
200. SITIARDJO. — DE ZENDINGSPOST SITIARDJO (Oost-Java). Geïll. 7e jaarg. No. 7, Juli 1924, p. 109.
201. VRIES, S. S. DE. Onze tweede javaansche predikant. (Met portret van pandita-djawa Ebenaja). No. 12, Dec. 1924, p. 182.

**XXX. Het Zendingsblad van de Gereformeerde kerken
in Nederland.**

202. ANDEL, H. A. VAN. Over Bangsri. Januari 1924, p. 5—6.
203. ANDEL, H. A. VAN. Solo in 1923. April 1924, p. 54—56. (Nog enkele berichten over Java in dit nummer).
204. B., W. Zendingsconferentie van den Ned.-Ind. Zend. Bond. November 1923, p. 171.
205. B., W. Javaansche predikanten in Zendingsdienst. Maart 1924, p. 35—37.
206. B., W. Uit Poerworedjo. Maart 1924, p. 38. (Zendingsmaandblad, verschenen sedert 1 Juli 1923, te Sneek). (In dit nr. nog korte meded. omtrent Java). — Verg. 211.
207. DIJK, K. VAN. Pamoelang Djawa. Rapport inzake de vraag, hoe wij nu moeten komen tot instelling van het ambt van Dienaar des Woords in de Inlandsche Gemeenten v. Midden-Java. Nov. 1923, p. 166—168. (Vlg. Jan. 1924, p. 11—12). — Verg. 187, 191.
208. DIJK, K. VAN. Aan de Zendende Kerken van Friesland. Juni 1924, p. 86—90. (Meded. over het ressort Keboemèn e.a.). (In dit nr. nog enkele berichten over Java).
209. MAGELANG. Mei 1924, p. 70—71. (Nog enkele berichten over Java in dit nr.).
210. NIMPOENO, S. In de goede richting. Nov. 1923, p. 171. (Nog enkele korte berichten over Java).
211. POERBOLINGGO. — Uit Poerbolinggo. Febr. 1924, p. 21—22. (Een nieuw zendingsblad, Rotterdam). (In dit nr. nog eenige korte berichten uit Java). — Verg. 206.
212. POR, Zr. G. Een Zondagmorgen naar Sragèn. Nov. 1923, p. 169—170.
213. POS, A. Van onze kerkgebouwen. Jan. 1924, p. 8—9.
214. POS-BREUKELAAR, J. De arbeid onder de Chineezten te Djokja. (Met foto), Jan. 1924, p. 7 — 8.
215. SOLO. — KAART VAN SOLO. Jan. 1924, p. 14.
216. DE ZENDING ONDER DE CHINEEZEN OP MIDDEN-JAVA. April 1924, p. 51—52. (vgl. p. 56—58). — Verg. 214.

XXXI. Zendingsmaandblad.

ZIE 206.

**XXXII. Koloniaal Missie Tijdschrift van de Indische
Missie Vereeniging,**

217. JAVA AAN HET WOORD: HET St. MELANIA-WERK. Onze missiën in Oost- en West-Indië. 7e jaarg., Febr. 1924, p. 37—55.
218. ONDERWIJS. — Het katholiek onderwijs op Java. 7e Jaarg., Mei 1924, p. 72— 91.
219. SCHOLTEN, J. H. De herleving van het Katholicisme in Nederl. O. Indië. 7e jaarg., Mei 1924, p. 107—118.) Een brief van Scholten dd°. 15 Sept. 1829 aan den Aartspriester Van Banning te Zoeterwoude, over den toestand der R. Kath. Kerken op Java).

220. AERNSBERGEN S. J., A. VAN. Noesa Kambangan. Geill. 36e jaarg. No. 6, Juli-Aug. 1924, p. 163—169.
221. DORA POEDJIJATI. De inwijding van 't Zusterhuis te Mendoet. Geill. 36e jaarg. No. 4, Mei 1924, p. 105—107.
222. FEBER, Ir. L. J. M. Socialisme en communisme op Java, 36e jaarg. No. 3, Maart-April 1924, p. 65—76.
223. GITSELS S. J., JOS. Eerste R. K. Normaalschool voor javaansche onderwijzeressen te Ambarawa. 36e jaarg. No. 2, Febr. 1924, p. 34—36. — Verg. 225.
224. KOCH S. J., U. Het javaansch-hollandsche noviciaat der Paters Jezuiten in actie. Geill. 36e jaarg. No. 4, Mei 1924, p. 109—120. — Verg. 229.
225. MARIASCHOOL TE AMBARAWA. Eerste R. K. Normaalschool v. javaansche onderwijzeressen. Geill. 36e jaarg. No. 4, Mei 1924, p. 121—123. — Verg. 223.
226. MENDOET.—Koninginnefeest te Mendoet. Brief van een javaansche leerlinge aan Moeder Hortense. Geill. 36e jaarg. No. 2, Febr. 1924, p. 44—47.
227. MENDOET. — Kerstmis te Mendoet. Geill. 36e jaarg. No. 5, Juni 1924, p. 137—139.
228. MISSIONARIS. De stemming der Javanen ten opzichte van Nederland en de Nederlanders. Dec. 1924.
229. NOVICIAAT. — Een mooie stap voorwaarts. (Opening noviciaat te Jogjakarta). 36e jaarg. No. 2, Febr. 1924, p. 48—50. — Verg. 224.
230. SATIMAN S. J., FR. X. Het Angelus te Moentilan. 36e jaarg. No. 5, Juni 1924, p. 151—153.
231. SEDAN. — Naar dessa Sedan. Geill. 36e jaarg. afl. 5, Juni 1924, p. 133—136.
232. STATISTIEK DER SCHOLEN voor Inlanders in de Java-Missie der E. E. P. P. Jezuiten op 31 Dec. 1923. 36e jaarg. No. 3, Maart-April 1924, p. 87—89.
233. STRAETER S. J., FR. De sigarenfabriek „Negresco" te Jogjakarta. 36e jaarg. No. 1, Jan. 1924, p. 7—14. (Geill.).
234. STRAETER S. J., FR. Missietochten. Geill. 36e jaarg. No. 5, Juni 1924, p. 147—150.
235. VRIENS S. J., G. Een bezoek aan Medari. 36e jaarg. No. 1, Jan. 1924, p. 15—22. Geill.
236. VRIENS S. J., G. Waarom volgens de Javanen na een maansverduistering de maan weer heel wordt. 36e jaarg. afl. 6, Juli-Aug. 1924, p. 161—1

XXXIV. The International Review of Missions.

237. KRAEMER, Dr. H. Spiritual currents in Java. 13 Jan. 1924, p. 101.

(De vele bijdragen over Java in dagbladen en in De Indische Mercur zijn in dit overzicht niet opgenomen).

KLAPPER OP PERSONEN, TITELS EN ZAKEN.

A.	Nummer.
Aantal dessa's op Java.....	37.
Aarde (De — en haar volken)	75, 76.
Aardrijkskundig Genootschap (Tijdschrift van het Kon. Nederl.)	74.
Adatrecht	1.
Aernsbergen S. J., A. van	220.
Agrarische hervorming	18.
Altjavanische Bronzen.....	92.
Ambarawa	223, 225.
Ament, H. M.	52.

	Nummer.
Anak Djawa.....	99.
Andel, H. A. van	202, 203.
Angelus te Moentilan	230.
Angkloengs (Over gongs en angkloengs).....	135.
Anjer (Een voorhaven van Batavia)	149.
Anthing, Mr. F. L.	184.
Antjol (De elektrische hoogspanningsleiding Oebroeg-Antjol)	43.
Archaeologische reis van Van Hoëvell in Midden-Java (1840).....	88.
Architektuur: zie Beeldhouwkunst, Bouwkunst.	
Ardjoena	100.
Artis Thesaurus	92.

B.

B., G	102.
B., W.	204—206.
B., v. d.	147, 148.
B. — G., A. van	103.
Backer, C. A	10.
Bakker, D.	187, 188.
Baljon, J. M. S.	196.
Bandoeng	58, 114, 116, 120, 126.
Bandoeng's Regent naar Mekka	120.
Bangkok (Hindoe-javaansche beelden te Bangkok)	80.
Bangsri	202.
Baraboedoer	5, 96.
Batavia	46, 47, 78, 81, 87, 91, 107, 108, 117, 133, 140, 150.
Bataviaasch Museum	30.
Bataviaasch volksverhaal (Kwali Pandjang)	104.
Batikkunst	8, 99.
Bedevaart	120, 161.
Beeldhouwkunst	80, 89, 90, 137, 141.
Begrooting (In en om de Indische Begrooting)	69.
Berlage, Dr. H. P.	41, 131.
Bernard, Dr. Ch.	10.
Bervoets, Dr. H.	197.
Bestuurlijke hervormingsarbeid	179—181.
Bevervoorde, Kapitein Engelbert van	121.
Beijl, I. S.	42.
Bezemer, T. J.	132.
Bliek, A. J.	184.
Blok, C. J. P.	31.
Blokzeijl-Leembruggen, W.	104, 105.
Boedi Oetomo 1908—1923	155.
Boedoean (Suikerfabriek)	128.
Boorsma, Dr. W. G.	10.
Bosch, Dr. F. D. K.	93.
Bosscha-Sterrewacht	179.
Bouwen	98.
Bouwkunst	41, 176.
Breuk, W. J. de	43.
Bronbeek-stichting in Indië	38, 114, 115.
Brons (Een merkwaardig bronsje: Wadjrawarahi)	136.
Bronzen (Altjavanische).....	92.
Buiten.....	95—97.
Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde in N. I.	80—90.
Bijlo, J. E.	39.

C.

Cadens	100.
Callenfels, P. V. van Stein	11, 74.
Charpentier, Jarl	12.
Chineesche buurt van Oud-Batavia	133.
Chineesche Raad te Batavia	87.
Chineezzen	81, 87, 214, 216.
Claverbond: zie Sint Claverbond.	
Coolsma, S.	13.
Crediet: zie Krediet.	
Cultuurkarakters (P. A. Mangkoenagoro VII & Dr. Radjiman).	156, 157.

D.

	Nummer.
Danaradja (Melaatschen-inrichting)	197.
Dans	40, 99, 159, 182.
Dauthendey, Max	14.
Dessa's (Aantal — op Java)	37.
Dessa's en kabekelan's	180, 181.
Diëng-plateau	76.
Dierenpark aan de Zuidkust van Java (Pangandaran)	178.
Djadi (Tjandi)	84.
Djajadiningrat, R. Ario Hoesein	39, 158.
Djati-gesticht te Weltevreden	78.
Djatihouthedrijf	32, 53, 63.
Djatiroto	112.
Djakakarta: zie Jogjakarta.	
Dora Poedjijati	221.
Drama (The sanskrit drama in its origin etc.)	17.
Dravidian (The — element in indian culture)	23.
Drinkwatervoorziening	50, 51.
Drooglegging van het kratermeer van de Keloet	45, 48, 49.
Duivendochter (Soendaneesch sprookje)	105.
Dijk, K. van	207, 208.

E.

Early Jesuit travellers	27.
Easton, N. Wing	44.
Ebenaja (Onze tweede javaansche predikant)	201.
Economische Geografie (Tijdschrift voor)	72, 73.
Economisch-Statistische Berichten	52—71.
Eigen Haard	78, 79.
Elektrifikatie der spoorwegen	43, 46, 143, 147.
Elektrische hoogspanningsleiding Oebroeg-Antjol	43, 46.
Encyclopaedie van Nederl.-Indië	2.
Erp, Th. van	4, 5, 80.
Esser, B. J.	189.
Ethnologen-bijeenkomsten te Amsterdam	3—9.
Europeesche bouwkunst op Java	41.

F.

Faille, P. de Roo de la	87.
Features of indo-javanese images	94.
Feber, Ir. L. J. M.	222.
Femina: het batikken en de dans op Java	99.
Friedhoff, G.	98.
Fruin-Mees, W.	154.

G.

Gamelan	135, 159.
Garoet (Al-Islam Congres te Garoet Mei 1924)	194.
Gelder, Dr. G. de	143.
Gemeenten (Inlandsche)	180, 181.
Geusau, Jhr. Mr. J. H. Alting von	160.
Gevangenisnijverheid	62.
Gids (De)	29, 30.
Gids (De Indische)	31—37.
Gitsels S. J., Jos.	223.
Gobee, E.	161.
Gongs en angkloengs	135.
Goocheltoeren van Kijahi Semar	139.
Goslings, B. M.	6.
Gouden schat op Java gevonden	175.
Goud-exploitatie op Java	33.
Grisee	79.
Groothoff, A.	53.

H.

't H. H.	75, 76, 95.
Haasmann, Theo R.	54.
Hadji	120, 161.

	Nummer.
Haeften, Dr. F. W. van	162.
Hageman J. Czn., J.	183.
Handweven op Midden-Java	168.
Hartevelt, H. C.	29.
Havenconferentie te Batavia	117.
Haven voor Semarang	148.
Heine-Geldern, R.	15, 92.
Helsdingen, W. F. C. van	190.
Heyting, August	163.
Hindoe-javaansche kunst	80, 93, 94, 98.
Historisch servies	142.
Hoetink, B.	81.
Hoëvell, Van	88.
Hofhouding (Een javaansche hofhouding)	106.
Holland-Express	99—101.
Hoogfrequentietelefonie Weltevreden — Semarang	47.
Hoogleeraarsbenoeming van bijzondere beteekenis (R. Hoesein Djajadiningrat)	39.
Houthandel	32, 53, 63.
Hoyer, G.	55.
Huwelijk en echtscheiding onzer inlandsche Christenen	189.
Hypothesis as to the origin of indo-javanese art.	93.

I.

Idjen-plateau	95, 97.
Idjon- en loemboeng-stelsels	52.
Ila-ila	185.
Indian influence on far eastern art	26.
Indicus	191.
Indië (weekblad)	102—130.
Indië's jonge kracht	18.
Indigo	138.
Indische begroeting	69.
Indische grooten in Nederland	35.
Indische Verlofganger	147—152.
Industrialisatie	55, 57, 59, 60, 68, 70.
In- en uitvoeren	18.
Ingenieur	41—49.
Inheemsche nijverheid	113.
Inlandsche landbouw	18.
International Review of Missions	237.
Invoer: zie In- en uitvoeren.	
Islam (Al-Islam-Congres te Garoet)	194.

J.

Jaarbeurs, Jaarmarkt	58, 67, 113, 126, 164.
Jasper, J. E.	7, 134.
Java (Van en over)	165.
Java aan het woord	217.
Javaansche architectuur	176.
Javaansche hofhouding	106.
Javaansche kerk	188.
Javaansche maatschappij en zendingsarbeid	186.
Javaansche predikanten	187, 191, 201, 205, 207.
Javaansche steenen werktuigen	6.
Javaansche visschers te Pangandaran	102.
Javaansche Zondagscholen	196.
Javahouthandel	32.
Javanen in Suriname	86.
Java's binnenlanden	101.
Java's grijs verleden	154.
Javasuikerindustrie	71.
Zie verder Suiker.	
Jezuïeten	27.
Zie verder Sint Claverbond.	
Jogjakarta	214, 229, 233.
Journal of the Malayan Branch of the Royal Asiatic Society	91.
Juynboll, Dr. H. H.	16, 82, 83.

de K.	109, 110.
Kaap de Goede Hoop (Some old private letters from the Cape)	91.
Kala Makara-ornament	4, 141.
Kalff, S.	33, 38, 106, 107, 108, 149, 150.
Kartini	166.
Kasteleyn, J. S. C.	56.
Katholicisme in Nederlandsch-Indië	219.
Verg. Jezuiten, Katholiek, Noviciaat, Sint Claverbond, e.a.	
Katholiek onderwijs op Java	218, 223.
verg. Katholicisme.	
Kawi	16.
Keboemèn (Aan de Zendende Kerken van Friesland)	208.
Keith, A. Berriedale	17.
Keloet	42, 44, 45, 48, 49.
Kemmerling, Dr. G. L. L.	45.
Kerkgebouwen	213.
Kerstmis te Mendoet	227.
Ketel, A. P.	198.
Kielstra, Mr. J. C.	57.
Kijahi Semar	139.
Kinderspelen	9.
Koch S. J., U.	224.
Koesoema, R. A. A. Wiranata	161.
Kohl, Age von	159.
Koloniaal Instituut	18.
Koloniaal Missie Tijdschrift	217—219.
Koloniaal Weekblad	175—183.
Koninginnefeest te Mendoet	226.
Kool, Jaap	135.
Kraemer, Dr. H.	237.
Kraters van de Papandajan	77.
Kredietwezen	52, 64.
Krom, Dr. N. J.	84, 136.
Kroon, W. F. J.	58.
Kwali Pandjang: bataviaasch volksverhaal	104.

L.

Landbouw (Inlandsche)	18.
Landbouwvereniging „Mardi Poerno”	160.
Leeuwen, Ir. C. A. E. van	50.
Legenden, mythen, sagen, sprookjes, volksverhalen	20, 24, 100, 104, 105, 163, 236.
Lekkerkerker, C.	18, 111.
Levensbeschrijving (Autobiografie van S. Coolsma)	13.
Ley, J. N. van der	46.
Lindeman's Reisbureau	99.
Linschoten-Vereeniging	27.
Locomotief	178.
Loemboeng's	52.
Luinenberg, S.	185.

M.

Maansverduistering (javaansche legende)	236.
Macedoniër	187—195.
Madoera (De stierenwedrennen op —)	75.
Magelang	209.
Makara	4, 141.
Malakka (Some old private letters from Malacca)	91.
Mandere, H. Ch. G. J. van der	34, 112, 137.
Mandjawama (Uitstapje van — uit)	198.
Mangkoenagoro VII	31, 156, 169.
Mara Soetan	19.
Mardi Poerno (Landbouwvereniging)	160.
Mariaschool te Ambarawa	223, 225.
Marie	101.
Medarie	235.
Mekka	120.
Melaatschen-inrichting te Danaradja	197.

Melania (Het Sint Melania-werk)	217.
Mendoet	221, 226, 227.
Mentel, K. G. V.	113.
Mercur (De Indische —)	10.
Meyboom-Italiaander, Jos.	20.
Missie: zie Zending.	
Missietochten	234.
Missionaris	228.
Missionnaire Pandita Djawa's	190.
Modjowarno (Het ziekenhuis te Modjowarno)	199.
Moentilan (Het Angelus te Moentilan)	230.
Mulder, J. Sibinga	59, 60, 61, 62.
Museum (Het Bataviaasch)	30.
Muusses, Dr. Martha A.	94, 98.
Muziek	40, 135, 159.
M. W. O.	79.
Mythen: zie Legendes.	
Nagarakretagama	85.
Nederlandsch-Indië Oud en Nieuw (maandschrift)	131—142.
Nederlandsch Zendingsblad	196—201.
Neerlandia	39.
Negresco (sigarenfabriek)	233.
Nes, P. de	19.
Netherlands Indies Review	143—146.
Nienhuis, J. F. C.	62.
Nieuwaal, M. Ch. van Rouveroy van	177.
Nieuwenkamp, Waschdag	133.
Nimpoeno, S.	210.
Nini Towong (javaansch kinderspel)	9.
Noesa Kambangan	220.
Normaalschool (Eerste R. K. — voor javaansche onderwijzeressen)	223, 225.
Nortier, C. W.	186.
Nouhuys, J. W. van	8.
Noviciaat te Jogjakarta	224, 229.
Nijverheid (De inheemsche — op de vierde jaarbeurs)	113.

O.

Oebroeg (elektrische hoogspanningsleiding)	43.
Oedaya (Opgang)	155—174.
Onderwijs	111, 167, 218, 223, 232.
Onderwijs voor inlandsche meisjes	111.
Oordt, Van der Hoeven van	63.
Oost en West: zie Westersch	
Opening van Indisch Bronbeek te Bandoeng	114.
Opgang	155—174.
Orang Peladang (Orgaan van het Deventer Landbouwcorps)	154.
Organisatie van het kredietwezen in de afd. Indramajoe	52.
Oudemans, J.	35.
Oud-javaansch	16.

P.

Paerels, J. J.	138.
Pamoelang Djawa	207.
Pangandaran: het dierenpark aan de Zuidkust van Java	102, 178.
Pangoepokoro Botjoh Lolo (Javaansche weezeninrichting te Toeloengagoeng)	177.
Papandajan	77, 118, 129.
Papendrecht, P. C. Vounck van	91.
Partij Kommunist India	109.
Patjitan	127.
Phallus-zuil	6.
Pigeaud, Th. G. Th.	21.
Pionier in de zending op West-Java (Mr. F. L. Anthing)	184.
Pioniersters op het gebied van het inlandsch onderwijs	167.
Poedjijati, Dora	221.
Poerbatjaraka, R. Ng.	85.
Poerbolinggo	211.
Poerworedjo	206.
Poetih (rivier)	95.

	Nummer.
Pol, Ds. D.	192—194.
Polderman, Ir. L. J.	168.
Poliklinieken in het hygiënisch werk in de dessa	162.
Pont, Ir. H. Maclaine	176.
Por, Zr. G.	212.
Pos, A.	213.
Pos-Breukelaar, J.	214.
Prangwadono. (De naamsverandering van den Prins Prang Wadono in Mangkoenagoro VII).	169.
Preanger	46, 103, 123.
Private letters from the Cape, Batavia and Malacca 1778 — 1788	91.

R.

R.	115—122.
Radjiman	157.
Railway electrification	143.
Rama-Legenden und Rama-Reliëfs	24.
Ramayana	82, 83.
Ramp in het Preanger-gebergte	103.
Rangen en statie in den O. I. Compagnie's tijd	183.
Ranneft, J. W. Meijer	64.
Rantja-ekek (De treinramp bij Rantja-ekek)	119.
Rassers, Dr. W. H.	9.
Rechtstoestand der Javanen in Suriname	86.
Ree van Batavia	150.
Reisbeschrijvingen	14, 22, 28, 56, 97, 124, 125, 127, 131, 134, 198.
Reiseskizzen	22.
Reitsma, J. M. I.	123.
Reitsma, S. A.	125.
Reitsma-Brutel de la Rivière, M. E.	124.
Relation between the art of India and Java	25.
Reliëfs (van Rama)	24.
Restauratie van hindoe-javaansche monumenten	98.
Retno Erowatie (Verhaal bestemd voor het schimmenspel).	139.
Revue musicale	40.
Rietsuiker: zie Suiker.	
Roo de la Faille, P. de.	87.
Roomsch-Katholiek: zie Katholiek.	
Rouffaer, Dr. G. P.	88.
Rueter, Th.	96.
Rupam: an illustrated quarterly journal of oriëntal art	93, 94.
Rijsttekort in Nederl. O. Indië.	61.

S.

S.	126.
S., P.	127.
Sagen: zie Legendes.	
Sanskriet drama	17.
Satiman S. J., Fr. X.	230.
Schilfgaarde, P. van	128.
Schimmenspel: zie Wajang.	
Schmülling, E. L. K.	36, 37, 72, 179—181.
Scholten, J. H.	219.
Sedan	231.
Selenka (Emil und Lenora).	22.
Semarang	47, 148.
Servies (Een historisch —)	142.
Sigarenfabriek „Negresco" te Jogjakarta	233.
Sint Claverbond	220—236.
Sin Melania-werk	217.
Sitiardjo	200.
Slamat (Naar den top van den berg —)	134.
Slater, Gilbert	23.
Slingelandt, W. Baron van	47.
Slooten, Dr. D. F. van	10.
Smeroe	14.
Smit, Dr. Jan	51.
So Bing Kong, het eerste hoofd der Chineezzen te Batavia.	81.
Socialisme en communisme op Java	222.
Soeloeh I	19.

	Nummer.
Soendaneesche vrouwenwereld	110.
Soendaneesch regent ter bedevaart	161.
Soendaneesch sprookje (De duivendochter)	105.
Soerakarta: zie Solo.	
Soerja Poetra	139.
Soetan (Mara)	19.
Solo	164, 203, 215.
Sonnige Welten	22.
Spiritual currents in Java	237.
Spoorlijn in de Preanger	123.
Sprookjes: zie Legendes.	
Sragen	212.
Statistiek der scholen	322.
Stehn, Dr.	129.
Stemming der Javanen ten opzichte van Nederland	228.
Stern, Philippe	40, 182.
Sterrewacht (De Bosscha-Sterrewacht)	170.
Stibbe, Th. G.	65, 66.
Stierenwedrennen op Madoera	75.
Straeter S. J., Fr.	233, 234.
Stutterheim, Dr. W. F.	24, 89, 90.
Sudamala in de hindoe-javaansche literatuur	11.
Suiker	34, 71, 112, 128, 130, 137, 144.
Suparna-sage	12.
Suriname (Rechtstoestand der Javanen in —)	86.

T.

Taal-, Land- en Volkenkunde in Nederl.-Indië (Bijdragen tot de)	80—90.
Taal-, Land- en Volkenkunde in Nederl.-Indië (Kon. Instituut voor de)	1.
Taalstudie en Nederlandsch Bijbelgenootschap	195.
Tadema, M.	97.
Tagore naar China en Java	171.
Tangkoeban Prahoe	122, 125.
Tantoe Panggelaran	21.
Tapioca	145.
Taverne, N. J. M.	48.
Tegalsch zilverdrijfwerk	153.
Tenggerese (A few particulars about the Tenggerese)	7.
Termijnhandel op Java	54, 65, 66.
Thee	10, 146.
Theologisch student (een soendaneesche vertelling)	132.
Thomas, Mr. A. E. J. Simon	67.
Tjandi Djadi	84.
Tjepper (suikerfabriek)	130.
Tjigembong	103.
Tji Kawari	124.
Tjiteureup (gedicht)	29.
Toeloengagoeng (Javaansche wezeninrichting te —)	177.
Topografie van de residentie Soerabaja	74.
Treinramp bij Rantja-ekek	119.
Tijdschrift van het Kon. Nederl. Aardrijkskundig Genootschap	74.
Tijdschrift voor Economische Geografie	72, 73.

U.

Uitvoer	18.
---------------	-----

V.

Valkenburg, Dr. S. van	73.
Verkoop van djatihout	53, 63.
Verlofganger (De Indische)	147—152.
Verplichte diensten (De huidige stand der verplichte diensten)	36.
Versluys, J. C. van Reigersberg	68.
Veth, Dr. Jan	30.
Vis, C.	151, 152.
Vischers (Javaansche — te Pangandaran)	102.
Visser, H. F. E.	26.
Vissering, C. M.	140.
Vogel, Dr. J. Ph.	25, 141.
Volkskredietwezen (Het verslag over 1923)	64.

	Nummer.
Volz, A.	66.
Voorhaven van Batavia.....	149.
Vorstinnegift (Melaatschen-inrichting te Danaradja).....	197,
Vragen des Tijds	38.
Vriens S. J., G.	235, 236.
Vries, S. S. de	201.
Vrouwenwereld (Soendaneesche)	110.
Vuuren, L. van	74.

W.

W.	183.
Waardeering van de wajang-kunst in Europa	172.
Wadjrawarahi (Een merkwaardig bronsje)	136.
Waerden, J. van der	69, 70.
Wajang	140, 172.
Wall, V. I. van de	142.
Wanita Oetama (Handweven op Midden-Java)	168.
Water en Gas.....	50, 51.
Watervallen van de Tji Kawari	124.
Watervoorziening	51.
Wediodiningrat (Dr. Radjiman)	157.
Weeskamer te Batavia	152.
Weezeninrichting (Javaansche) te Toeloengagoeng	177.
Wegenstelsel van Java.....	72, 73.
Weltevreden	46, 47, 78.
Werkstakingen in de Javasuiker-industrie	71.
Wessels S. J., C.	27.
Westerling over gamelan en dans	159.
Westersch en Oostersch	173, 174.
Wetten en verordeningen in Oud-Batavia	151.
Wielenga, D. K.	195.
Wiranata Koesoema	161.
Wolvelamp, H.	49.
Woordenlijst (Oudjavaansch-Nederlandsche)	16.

Z.

Zboray, E. von	28.
Zelfstandigheid van de javaansche kerk	188.
Zendende kerken van Friesland	208.
Zending in Oost- en West-Indië	217.
Zending onder de Chineezzen op Midden-Java	216.
Zending op Java	184, 192, 193.
Zendingsarbeid	186, 234.
Zendingsconferentie van den Nederl.-Ind. Zend. Bond	204.
Zendingsblad (Nederlandsch)	196—201.
Zendingsblad van de Gereformeerde Kerken in Nederland.....	202—216.
Zendingsmaandblad	206.
Zendingspost Sitiardjo	200.
Zendingswetenschap (Tijdschrift voor —)	184—186.
Ziekenhuis te Modjowarno	199.
Zilverdrijfwerk uit Tegal	153.
Zomer (Het land van den eeuwigen —)	28.
Zondagmorgen naar Sragèn	212.
Zondagscholen (Javaansche	196.
Zout	18.
Zuid-Wester-Eilanden	6.
Zusterhuis te Mendoet	221.

Naar aanleiding van een uitlating van den heer Soetedjo op ons j.l. gehouden congres te Jogjakarta, zie pag. 180 Dja-wa jaargang V, verzocht het bestuur van de groep Nederlandsch Indië van het Algemeen Nederlandsch Verbond ons het onderstaand bericht, ontleend aan de mail-editie van de N. R. C. van 25 April j.l., onder de aandacht van den heer Soetedjo te willen brengen, waaraan wij voldoen, door onderstaande plaatsing.

Red.

DE MODERNE BOUWKUNST.

Een aantal architecten uit Keulen heeft eenigen tijd geleden een reis naar Nederland gemaakt ter bestudeering van de hier te lande genomen maatregelen tot beëindiging van den woningnood. Een der deelnemers heeft over deze reis in de *Kölnische Zeitung* van gisteren een uitvoerig artikel geschreven, dat als volgt aanvangt:

„Italië en Frankrijk waren eens de landen, welker klassieke bouwwerken geheele generaties als voorbeeld van architectuur hebben gediend. Nog steeds zijn Parijs en Rome de hoogeschole van de stede-bouwkunde van het verleden. Gedurende de laatste jaren heeft evenwel Nederland de leiding in de bouwkunst van den tegenwoordigen tijd overgenomen: het mag eraanspraak op maken, het klassieke land der moderne bouwkunst te zijn. Amsterdam, Hilversum, Den Haag, Rotterdam en Utrecht zijn de steden, waar de voorbeeldige toepassing van moderne stedenbouwkunst elken architect

veel te leeren biedt. Weliswaar was veel van foto's bekend, doch de afbeeldingen kunnen den overweldigenden indruk van de ruime en plastische werkelijkheid niet overbrengen”.

De schrijver bespreekt achtereenvolgens de door de duitsche architecten bezochte steden: Arnhem, Amsterdam, Hilversum, Den Haag, Scheveningen, Haarlem, Rotterdam, Delft en Utrecht. Hij wijst op de goede werking van de Schoonheidscommissie te Amsterdam en de aldaar bereikte prachtige resultaten bij den bouw met baksteen. De werken van den hilversumschen architect Dudok ziet hij als „steen geworden muziek”. Bizardere waardeering heeft de schrijver voor het postkantoor te Utrecht en bovenal voor het administratiegebouw der Nederlandsche Spoorwegen te Utrecht, gebouwd door den architect Van Heukelom.

Hij besluit zijn artikel aldus:

„Betooverde te Amsterdam de rijkdom van melodieën van De Klerk en Kramer, bracht te Hilversum de architectonische kamermusiek van Dudok ons in verrukking, bezielde te Rotterdam de straffe rhytmen van Oud, te Utrecht deed het groote orgelconcert van Van Heukelom sidderen. De kennismaking met het geweldige werk en zijn fijngevoeligen schepper was het hoogtepunt en het waardig slot van de reis, welke voor alle deelnemers een groote gebeurtenis geweest is. De dankbaarheid voor het gastvrije Holland, voor de vriendschappelijke tegemoetkoming der stadsbesturen en de achting voor het groote kunnen der nederlandsche collega's, die zoo vriendelijk waren hun kostbaren tijd te geven om ons zelf hun werken te toonen, zijn groot en oprecht. Moeilijk is het, de groote indrukken te verwerken, doch het zal geschieden in den zin van den groet, dien de nederlandsche architect Kramer den duitschen collega's toezond met het bloemsymbool van bloeien en groeien: „Werken en niet versagen”.

Eenigszins schoorvoetend voldoen wij aan het verzoek van den heer S. Koperberg, om de zoo juist verschenen prae-adviezen voor het Congres van het Java-Instituut te Jogja te bespreken.

Want, de in deze prae-adviezen behandelde stof is zoo omvangrijk en de tersprake komende problemen zoo zeer van bijzondere beteekenis, doch helaas de beschikbare tijd dit alles te bestudeeren, te verwerken en te bespreken, zoo kort, dat eigenlijk van een diepgaande en tevens opbouwende bespreking weinig sprake kan zijn. Doch op het Congres zelf zal, hopen wij, een en ander wel zoo degelijk behandeld en bekeken worden dat de meening van een enkele weinig ter zake kan doen. Waarom dan toch een bespreking?

Ten eerste, omdat daarop nu eenmaal prijs gesteld wordt en ten tweede, om de gelegenheid te hebben in zake een der in deze prae-adviezen behandelde kwesties een onzes inziens hoognoodig waarschuwend woord te laten hooren.

Zooals vanzelf spreekt, zullen wij ons tot die prae-adviezen beperken, welker inhoud handelt over de vraag: „Welke waarde hebben de oud-Javaansche monumenten voor de huidige en toekomstige javaansche cultuur?”

Dr. F. D. K. Bosch opent de rij en, laten wij er dit dadelijk bijvoegen, op voortreffelijke wijze. Na een korte inleiding, waarin hij de historische en de zuiver aesthetische belangstelling van het Westen voor de oud-javaansche monumenten schetst, komt hij ertoe te veronderstellen, dat zulk soort belangstelling bij den Javaan wel nimmer van overwegende beteekenis kan zijn en schrijft hij onmiddellijk voort tot datgene, wat het kernpunt van zijn redeneering uitmaakt: de bekende voorliefde van den Javaan voor het mystiek element, dat in de dingen kan worden gelegd. Het behoeft, na de uitvoerige beschouwingen van Dr. Kraemer op dit punt in zijn Primbonstudie, waarlijk geen omvangrijke documentatie meer om aan te toonen, dat in alles wat uit den vreemde op Java aan geestelijke waarden wordt en werd gebracht, het mystiek element direct tot den Javaan spreekt, terwijl het logisch-wetenschappelijke hem een even wonderlijke zaak zal blijven als den meesten van ons, westerlingen, juist zijn geliefde opvattingen lijken.

Dr. Bosch veronderstelt dus dat de Javaan naar mate zijn belangstelling voor de oud-javaansche monumenten meer en meer wordt opgewekt, ook meer en meer zichzelf zal afvragen: wat beteekent dit, wat beteekent dat, daarmede vragende naar de symbolieke beteekenis van al die zaken, die de wetenschap tot heden in het bijzonder juist om haar formelijke beteekenis bestudeerde. En dat de Javaan daarmede ten opzichte van de oud-javaansche monumenten iets doet, wat geheel

in overeenstemming is met de opzet en werkelijke beteekenis ervan, dat hij op den goeden weg is als hij achter al die vormen iets zoekt (waaraan de wetenschap nog lang niet toe is), daarin heeft Dr. Bosch ongetwijfeld gelijk. Want inderdaad mogen wij wel veronderstellen, dat elk ornamentstuk, hoe schijnbaar onbeduidend ook, elke antefix, elke bekroning elke schijnbaar los en zinloos aangebrachte relieffiguur, althans in oorsprong een symbolieke beteekenis in het geheel gehad, en niet een, maar meerdere tegelijk, die alle tezamen de hoogere wijsheid en het geestelijk, onaanastbaar, geheim eigendom van den priesterstand moeten hebben uitgemaakt.

Doch is het wel zeker dat de mystieke beteekenissen die de Javaan achter dit alles zal zoeken, zich in denzelfden lijn zullen bewegen als die welke er werkelijk in liggen opgesloten en is het niet eerder waarschijnlijk dat deze zal zijn als die, welke Dr. Kraemer ten opzichte van de moehammadaansche mystiek traceeren kon? En gelooft men niet dat meer en meer, en des te meer naarmate javaansch denken daarbij de leiding heeft, dat zoeken naar een mystieke beteekenis tot verklaringen zal leiden, die, zooals Dr. Bosch zegt, „met de redelijkste eischen die de wetenschap stellen kan den spot drijft”? Zoo althans moet, naar wij kunnen opmaken, de meening van den prae-adviseur luiden.

Maar, — dan gaat hij begripelikerwijze buiten de gestelde vraag — hier is het punt gelegen, waar de taak der leidende personen een aanvang neemt. En het eindoordeel luidt, dat hun onderwijs niet deze neiging bij den Javaan moet laten voor wat zij is en los daarnaast, een te verwerken en te memoriseeren feitenmateriaal moet stellen, doch integendeel, ervan gebruik makend, den Javaan moet trachten op te leiden tot iemand die, steunend op een natuurlijke gave, in het bijzonder in staat zal zijn aan de in de naaste toekomst liggende taak der wetenschap mede te werken: het doorgronden van de diepere beteekenis der Zuid-aziatische monumenten en andere, verwante cultuuruitingen.

Terecht laat Dr. Bosch in het midden in hoeverre dat zich zal kunnen verwezenlijken en in hoeverre, hetgeen hier bereikt wordt, van beteekenis kan zijn voor de toekomstige javaansche cultuur. De beteekenis voor de huidige noemt hij reeds dadelijk, bij den aanvang van zijn voortreffelijk en helder gesteld advies, gering.

Geheel anders van toon en opzet, maar toch in essentie ten nauwste aan de opvatting van Dr. Bosch verwant, is het prae-advies van Dr. Radjiman. Dat wordt reeds duidelijk in den titel. Spreekt Dr. Bosch van de waarde der oud-javaansche monumenten voor de javaansche cultuur, Dr. Radjiman stelt de vraag anders en vraagt zich af welke beteekenis zij voor de huidige en toekomstige cultuur (überhaupt) kunnen hebben. Dan tracht hij uitvoerig duidelijk te maken, dat de basis der oud-javaansche monumenten een religieuze, aesthetische en metaphysische is. Of hij hierin volkomen geslaagd is, zullen de lezers zelf het beste kunnen uitmaken, doch ons moet

1) In het vorig congresnummer is door eene vergissing dit artikel uit „De Taak” van Dr. Stutterheim, dat Dr. Radjiman ter congresse besprak, uitgevallen, vandaar dat wij het alsnog in dit nummer ter aanvulling opnemen.

hierbij de opmerking van het hart, dat wel wat al te zeer uit het oog verloren werd, dat de verhouding tusschen het javaansch-indonesische en het indische element in de hindoe-javaansche cultuur en haar monumenten nog immer een probleem is. Wij krijgen sterk den indruk dat Dr. Radjiman de oud-javaansche (hindoe-javaansche) monumenten tot geestelijk eigendom verklaart der Javanen en slechts spreekt van „overeenkomsten” met die van het oude Indië. „Wordt de populaire Serat Romo” aldus Dr. Radjiman, „niet uitgebeeld aan de prachtige monumenten van Prambanan en Panataran? Genoeg zij het hier te zeggen dat de geestelijke basis die de Oud-Javaansche monumentengeschiedenis heeft, nog aanwijsbaar is in de Javaansche psyche, wel niet helder doelbewust als voorheen, maar toch waarneembaar.” Tot het hebben van een dergelijke, tegen de voorloopige resultaten der wetenschap, strijdige opvatting heeft hij natuurlijk alle recht, mits hij den schijn vermijdt als zou deze opvatting gemeengoed zijn en berusten op een uitgemaakte zaak.

Na deze djaman kaboeihen, de hindoejavaansche periode, breekt de djaman kewalen aan, waarin, volgens Dr. Radjiman, slechts de vorm veranderde doch het wezen der javaansche cultuur, met hare typeerende neiging tot syncretisme, tot „absorptie” van vreemde elementen in de eigen psyche, zichzelf gelijk bleef.

Doch dan ziet, tegelijk met de komst der Europeanen, de prae-adviseur het begin van de ondergang. De westersche cultuur „die gebaseerd is op eene materiele levensbeschouwing”, door den „overheerscher gebracht, die machtiger is dan de Javaan, doet volgens hem de religieuze opvattingen van den laatste meer en meer vervagen. Daarbij citeert hij uitspraken van Romain Rolland, Marcelle Cuy, Guénon en anderen, waarmede hij een troosteloos beeld ophangt van westersche toestanden en hunne vermoedelijke ontwikkeling en zelfvernietiging in de naaste toekomst. De „grote oorlog” speelt daarin een beteekenende rol en de slotconclusie is een voor het Westen ontmoedigende. Ook hier kennen wij den prae-adviseur het recht toe de westersche zaken van dien kant te bezien, die hem het beste toeschijnt en die citaten te kiezen, welke hem te pas komen, doch wij willen in verband met zijn opmerkingen over de schrilte tegenstelling tusschen het materieel denkende Westen en het metaphysisch-denkende Oosten, toch een paar vragen stellen.

Ten eerste: heeft Dr. Radjiman zich wel eens gerealiseerd wat de meestal onbewust gespeelde rol is geweest, en nog is, die zij, die hun leven besteden aan het „geldverdienen” tenopzichte van de wetenschapspeelden; dezelfde wetenschap die nu den prae-adviseur in staat stelt zijn opmerkingen over de oud-javaansche cultuur op betrouwbare gegevens te baseeren? En gelooft hij dat deze wetenschap mogelijk zou zijn geweest, indien zij niet de economische bloei van het Westen achter zich had gehad om van te kunnen leven?

En ten tweede: heeft hij wel eens nauwkeurig de oud-javaansche geschiedenis nagegaan en zich afgevraagd of al de daarin opgeteekende oorlogen en uitgesponnen intrigues niet bedenkelijk veel overeenkomst vertoonen

met die, welke hij in het Westen gispt? Heeft hij wel eens kennis genomen van het uit dien-zelfden cultuursfeer stammende Arthacastra van Canakaya, waarvan nog onlangs de uitgave in Djawa besproken werd door Dr. Bosch? Een werk, dat Machiavelli zou hebben doen blozen?

Kortom, zou zijn visie van deze oud-javaansche cultuur niet wat al te weinig rekening houden met de praktijk en van die van het Westen niet wat al te weinig met het ideeële?

Wij achten den verholten spijt over hetgeen Dr. Radjiman in de cultuur van zijn eigen volk verloren waant, in hooge mate begrijpelijk en zien in dit verschijnsel een verblijdend teken voor een eventueel herwinnen van dat verlorene; hoe levendiger toch het besef bij het javaansche volk zal gaan worden, dater inderdaad iets verloren is, des te meer kans zal er zijn dat eigen intuïtie en verlangen het juiste zullen weten te kiezen uit datgene, wat de wetenschap ter keuze aanbiedt. En deze zelfkeuze zal eerst op natuurlijke wijze het probleem kunnen oplossen, wat in de oud-javaansche cultuur javaansch is en wat niet-javaansch.

Dat bij het levendig worden van dit besef niet alles even juist naar waarde geschat wordt en ook wel menigmaal te weinig rekening gehouden wordt met de feiten, is verklaarbaar genoeg. En dat de beteekenis van het Oosten voor het Westen, althans naar onze meening, overschat wordt, eveneens.

Tenslotte concludeert Dr. Radjiman, dat de oud-javaansche monumenten, dit licht gezien, zeer zeker een reconstructie dienen te ondergaan en dat een bloote conservering der bestaande toestand in alle opzichten te betreuren ware. Hun belang voor een herorientering van den javaanschen geest (volgens hem dezelfde die ze schiep) is te groot. Ten opzichte hiervan willen wij slechts nogmaals erop wijzen, dat de zaken niet zoo eenvoudig zijn als hij ze denkt en dat, met name de midden javaansche, boeddhistische monumenten nog steeds hun makers niet gevonden hebben. Alles wat op dit punt bereikt is, is slechts hypothese.

De aanvang van het nu volgende prae-advies, dat van Ir. A. van Leeuwen, doet ons hier, men vergeve de uitdrukking, ietwat schoolmeesterachtig aan. Als inleiding tot een handboek over de oudheden van het Oosten zou zij in haar grondigheid geen slecht figuur maken en aan haar doel, het onderwerp zelf en de positie van den schrijver tenopzichte daarvan zoo zuiver mogelijk te stellen, zeer zeker beantwoorden. Hier, in een artikel van een dozijn pagina's, doet zij wel wat al te zeer denken aan wat men heet: een waterhoofd; moge dit dan al met wijsheid gevuld zijn. Hoe interessant ook op zichzelf beschouwd, het werken met classificaties en verwijzingen daarnaar door middel van „sub 1” tot en met „sub 5”, bevordert de overzichtelijkheid van een prae-advies, dat dienen moet om een zakelijk en helder overzicht te krijgen van de meening van den adviseur, geenszins. Als dan ook de prae-adviseur ertoe overgaat, na zijn filosofische beschouwingen over de begrippen cultuur, natuur, kunst, religie, filoso-

fie enz. na te gaan hoe het met de huidige cultuur van den Javaan staat, zegt hij daarvan: „Helaas, het is niet veel. Ook hier wederom terugvallende op ons eerste schema van cultuur-vormen zouden wij kunnen constateeren dat nog levend zijn:

van de Kunst: sub 1, 2 en 3.

van de Religie: sub 2 en 3.

van de Filosofie: sub 3 alleen.

Daarbij erkennende dat als traditie, nog half levend, doch meer dogmatisch-vasthoudend dan energisch-scheppend wordt voortgesleept:

van de Kunst: sub 4.

van de Religie: sub 4.

van de Filosofie: sub 4.

Terwijl wel als slapend, onbegrepen, ongewaardeerd en hoogstens automatische naderij van „zoals het altijd was" de andere vormen worden aangetroffen:

van de Kunst: sub 5,

van de Religie: sub 1 en 5.

van de Filosofie: sub 1, 2 en 5."

De schrijver vreest, dat, indien hij dit ging bewijzen, zijn prae-advies te lang en telangdradig zou worden. Inderdaad, wij vreezen dit met hem. De sleutel tot bovengeciteerde, doch als zoodanig volkomen onbegrijpelijke conclusies, wordt geleverd door een staatje van vijftien onderscheiden afdeelingen van de 5 bewustzijnsfazen: 1. fysiek, 2 emotioneel. 3. intellectueel, 4 essentieel, 5 spiritueel, (wat bedoelt de schrijver met een bewustzijnsfaaz, „onder sub 5"? Is dit soms een onder bewustzijnsfaaz?)

Dit staatje laten wij billijkheidshalve volgen:

Kunst	Religie	Filosofie
1 Statisch beeldend	Eeredienst	Historie
2 Dynamisch „	Traditie	Sociologie
3 Beschrijvend	Theologie	Natuurleer
4 Dramatiseerend	Geloof	Metaphysica
5 Architectuur	Mystiek	Magie

De lezer zoeken nu zelf de beteekenis van schrijvers conclusies uit.

Het lijkt ons dat niet ieder er volkomen in slagen zal aan de uitdrukkingen van den prae-adviseur de volle maat toe te meten, waarop zij recht hebben; te werken met deze terminologie moet zeer beslist aanleiding geven tot misverstanden, die, indien het prae-advies in een vaktijdschrift geplaatst was, misschien niet zouden zijn voorgekomen. De schrijver legt het Congres-publiek een zware taak op.

Doch ook in hetgeen als feit aanvaard wordt is veel wat waarschijnlijk niet door een ieder evenzeer op prijs zal worden gesteld. En wij vermoeden dat onder de „vaklieden", die in de oogen van Ir. van Leeuwen wel tot de „leeken" zullen behooren, menigeen niet voetstoots zal willen aannemen dat de boedhistische stoepa-chaitya-vihara-complexen van Ceylon, Tibet en Burma zouden teruggaan op een mongoolsch-peruaansch systeem.

De laatste vier pagina's van dit prae-advies zijn echter ook voor niet ingewijden zeer wel te lezen en, wij willen dit gaarne erkennen, bevatten een zeer helder betoog over de wenschelijkheid van een nationaal bewustzijn bij den Indonesiër. Ook al bereidt een zin als: „Daar in het Westen (en ook bij het Westen

in Indonesië) is de Zaterdag-avond de kloof, die de brug legt (om in tegenstellingen te spreken) tusschen de bureaustoel en kerkbank" den lezer weer nieuwe moeilijkheden.

De cultuur, zegt Ir. van Leeuwen is eigenlijk cultuurbeweging, en voor deze „is het Oude het fundament om nieuwe idealen op te trekken. En deze bouw zal de cultuurvorm zijn van straks en de richting bepalen van de cultuur-beweging in de naaste toekomst". Aansluitend aan dit theoretisch antwoord op de gestelde vraag, wijst hij voor de uitvoering in de praktijk op de uitspraak van Maclaine Pont, dat het wakkerroepen van het initiatief der Javanen op bouwgebied zeer wel mogelijk is, mits leiders de kennis van hunne architectuur geschiedenis beschouwen als een handleiding tot verrijking en verbetering van hun eigen omgeving, niet uitsluitend als een bron van aesthetisch genot. En dat is alleen mogelijk, zegt Ir. Van Leeuwen, indien bij den „cultuur-Indonesiër trots wordt opgewekt over het roemrijk verleden door de „Oude nationale cultuur-monumenten". Zoo kan het nationale bewustzijn tot ontplooiing worden gebracht, ja, dan zal op de „hechte basis van het oude" verrijzen „als een nieuw en schitterend monument, getuigende van ongebluschte kracht en de genialiteit van het Indonesische volk" (sic) „een nieuwe cultuur".

Aldus de conclusie van Ir. Van Leeuwen. Zijn ongebreideld enthousiasme, dat aan de bewoners van den archipel een „volkeren van Indonesië vereenigt U" toeroept, kunnen wij helaas niet volgen, doch wij hopen gaarne dat, wat hij hier in een wat hooggestemde en daardoor misschien niet geheel reële taal voorspelt, in meer bescheiden omvang werkelijkheid zal worden. Doch laten wij voor het „indonesische volk" het „javaansche volk" stellen en de genialiteit van dit volk voorloopig niet al te zeer verheffen boven die van andere volkeren; mocht deze genialiteit echter naar de meening van den heer Van Leeuwen tot uiting gekomen zijn in de monumenten van Midden-Java, dan herinneren wij ook hem er in bescheidenheid aan dat over het geestelijk eigendom daarvan tenopzichte van dat javaansche volk nog steeds niet het laatste, verlossende woord gesproken is.

Door Ir. Maclaine Pont wordt de vraag weer anders gesteld of liever, er wordt een passende titel van gemaakt voor een veertig bladzijden groot artikel: De beteekenis der Middeleeuwsche monumenten op Java. Het overgrote gedeelte daarvan wijdt hij aan de kwestie of en hoeverre deze monumenten (en hij bedoelt wel bijzonderlijk de monumenten van Midden-Java) het geestelijk eigendom kunnen genoemd worden der huidige Javanen. Met andere woorden, deze prae-adviseur ziet een probleem waar zijn beide voorgangers dit niet vermoeden of wilden veronderstellen. In zooverre houdt dit prae-advies meer rekening met de feiten.

De vorm waarin hij de enthousiast gestelde behandeling van dat probleem gegoten heeft, is die van een bestrijding van Prof. Wolff Schoemaker's theoriën in dezen. Want inzake dit probleem worden, zooals bekend is, verschillende standpunten ingenomen: De

archaeologen van professie zijn het er allen over eens, dat er geen voldoende aanwijzingen zijn om als vaststaand aan te nemen dat Javanen de monumenten van Midden-Java hebben geconcipeerd en dat zij de daaraan aangebracht reliëfs zouden hebben ontworpen en uitgevoerd. Evenmin echter kan aangetoond worden dat de Hindoe's dat zouden gedaan hebben en nu komt het er maar op aan de mate van waarschijnlijkheid groter te maken voor het een of voor het ander, naar mate de persoonlijke, op intuïtie gegrondveste overtuiging eischt. Dr. Bosch heeft gemeend in het gebruik van hindoe-handleidingen door Javanen een middel te zien om alle moeilijkheden, die het aannemen een auctorschap der Hindoe's ons bereiden, uit den weg te ruimen. Hiertegen is nu Prof. Schoemaker te velde getrokken, echter op een zoo door en door onwetenschappelijke wijze en met een zoo levendig snelvuur van louter subjectieve meeningen, dat een grondige weerlegging hiervan eigenlijk overbodig is. Wij hebben persoonlijk onze meening in dezen in een bespreking voor het eerstvolgende Djawannummer uiteengezet.

In het kort komt zijn redeneering hierop neer, dat hij de „echte” Javanen alle kwaliteiten ontzegt die hen in staat zouden hebben gesteld op welke wijze ook deze monumenten te bouwen en hij concludeert dat niemand anders dan Hindoe's dat kunnen hebben gedaan.

Hier komt nu Ir. Maclaine Pont in zijn prae-advies tegen op. Hij tracht integendeel aan te toonen dat wel degelijk een prae-hindoesche cultuur met een uitgesproken en van de hindoesche verschillende bouwtrant, den grondslag heeft gelegd voor de midden-javaansche en natuurlijk ook voor de oost-javaansche monumenten. Deze veronderstelling berust grootendeels op het voor Java laten gelden van de theorie van Phammentier, dat de oudere bouwwerken van Tjampa in Achter-Indië terug zouden gaan op een autochthone houtbouw, die als het ware met een hindoesche vernisje werd overtrokken en in uiterlijk de hindoevorm ging benaderen. Verwijzende naar de bekende theorie van Kern, dat de volkeren van Indonesië stamverwant zouden zijn aan enkele van Achter-Indië en oorspronkelijk van uit dat land zouden zijn uitgezwermd over den archipel, meent Ir. Maclaine Pont dat de waarschijnlijkheid groot is, dat niet alleen in de oorspronkelijke taal, doch ook in de oorspronkelijke bouwtrant een verwantschap kan worden aangetoond. Waar nu de op de Baraboedoerreliefs afgebeelde gebouwen, volgens den prae-adviseur, allerlei trekjes vertoonen, die erop wijzen dat door de beeldhouwers de bouwtrant ervan niet zou zijn begrepen en waar er veel in zou zijn te vinden dat verwantschap vertoonde met een z.g. echt-Indonesische bouwde, gelooft hij daarin een aanwijzing te zien dat Javanen deze reliëfs beïelden en dat zij ook de gebouwen ontwierpen. Daarbij zouden zij slechts den invloed hebben ondergaan van hindoe-bouwde.

De zaak wordt dus omgekeerd. Nam men tot nog toe aan dat hoogstens van een Javaanschen invloed kon gesproken worden op

de bouwde der op Java wonende Hindoe's, al of niet door die Hindoe's zelf uitgevoerd, Ir. Maclaine Pont ziet een hindoe-invloed op de bestaande bouwde.

Helaas kunnen wij, hoezeer wij ook het nieuwe licht, dat op de zaak wordt geworpen, waardeeren, niet in alles den prae-adviseur volgen. Dit hier aan te toonen en met bewijzen te staven, zou veel te ver voeren en zeer zeker strijdig zijn met onze opvatting omtrent de behandeling van zulk een probleem. Toch willen wij een paar opmerkingen hier neerschrijven, gekozen uit vele, die misschien bij het debat van nut kunnen zijn.

Allereerst: de Grieken, die onder Alexander tot Indië doordrongen, bleven daar niet in grooten getale. Alle zoogenaamd grieksche invloed, in werkelijkheid hellenistisch, stamt uit een later tijd en gaat terug op de uitstraling van hellenistische rijken in Centraal Azië. Het woord Yawana beteekent soms Ioniër, meestal echter een ander volk en er is niet de minste aanleiding om den ouden naam Java: Yawa, zoo verleidelijk dicht bij Yawana te plaatsen, dat een leek misschien verwantschap zou aannemen. Alle speculaties op een eventueelen directen invloed der Grieken uit Hellas berusten op louter fantasie. Dan: het komt ons voor dat Ir. Maclaine Pont dingen ziet in het door hem afgebeelde plaatje uit de „Sphere”, die wij er met geen mogelijkheid in kunnen ontdekken, zelfs niet met het gebruik van een loupe. Noch van het „ruiter te paard in de balustrade staan” van de klein vertrekjes noch van de honderd-zuilenhal vermochten wij iets te zien en wij zijn van meening dat deze afbeelding als bewijsmateriaal hoegenaamd geen waarde heeft, zelfs beter weggelaten had kunnen worden. En waarom Bokhara met het nog steeds onzekere stamland der Hindoe's wordt in verband gebracht, is ons niet duidelijk. Mocht het Ir. Maclaine Pont gelukken hieromtrent zekerheid te verschaffen, dan zal hij de wetenschap ten eerste aan zich verplichten; het constateeren daarvan zonder meer baat natuurlijk niets.

Dan laat zich Ir. Maclaine Pont telkens verleiden het oog te wenden naar de zgn. rātha's van Mamallapuram als typen van Hindoe-bouwvorm. Ook hierin bevindt hij zich op een dwaalspoor; zij kunnen geenszins gelden als norm voor Hindoe-architectuur en hebben door hunne constructie (zij zijn uit rots gehouwen) en de daaruit voortvloeiende gaafheid een aan hun werkelijke waarde niet evenredige positie in de reeks van gedeeltelijk gespaard gebleven bouwwerken uit het oudere Indië. Zijn zij voor alles wat ouder is van groot belang, voor de zich later ontwikkelen de Hindoe-bouwkunst zijn zij dit alleen wat betreft Zuid-Indië. En alles wijst er sedert de jongste onderzoeken op, dat Zuid-Indië voor een vergelijking met de Çailendra-bouwkunst van Midden-Java niet uitsluitend in aanmerking mag komen.

Daarbij moeten wij steeds bedenken, dat de op de reliëfs afgebeelde bouwwerken nimmer op dezelfde schaal zijn uitgebeeld als de daarin en daarbij zittende of staande personen, m.a.w. wij moeten erop bedacht zijn dat belangrijke deelen zijn weggelaten of uit hun

verband gerukt, juist zooals dit in Indië zelf en ook elders gebruikelijk was (waarom Ir. Maclaine Pont deze methode typisch javaansch noemt is ons niet duidelijk).

Intusschen scheen het ons toe, dat wel wat al te spoedig pendapa's en bangsal's door den heer Maclaine Pont op de Baraboedoerreliefs worden herkend, waar met tenminste precies hetzelfde, waarschijnlijk zelfs met meer recht, bekende bouwtypen uit Indië kunnen worden gezien.

Daarboven trof ons dat er veel te weinig onderscheid is gemaakt tusschen de Gailendra-kunst en de andere midden-javaansche, een onderscheid, dat bijvoorbeeld bij vergelijking van Tjandi Kali Bening en Tjandi Lara Djonggrang (zooals wij ons die dank zij de arbeid van den heer Perquin nuvoorkunnen stellen) duidelijk in het oog springt. En juist deze Tjandi Kali Bening doet sterk denken aan de tjandi's der reliefs waarin Ir. Maclaine Pont een sterke verwantschap met de Art primaire van Tjampa wil zien.

Niettemin achten wij het zeer zeker van groot belang, dat de prae-adviseur op deze gelijkenis gewezen heeft; of hiermede waarschijnlijk heeft gemaakt dat beide bouwerken op een achter-indische autochtone teruggaan, meenen wij vooralsnog te moeten betwijfelen.

Want aan de eene zijde achten wij enkele zijner argumenten nog te zwak en zelfs onjuist; zoo bijvoorbeeld het voorkomen van een afgesloten ruimte in de bovenbouw als herinnering aan het voorouderverblijf der opsprongelijke huizen. Wij zien daarin liever het gewone ontlastingsgewelf, dat ook in Indië voorkomt. Wel is de overhellende en hoge kroonlijst op aff. 12 bij het Bo Phan Kantempeltje merkwaardig en buiten het gewone vallend, doch juist in dit bijzondere liet een waarschuwing om hierop niet al te vast te bouwen.

Intusschen neemt de heer Maclaine Pont ook andere minder controleerbare veronderstellingen wel wat al te spoedig als waarheden aan. Van waar weet hij iets omtrent de behoefte verlangens der brahmaansche en boeddhistische zendelingen tenopzichte van de architectuur? Kon deze zending niet in een minder monumentaal gebouw plaats vinden? En weet hij niet dat brahmaansche zendelingen eigenlijk nooit bestaan hebben, daar het Hindoeïsme, in tegenstelling tot het Boeddhisme, nimmer zending, zooals hij zich die blijkbaar voorstelt, gekend heeft.

Doch laten wij geen uitvoerige critiek leveren op dit artikel, dat wij als een blijk van onderbouwkundigen ontwaakte belangstelling begroeten en dat zeer zeker veel goeds belooft, doch slechts nog even aanstippen tot welke conclusies de prae-adviseur komt. Voorzover die betrekking hebben op de restauratie wil hij deze uitgebreid ook over het gebied van het ornament.

Zooals men weet werd tot nog toenimmer eenig nieuwe ornament aangemaakt en aangebracht; volgens Ir. Maclaine Pont zou daartegen echter geen bezwaar bestaan, mits men zich daarbij aan bepaalde door hem gegeven regels houdt. Overigens wil hij van het voor restauraties benodigde werk gebruik maken tot stichting van organisaties, die de inland-

sche ambachten kunnen heroriënteeren. M. a. w. hij wil de monumentenrestauratie in verband brengen met de huidige kunstambachten der Javanen. Naar het ons voorkomt zijn hiertegen, van westersch-wetenschappelijk standpunt bezien, bezwaren aan te brengen en die zullen inderdaad ook aangebracht worden. Wil men echter de oud-javaansche monumenten van Midden-Java tot geestelijk eigendom verklaren der huidige javaansche cultuur, dan brengt dit eigendom ook in zekeren zin geestelijke rechten met zich mede. Kan de uit deze rechten voortvloeiende bemoeienis zich voegen naar de redelijke eischen van wetenschap, zoo zal deze bemoeienis gaarne als kostbare hulp worden aanvaard. Kan zij dit niet, dan dient of zij of de wetenschap zich terug te trekken.

Intusschen is de taak van de wetenschap nog bij lange na niet afgelopen, zoodat zij door een ingrijpen als door Ir. Maclaine Pont bedoeld, zeer zeker gevaar zou loopen bemoeilijkt en wellicht in sommige gevallen onmogelijk gemaakt te worden.

Daarom, wil de Javaan zich wetenschappelijk interesseeren voor deze monumenten en zijn hulp aanbieden, hij is welkom; wil hij echter de restauratie ervan als leerschool gebruiken voor de vorming van een eigen, nieuwe cultuur, wil hij dus gebruik maken van een „bij de restauratiewerken geopende mogelijkheid tot practische oefening” dan zal hem door diezelfde wetenschap ongetwijfeld een halt worden toegevoerd. Tegen een gebruik der monumenten door middel van afbeeldingen, afgietsels, teekeningen en wat niet al, bestaat natuurlijk niet het minste bezwaar. Wij zouden het zelfs ten zeerste toejuichen indien door meerdere belangstellenden op deze wijze van het technische werk van den Oudheidkundigen Dienst werd kennis genomen en gebruik gemaakt. Zoowel bij een hogere opleiding zouden zij onschatbare diensten kunnen bewijzen.

Ten slotte mogen hier nog enkele opmerkingen van meer algemeenen aard volgen, betrekking hebbend niet op de prae-adviezen afzonderlijk doch op de wijze van behandelen en het stellen van het probleem in het algemeen.

Men zal opgemerkt hebben dat wij telkens de aandacht vestigden op het nog niet bevredigend beantwoord zijn van de vraag in hoeverre de midden-javaansche monumenten als Baraboedoer en Mendoet, Kalasan en Sewoe en zoovele andere, het geestelijk eigendom zijn van den huidige Javaan, m. a. w. in hoeverre zijn voorouders aansprakelijk kunnen gesteld worden voor de conceptie en uitvoering daarvan. Dit probleem hangt ten nauwste samen met dergelijk probleem in het Westen, die echter sinds langen een oplossing verkregen hebben. Ik denk b. v. aan de kwestie van den invloed der klassieken op de „germaansche” volkeren van West-Europa. Hun geheele cultuur is doordrongen van den geest der klassieken; telkens weer trachtte men dezen geest zoo zuiver mogelijk te herstellen. Onderwijs, staatsinstelling, wetgeving, kortom alles heeft men te danken aan deze cultuur. En toch komt men bij de germaansche volkeren er meer en meer te

beseffen dat dit alles on-recht is, iets, waarvoor men uiterst dankbaar moet zijn omdat het deze volkeren maakt tot wat zij zijn, doch tevens iets, wat door eeuwen heen die volkeren geestelijk heeft geknecht.

Ongeveer gelijk staat het met Javanen. Hun taal, hun litteratuur, hun samenleving, en niet het minst het ceremonieel hunner vorstenhoven, alles is in meerdere of mindere mate vervuld van hindoe-elementen, al of niet verborgen onder een den moehammdaansch vernis. De vraag is nu welke plaats de midden-javaansche monumenten (want daarover spraken de prae-adviseurs voornamelijk en minder over die der latere perioden) tenopzichte van deze maatschappij, die door Hindoe's sterk is beïnvloed, doch toch nog haar eigen basis behield, innemen. Staan zij ertoe in dezelfde verhouding als de bouwwerken op het Forum Romanum of die, welke de Romeinen in het Westen bouwden tot de maatschappij van het Westen? Of vertegenwoordigen zij een phase waarin de ontleenende partij reeds een groot aandeel had aan het tot stand komen ervan?

In het laatste geval is de beteekenis ervan voor het huidige Java zeer zeker groot genoeg om er meer dan de gewone aandacht aan te schenken, al moet men daarbij toch nauwkeuriger letten op het eigene erin dan op het vreemde, hindoesche. Vóór alles dient men er dan echter voor te waken dat het eigen karakter door slaafsche navolging van het vreemde zou schade lijnen: men hoede zich voor „klassicisme”!

In het eerste geval zullen zij hoogstens beteekenis hebben als voortbrengselen van hen die eenmaal een hoogere cultuur op Java brachten, de Hindoe's. Doch tevens stijgt dan voor den eigenlijken Javaan de beteekenis der overige, oost-javaansche, latere monumenten. Want daarin wordt hen duidelijk wat het eigene is, dat zich allengs van het vreemde heeft meester gemaakt en het vormde tot wat nog heden heet: de javaansche kunst. Tusschen deze mogelijkheden te kiezen is op het oogenblik uitgesloten. Want de wetenschap is er nog niet in geslaagd een oordeel te vellen en een beslissing tenemen. Te zeer verkeeren wij wat betreft de oudere monumenten van het vasteland van Indië nog in een onzekerheid, die de oplossing van het probleem op het oogenblik ten eenenmale onmogelijk maakt. Eerst als uit datzelfde

Indië meer gegevens zullen zijn verschaft, zal men misschien in staat zijn aan een oplossing vruchtbaar verder te werken.

Intusschen kan hier uit tevens blijken, dat een der gelijke oplossing zeer zeker niet in een paar prae-adviezen voor een congres of op dat congres zelf zal kunnen gevonden worden. De voor een vruchtbare oplossing benoodigde gegevens zijn nog niet bijeengebracht, laat staan verwerkt. En daar een oplossing vandaat probleem tennauwste samenhangt met de door het Java Instituut gestelde vraag, kan ook deze vraag worden beantwoord, zonder dat al te zeer op hypothesen gebouwd wordt.

Wat echter de oost-javaansche monumenten betreft, waarvan zeker is dat zij een cultuur-bezit mogen genoemd worden van den huidige Javaan, daarover heeft men het zoo goed als vermeden te spreken. Slechts Ir. MacLaine Pont heeft gevoeld dat het hier bouwwerken geldt, van het hoogste belang voor den huidige Javaan. En dit bijna uitsluitend zien naar Midden-Java is begrijpelijk genoeg, daar over oost-javaansche tjandi's nu eenmaal nog lang niet zulk een groote trom geroerd is als over hun oudere genooten. En toch meenen wij dat deze monumenten van oneindig veel meer beteekenis zouden zijn voor den Javaan dan die van Midden Java, zelfs al zouden daar de Javanen een belangrijk aandeel in hebben gehad.

Dit hier te adstrueeren zou ons te ver voeren. Elders hebben wij getracht dit aannemelijk te maken.¹⁾ Hier kunnen wij slechts met alle nadruk erop wijzen, dat het vraagstuk der midden-javaansche monumenten, hoe interessant ook, door eerst gezamenlijke en moeizame detailarbeid tot een oplossing zal te brengen zijn.

Dat deze spoedig energieke hulp van Javanen moge ontvangen is onze oprechte wensch.

Dr. W. F. STUTTERHEIM.

Weltevreden, Dec. 1924.

1) Bijdragen t. d. T. L.-en V. van Ned.-Indië 1923. Rama-Legenden und Rama-Reliefs is in Indonesiën, pag. 191 vlg.

